

**T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**27 MAYIS'TAN 12 MART'A TÜRKİYE'DEKİ DARBE TEŞEBBÜSLERİ VE
BASIN**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HANİFE GURNAZ

**DANIŞMAN
DOÇ.DR. MUHAMMED SARI**

AKSARAY 2019

**AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**27 MAYIS'TAN 12 MART'A TÜRKİYE'DEKİ DARBE TEŞEBBÜSLERİ VE
BASIN**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HANİFE GURNAZ

**DANIŞMAN
DOÇ.DR. MUHAMMED SARI**

AKSARAY 2019

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren (24) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı: Hanife

Soyadı: GURNAZ

Bölümü: İlköğretim Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı

İmza:

Teslim tarihi: 04.10.2019

TEZİN

Türkçe Adı: 27 Mayıs'tan 12 Mart'a Türkiye'deki Darbe Teşebbüsleri ve Basın

İngilizce Adı: Coup Attempts And Press In Turkey From 27 May To 12 March

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uydugumu, yararlandigim tum kaynaklari kaynak gosterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttigimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Hanife GURNAZ

İmza:

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JÜRİ ONAY SAYFASI

HANİFE GURNAZ tarafından hazırlanan "27 MAYIS'TAN 12 MART'A TÜRKİYE'DEKİ DARBE TEŞEBBÜSLERİ VE BASIN" başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Aksaray Üniversitesi İlköğretim Ana Bilim Dalı/ Sosyal Bilimler Eğitimi Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans / Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

İMZA

Danışman: (Doç. Dr. Muhammed SARI)

(Türkçe ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, Aksaray Üniversitesi)

.....

Üye: (Prof. Dr. Necmi UYANIK)

(Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi A.B.D., Selçuk Üniversitesi)

.....

Üye: (Dr. Öğr. Üyesi ERDAL YILDIRIM)

(Türkçe ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, Aksaray Üniversitesi)

.....

Tez Savunma Tarihi: 10/09/2019

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 17/09/2019 tarih ve 2019/42-9 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Öğrencinin

Hanife GURNAZ

İmza

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Doç. Dr. Sevilay USLU DİVANOĞLU

İmza

TEŞEKKÜR

Türkiye Cumhuriyeti'nin yakın siyasi tarihine bakıldığında darbe ve darbe teşebbüslerinde Silahlı Kuvvetlerin birinci rol üstlendiği görülür. Bu müdahalelerden 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 darbeleri başarılı olurken, Talat Aydemir'in gerçekleştirdiği 22 Şubat 1962, 21 Mayıs 1963 darbe teşebbüsleri ve asker-sivil cuntanın planladığı 9 Mart 1971 teşebbüsü ise başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Türk siyasi tarihindeki bu darbeler ve ara dönemdeki başarısız darbe teşebbüsleri ülkedeki demokrasinin rayına oturmasına büyük sekte vurmuştur. Bu sebeple neredeyse her 10 yılda bir ülkede darbe yapılır hale gelmiştir. Bu çalışmada darbelerin dışında Türkiye'de teşebbüs edilmiş ancak başarılı sağlanamamış olan darbelere ele alınmıştır. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Giriş Bölümünde 27 Mayıs 1960 darbesi anlatılmıştır. Darbe yapılmadan önce ve Yassıada sürecinde gazete ve dergilerin DP'ye karşı tutumları incelenmiştir. Birinci Bölümde ise; Talat Aydemir'in 22 Şubat darbe teşebbüsü ve basınla ilişkisi anlatılmaktadır. İkinci Bölümde Aydemir'in ikinci denemesi olan 21 Mayıs darbe teşebbüsüne yer verilmiştir. Bu süreçte özellikle *Yön* dergisi gibi bazı dergilerin ve aydınların Talat Aydemir'e verdikleri destek ele alınmıştır. Üçüncü Bölümde ise ülke rejimini değiştirmeye yönelik gerçekleştirilmesi planlanan 9 Mart 1971 darbe teşebbüsü ve bu hareketi önleme amacıyla yapılan 12 Mart Muhtırası anlatılmış, basının ve *Devrim* gazetesinin bu süreçteki etkisi incelenmiştir.

Bu çalışmayı hazırlama sürecinde beni cesaretlendiren, yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen, tecrübeleriyle bana ışık tutan danışman hocam sayın Doç.Dr. Muhammed SARI'ya katkılarından dolayı teşekkürü borç bilirim. Tez yazma sürecinde ve her anımda yanımda olan arkadaşım Esra ÖZÖĞÜL'a gönülden teşekkür ederim. Desteklerini her daim hissettiğim, her zaman yanımda olan annem Hülya GURNAZ, babam İsa GURNAZ ve kardeşim Mehmet GURNAZ'a sonsuz teşekkürlerimi ve minnetlerimi sunarım.

Hanife GURNAZ

2019

Aksaray

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
27 MAYIS'TAN 12 MART'A TÜRKİYE'DEKİ DARBE
TEŞEBBÜSLERİ VE BASIN

(Yüksek Lisans Tezi)

Hanife GURNAZ, Aksaray 2019

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti'nin yakın siyasi tarihinde ordu ve basın etkili bir rol oynamıştır. Ordu kendince yönetimde bazı aksaklıkların olduğunu hissettiği zaman müdahale etmekte gecikmemiştir. Bu anlamda ilk müdahalesini 27 Mayıs 1960 tarihinde gerçekleştirmiştir. İhtilalin gerçekleştirilmesinin ardından basın Demokrat Parti'yi karalama politikası güderken, ihtilali gerçekleştirenleri kahraman olarak göstermiştir. 27 Mayıs 1960 ihtilalinin başarıya ulaşmadığını düşünen Talat Aydemir ise, 22 Şubat 1962 ve 21 Mayıs 1963 yıllarında olmak üzere iki darbe teşebbüsünde bulunmuştur. Türkiye'nin hızlı bir şekilde ilerlemesinin ancak zinde kuvvetlerle mümkün olabileceği düşüncesinde olan bazı basın organları ve aydın kesimi tarafından Talat Aydemir etki altına alınmış ve cesaretlendirilmiştir. 1970'li yıllara gelindiğinde ise 1961 Anayasası'nın verdiği bazı özgürlüklerle ortaya çıkan siyasi grupların faaliyetlerini artırması, devlet otoritesinin zayıflamasına neden olmuştur. Bunun sonucunda 9 Mart 1971 Darbe Teşebbüsü planlanmış ancak karşı darbe ile 12 Mart 1971 Muhtırası gerçekleştirilmiştir. Yaşanılan bu müdahalelerin ve darbe teşebbüslerinin öncesinde ve sonrasında alınan kararlarda ise basın etkili olmuştur.

Bilim Kodu:

Anahtar Kelimeler: Ordu, Basın, Darbe, Darbe Teşebbüsü

Sayfa Adedi: 102

Danışman: Doç.Dr. Muhammed SARI

AKSARAY UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
COUP ATTEMPTS AND PRESS IN TURKEY FROM 27 MAY TO 12
MARCH

(Master Thesis)

Hanife GURNAZ, Aksaray 2019

ABSTRACT

The military and the media has a huge role at the close political history of the republic of Turkey. The military has intervencen the the political affairs of Turkey occational times when it thought it was necessary. With these manners the first intervencen by the military was made in the year of May 27th 1960. After the revolution while the media tried to

scandalize the democratic party, at the same time tried to make the people believe that people who are at the head of the revolutionars as heroes. At the year of May 27 1960 Talat Aydemir who thought that the revolution is a faliour, tried another 2 coups at the

22th of february 1962 and another one in the 21th may of 1963. But the some media and the some upper class authorities who thought that the improvement of Turkey depends on the vigorous forces affected and courraged Talat aydemir. At the 1970s the constitution of 1961 created a freedom for some activities made by the political groups, in conclusion these activities coused to lose power of the state authority. After this on march 1971 there was another plan to coup but with the counter coup memorandum of march 12 1971 was made. Before and after this interventions and attempts to coups the media had a lot of affects on the decisions that was made.

Science Code:

Keywords: Military, Media, Coup, Coup Attempt

Page Number: 102

Advisor: Assoc Prof.Dr.Muhammed SARI

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	V
ÖZET	VI
ABSTRACT.....	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	X
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	13
TALAT AYDEMİR'İN I. DARBE TEŞEBBÜSÜ VE BASIN	13
1.1.Silahlı Kuvvetler Birliği'nin Kuruluşu ve 21 Ekim Protokolü	13
1.2. 9 Şubat Protokolü ve 22 Şubat 1962.....	18
1.3. 22 Şubat Darbe Teşebbüsü ve Basın.....	24
İKİNCİ BÖLÜM.....	27
TALAT AYDEMİR'İN II. DARBE TEŞEBBÜSÜ VE BASIN.....	27
2.1.Af Tartışmaları ve 14'ler	27
2.2. 21 Mayıs 1963 Darbe Teşebbüsü.....	31
2.3. 21 Mayıs Darbe Teşebbüsü ve Basın.....	34
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	38
12 MART 1971 DARBESİ VE BASIN.....	38
3.1. AP'nin Kuruluşu ve İktidara Gelişi	38

3.2. AP ve Genel Af Yasası	40
3.3.AP Döneminde Öğrenci Olayları.....	41
3.4. 1969 Genel Seçimleri ve Siyasi Af.....	44
3.5. 9 Mart 1971 Darbe Teşebbüsü ve Basın	47
3.6. 12 Mart 1971 Muhtırası ve Basın	62
SONUÇ.....	66
KAYNAKÇA.....	70
EKLER.....	75

SİMGELER VE KISALTMALAR

age	: Adı geçen eser
AP	: Adalet Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CMP	: Cumhuriyetçi Millet Partisi
DİSK	: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DP	: Demokrat Parti
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MGP	: Milli Güven Partisi
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
PTT	: Posta ve Telgraf Teşkilatı
SKB	: Silahlı Kuvvetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
THKO	: Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu
TİP	: Türkiye İşçi Partisi
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
YTP	: Yeni Türkiye Partisi

GİRİŞ

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte dış siyasette yaşanan olaylar Türkiye'nin savaş sonrası süreçteki iç politikasını da etkilemiştir. Bu durum neticesinde 7 Haziran 1945 yılına gelindiğinde ise Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü İsmet İnönü'ye karşı muhalefet oluşturarak “*Dörtlü Takrir*”i meclise sunmuştur. Bu takrirden ülkede artık çok partili hayata geçilmesi gerektiğini vurgulanmıştır. Yaşanan bu olayların ardından Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü CHP'den ihraç edilmiştir. Celal Bayar'ın da istifa etmesi üzerine 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti (DP) kurulmuştur.¹

Çok partili sisteme geçildikten sonra ilk olarak Türk tarihinde şaibeli bir seçim olarak nitelendirilen 21 Temmuz 1946 seçimleri yapılmış ancak DP bu seçimde iktidara gelememiştir. Bunun ardından 14 Mayıs 1950'de yapılan seçimlerin sonucunda DP iktidara gelmiştir. Sandıktan DP'nin çıkması Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) tarafından beklenmedik bir durum olmuş ve büyük bir şaşkınlık yaratmıştır.² *Hürriyet* gazetesi “*İnönü Çankaya'yı tahliye başlandı*” başlıklı yazısında 27 yıldır iktidarı tek başına elinde bulduran bir partinin bir günde ülke idaresinin seçimle başka bir partiye geçmesini “*silahsız ihtilal*” olarak değerlendirmiştir.³ *Ulus* gazetesi ise seçimlerin ardından CHP'nin hem meclis içinde hem de meclis dışında muhalefet partisi olarak görevini yerine getireceğini yazmıştır.⁴

1950 seçimlerinin ardından 2 Mayıs 1954 tarihinde yeniden seçimlere gidilmiş, DP % 58.42 oy oranı ile Türk siyasi tarihinde en yüksek oyu alan parti olarak tarihe geçmiştir.

---

¹ Enis Şahin ve Bilal Tunç, “Demokrat Parti'nin Kuruluş Süreci ve DP – CHP Siyasi Mücadelesi (1945-1947)”, *Sosyal ve Kültürel Araştırma Dergisi* 2 (2015), s.33-34.

² Süleyman Güngör, “14 Mayıs 1950 Seçimleri ve CHP'de Bunalım”, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 21 (2010), s.201.

³ *Hürriyet*, 16 Mayıs 1950, s.1

⁴ *Ulus*, 16 Mayıs 1950, s.1.

Seçimlerin sonucunda Malatya, Konya ve Sinop'ta CHP çoğunluk kazanırken, Kırşehir'de Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) birinci parti olmuştur. Bunların dışındaki illerde ise DP çoğunluk kazanmıştır.⁵ Yapılan 1954 seçimleri sonrasında DP'ye karşı muhalefet gerek mecliste gerek basında hız kazanmıştır. *Akis* dergisi ise böyle bir duruma DP'nin tepkisiz kalmayacağını, karşı muhalefetlerin sesinin çıkmasına izin vermeyeceğini ve DP'nin ilk olarak kendisine oy vermeyen illerden başlayacağını iddia etmiştir.⁶ Bu tür iddialar devam ederken DP, kendisinin çoğunluk kazanamadığı Kırşehir'i tekrar kaza haline getirmiştir.⁷ CHP'nin yüksek oy aldığı Malatya'dan ise Adıyaman ayrılarak il yapılmıştır.⁸

1955 yılına geldiğinde ise DP için sıkıntılı süreçler başlamıştır. Tarihe "6-7 Eylül olayları" olarak geçen hadise 6 Eylül 1955'te Atatürk'ün Selanik'teki evine bomba atıldığı haberiyle duyurulmuştur.⁹ *İstanbul Ekspres*'in "Atamızın evi bomba ile hasara uğradı" başlıklı haberi kısa sürede ülkede yankı uyandırmıştır.¹⁰ Haberlerin çıkmasıyla birlikte halk bu durumu büyük bir tepkiyle karşılamış ve Taksim meydanına gelerek Atatürk büstünün önünde Türk Bayrağı açmıştır.¹¹ İstanbul'un çoğu yerinde gerçekleşen eylemlerde bazı gruplar, Rumlara ait ev ve iş yerlerini sopalarla ve taşlarla yağma etmişler, dağıtmışlardır. İlçeler arasında bir tek Kartal'a Rumların hiç oturmamasından kaynaklı olarak dokunulmamıştır. Halkı galeyana getiren 2057 kişi ise yakalanarak Selimiye Kışlası'na götürülmüştür.¹² Ardından yaşanan bu taşkınlıklar ve olaylar neticesinde İzmir ve İstanbul'da örfi idare ilan edilmiştir.¹³

Atatürk'ün evine bomba atıldığına dair çıkan haberlerden sonra meydana gelen olaylarla ilgili olarak *New-York Herald Tribune* Atatürk'ün Türkiye için büyük bir sembol olduğunu ve Selanik'teki olaylardan sonra Rumların dükkanlarının tahrip edildiğini yazmıştır. *New-York Times* ise Türkiye'de yaşanan olayların ve Kıbrıs davasının ilerleyen dönemlerde sıkıntı yaratabileceğini belirtmiştir.¹⁴

---

⁵ Selahaddin Bakan ve Hakan Özdemir, "Türkiye'de 1946-1960 Dönemi İktidar Muhalefet İlişkileri: Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Demokrat Parti (DP)'ye Karşı", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 1(2013), s.386.

⁶ Hikmet Bayur, "1954 Genel Seçimleri Üzerine Düşünceler", *Akis* 1 (1954), s.8.

⁷ *Hürriyet*, 24 Haziran 1954, s.3.

⁸ *Hürriyet*, 15 Haziran 1954, s.1.

⁹ *Hürriyet*, 7 Eylül 1955, s.7.

¹⁰ *İstanbul Ekspres*, 6 Eylül 1955, s.1. *İstanbul Ekspres* 7 Eylül 1955 tarihli baskısında ise yapılan yağmaları "Türk Gençliğinin Büyük Heyecanı" başlığıyla yayınlamıştır.

¹¹ *Cumhuriyet*, 7 Eylül 1955, s.1.

¹² *Hürriyet*, 8 Eylül 1955, s.1.

¹³ *Cumhuriyet*, 7 Eylül 1955, s.1.

¹⁴ *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1955, s.1.

1955 yılının bir diğer önemli konusu ise artık askerlerin içeride hareketlenmeye başlamasıdır. Alparslan Türkeş'in *Le Monde* muhabirine "*Milli Birlik Komitesini beş yıl evvel altı subay kurmuştur*" demesi ihtilal düşüncesinin çok öncelerden düşünölmeye başladığının göstergesidir.¹⁵ Aslında çok partili dönemin başından beri Silahlı Kuvvetlerin rolü Demokrat Parti için önemli bir sorun olmuştur. Bu konuda ilk girişim 1951 yılında Kurmay Yarbay Faruk Ateşdağı'nın girişimidir. Fakat 27 Mayıs 1960 darbesinin temellerini atan Yüzbaşı Orhan Kabibay ve Yüzbaşı Dünder Seyhan'dır. Bu grup 1954 seçimlerinden sonra büyük bir çoğunlukla iktidara gelen DP'yi devirme kararı almıştır.¹⁶

İstanbul'da Orhan Kabibay ve Dünder Seyhan örgüt çalışmalarına devam ederken Ankara'da da Kurmay Binbaşı Talat Aydemir, Kurmay Yarbay Osman Köksal da Türkiye'nin içinde bulunduğu durumu kendilerince değerlendirmişler ve bir şeyler yapılması kararına varmışlardır.¹⁷ Farklı şehirlerde kurulan bu darbe grupları örgüt içinde meydana gelen sızıntılardan dolayı sonrasında birleşme kararı almıştır. Bunun yanında 1957 sonu ve 1958 başlarında yeni bir darbeci grup daha ortaya çıkmıştır.

Tarihte, "*9 Subay Olayı*" diye bilinen ve Binbaşı Samet Kuşçu'nun Merkez Komutanı Tümgeneral Daniş Karabelen'e, Mithat Perin'e ve Fethi Doğançay'a bazı subayların hükümeti devirme çalışmaları içerisinde olduğunu ihbar etmesiyle bu cuntacı grup gündeme gelmiştir.¹⁸ Samet Kuşçu'nun ihbar ettiği kişiler arasında Kurmay Albay Naci Aşkun, Piyade Yüzbaşı Hasan Sabuncu, Yarbay Faruk Güventürk, Kurmay Albay İlhami Barut, Topçu Yarbay Faruk Gürler, Emekli Albay Celal Yıldırım, Kurmay Yüzbaşı Kazım Özfırat, Piyade Binbaşı Ata Tan ve Piyade Binbaşı Ahmet Dalkılıç vardır. Dönemin İçişleri Bakanı Namık Gedik, bu subayların derhal tutuklanmasını istemiş ancak Milli Savunma Bakanı Şemi Ergin yeterli delil olmadığını söyleyerek bu duruma karşı çıkmıştır.¹⁹ Hükümeti devirmekle suçlanan bu 9 subay altı aylık bir yargılama sürecinden sonra serbest bırakılmış ihbarda bulunan Samet Kuşçu ise 2 yıl hapis cezasına çarptırılmış ve ordudan uzaklaştırılmıştır.²⁰ Bundan sonra ordu içerisinde bu şekilde bariz bir örgütlenme görülmemiş, daha gizli bir biçimde faaliyetlerini yürütme gereği duymuşlardır.

¹⁵ Nilüfer Gürsoy, **27 Mayıs Darbesi ve Bizler**, Timaş Yayınları İstanbul 2014, s.62.

¹⁶ Ümit Özdağ, **Menderes Döneminde Ordu Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali**, Boyut Yayın Grubu, İstanbul 2004, s.75.

¹⁷ **Age**, s.77-78.

¹⁸ Adnan Çelikoğlu, **Bir Darbeci Subayın Anıları -27 Mayıs Öncesi ve Sonrası**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017, s. 88.

¹⁹ Özdağ, **age**, s.99.

²⁰ Çelikoğlu, **age**, s.97.

Ordunun bu gizli hareketi diğer taraftan daha açık bir biçimde üniversitelerde kendini göstermeye başlamıştır.

27 Mayıs sürecinin olgunlaşmasında İstanbul Üniversitesi olaylarının önemli bir yeri vardır.²¹ İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde görev yapan Prof. Dr. Hüseyin Nail Kubalı, Prof. Dr. Zafer Tunaya, Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Doç. Dr. İsmet Giritli'nin derslerindeki söylemleri gençleri etkilemiş ve çoğunun cesaret bulmasına neden olmuştur.²² Üniversitenin kapılarını kapatan öğrenciler Atatürk büstünün önüne giderek, İstiklal Marşı'nı okumuşlardır. Bu durum karşısında sert tepki gösteren polis şeflerinin öğrencilere ateş açması sonucu iki kişi yaralanmış diğer öğrenciler ise dağılmıştır.²³

Bu olaylar neticesinde İstanbul Üniversitesi ve yüksekokullar kapatılmıştır.²⁴ 28 Nisan üniversite olayları "*Kanlı perşembe*" olarak tarihe geçmiştir.²⁵ Dönemin başbakanı Adnan Menderes yaşanan bu olaylar ve karışıklıklar neticesinde yaptığı radyo konuşmasında durumu siyasi bir suikast ve seçimsiz iktidara gelme çabaları olarak değerlendirmiştir.²⁶

İstanbul Üniversitesi'ndeki olayların ardından sıkıyönetim ilan edilse de bu durum olayların bastırılması açısından yeterli olmamıştır. Ankara'da "555K" parolasıyla büyük bir eylem daha gerçekleştirilmiştir. Parola "*Beşinci ayın beşinde saat beşte Kızılay'da*" anlamını taşıyordu. 5 Mayıs'ta gerçekleştirilen gösteride "*Hürriyet, Menderes istifa*" sloganları atılmıştır. Hiddetli gençlerin bulunduğu yere gelen Adnan Menderes ve Celal Bayar eylem alanına araçtan indiklerinde dahi protesto kesilmemiş, "*Menderes istifa*" sloganları atılmaya devam edilmiştir. Polis gösteri yapanları durdurmakta zorlanmış Adnan Menderes'in üzerine yürümelerini engelleyememiştir. Ankara Emniyet Müdürlüğü 1.Şube Müdürü Niyazi Biricioğlu başbakanı araca bindirerek oradan uzaklaştırmıştır. Böylesine bir manzarayla karşılaşan Adnan Menderes ve Celal Bayar çok sinirlenmiş ve İçişleri Bakanı Namık Gedik'i ve emniyet teşkilatını gerekli önlemleri almamak ve devlet

---

²¹ Ali Fuat Başgil, **27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri**, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2017, s.122.

²² Özdağ, **age**, s.153.

²³ **Age**, s.154.

²⁴ *Cumhuriyet*, 30 Nisan 1960, s.1.

²⁵ Birand vd, **age**, s.117.

²⁶ *Zafer*, 02.05.1960, s.1. "*Başvekil Menderes'in Son Hadiselerle Alakalı Olarak Dün Yaptığı Radyo Konuşması*" başlıklı yazıda Adnan Menderes'in İstanbul'da yaşanan olayların konuşulduğu gibi ihtilalle ilgisi olmadığı zaten memleketin buna neden olacak bir durum içerisinde bulunmadığını, ülkede millet iradesinin üstün olduğunu ve demokrasinin mümtaz şekilde işlediğini dile getirdiğini belirtmiştir.

büyüklerinin koruyamamakla suçlamıştır. Gösteri sonucunda 19'su polis 37 kişi yaralanmıştır.²⁷

Üniversite öğrencilerinin yaptığı gösteriler Harbiyelilerin de içten içe kaynamasına ve hareketlenmesine neden olmuştur.²⁸ Adnan Menderes, memlekette ihtilali gerektirecek bir durumun söz konusu olmadığını söylese de 21 Mayıs 1960'ta Harbiyelilerin yaptığı yürüyüş ihtilalin çok yakında olduğunun işaretiydi.²⁹ Meydana gelen bu olaylar sonucunda saat 20.00 ve 05.00 arası sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir.³⁰

Ülkede yaşanan olaylar, üniversite öğrencilerinin eylemleri, basının tepkisine rağmen Adnan Menderes ve DP'lilerin ihtilale olanak vermemelerinin sebebi, kendilerini on yıldır iktidara taşıyan halkın kendilerine bağlılığına olan güvenleriydi.³¹

Sivil öğrencilerin eylemleri ve harp yürüyüşlerinin yaşandığı süreçte diğer bir önemli olay ise Kara kuvvetleri Komutanı Cemal Gürsel'in mektubu idi. İzne çıkmadan önce ihtilali önlemeye yönelik çarelerin neler olacağına dair Milli Savunma Bakanı Ethem Menderes'e kendince bir mektup göndermiştir. Cemal Gürsel bu mektubunda şu önlemlerin alınmasını istemiştir;³²

1-Cumhurbaşkanı istifa etmelidir. Çünkü bütün fenalıkların bu zattan geldiği hakkında genel bir kanaat vardır.

2-Kabinede iyi kabul edilemeyen ve suistimalleri bütün memlekete yayılmış bulunan zevat çıkarılmalı ve yeni kabine mutlak, dürüst, makul, zorcu değil adalet ve şefkat hissi taşıyan zevattan kurulmalıdır.

3-İstanbul, Ankara Valileri ve Emniyet Müdürleri süratle değiştirilmelidir.

4-Ankara Örfî İdare Kumandanı derhal değiştirilmelidir.

5-Son çıkarılan ve Tahkikat Komisyonları ihdas eden kanun kaldırılmadır.

6-Tutuklu gazeteciler bir af kanunu ile kısa zamanda tahliye edilmelidir.

7-Son hadiselerde tutuklanan öğrenciler serbest bırakılmalı, bilimsel kuruluşlar yeniden faaliyete geçmelidir.

8-Şimdiye kadar çıkarılan bütün anti-demokratik kanunlar tedricen kaldırılmalıdır.

²⁷ Ali Dikici, 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ve Türk Polisi, **Atatürk Araştırma Merkezi** 89 (2014), s. 40-41.

²⁸ Çelikoğlu, **age**, s.124.

²⁹ "Harbiyelilerin Yürüyüşü", *Cumhuriyet*, 31 Mayıs 1960, s.3. Emin Karakuş kendince Milli Komite'nin faaliyetlerinin, Harbiyelilerin yaptığı bu yürüyüşle başladığını yazmıştır.

³⁰ "Ankara'da Mektup ve Telgrafa Sansür Kondu", *Cumhuriyet*, 23 Mayıs 1960, s. 1.

³¹ Refik Koraltan, **Tek Parti Devrinden 27 Mayıs İhtilali'ne Demokratlar**, (Haz. Kamil Maman), Timaş Yayınları, İstanbul 2013, s.203.

³² H.Bayram Kaçmazoğlu, **27 Mayıs'tan 12 Mart'a Türkiye'de Siyasal Fikir Hareketleri**, Doğu Kitabevi, İstanbul 2013, s.30.

9-Vatandaşın eşitlik ve eşit muamele hakkına uyulmalıdır.

10-Ordunun sorunları hızla halledilmelidir.

11-Din istismarcılığından vazgeçilmelidir.

Yassıada mahkemesinde dile getirilen bu mektup Ethem Menderes tarafından Adnan Menderes'e gösterilip gösterilmediği çok uzun tartışmalara neden olmuştur.³³

Ülkede meydana gelen bu olayların ardından Genelkurmay Başkanlığında ihtilal gününü tespit etmek için 18 Mayıs'ta bir toplantı yapılması kararı alınmıştır. Toplantıya katılanlar; Yüzbaşı Orhan Kabibay, Kurmay Albay Sami Küçük, Kurmay Albay Sezai Okan, Kurmay Albay Fikret Kuytak ve Kurmay Albay Ertuğrul Alatlı'dır. Orhan Kabibay'a göre hareket 21 Mayıs'tan önce ve 26 Mayıs'tan sonraya kalmayacak şekilde olmalıydı. Alınan kararlar neticesinde ihtilal hareketinin 20-26 Mayıs arasında başlaması konusunda karar kılınmıştır.³⁴

Cemal Gürsel'in mektubu yazıp izne ayrılmasından sonra ise örgüt yeni bir lider arayışına girmiştir. Orhan Kabibay bu durumun çözümü için Tümgeneral Cemal Madanoğlu ile irtibata geçmeyi kararlaştırmıştır. Orhan Kabibay bir süre Cemal Madanoğlu'nun nabzını ölçtüktan sonra örgüte katılıp, katılmayacağını sormuştur. Cemal Madanoğlu başlarda biraz çekimser kalsa da ihtilal hareketine katılmayı kabul etmiştir.³⁵

İhtilalin liderliği konusu da halledildikten sonra ihtilal örgütünün elinde bulunan birlikler tekrardan gözden geçirilmiş ve 25-26 Mayıs gecesi harekete geçme kararı alınmıştır. İstanbul'daki örgüte durumu bildirme görevi ise Muzaffer Yurdakuler'e aitti. İstanbul'a gittikten sonra ihtilal ertelenirse Muzaffer Yurdakuler'e şu şekilde şifre verilmesi kararı alınmıştır; "*Washington'daki Dünder Seyhan'ın oğlu ikmale kalmış... Alakadar olun.*" Bu şekilde bir mesajın gelişi olayın ters gittiğinin göstergesiydi. 25 Mayıs'ta İstanbul'a ulaşan Muzaffer Yurdakuler, Orhan Kabibay ile buluşarak ihtilali bildirmiştir. Ancak Mehmet Özgüneş, "*Dünder Seyhan'ın oğlu ikmale kaldı*" diyerek durumu haberdar etmiştir. İhtilalin ertelendiği hızlı bir şekilde birliklere bildirilmiştir.³⁶ Sonrasında Ankara, İstanbul ve Eskişehir'le iletişime geçerek ihtilal 26-27 Mayıs gecesi başlamıştır.³⁷

27 Mayıs'ta hazırlanan plana göre önce PTT ve Ankara Radyosu sonrasında da diğer yerler ele geçirilecekti. Bir buçuk saat içinde ele geçirilmesi istenen yerler hızlı bir şekilde işgal

³³ Çelikoğlu, **age**, s.128.

³⁴ Özdağ, **age**, s.172-174

³⁵ **Age**, s.171.

³⁶ Özdağ, **age**, s.181-184.

³⁷ *Cumhuriyet*, 29 Mayıs 1960, s.5.

edilmiştir. Önce hükümet üyeleri, Refik Koraltan ve diğer milletvekilleri yataklarından kaldırılarak harp okuluna sevk edilmiştir. Bu olayların olduğu sırada Ankara’da radyoda Alparslan Türkeş iktidarın Silahlı Kuvvetler tarafından ele geçirildiği bildiriliyordu.³⁸ Bildiri şu şekildedir;³⁹

Dikkat... Dikkat... Muhterem Vatandaşlar,

Radyolarınızın başına geçiniz. Güvendiğiniz Silahlı Kuvvetlerinizin sesi bir dakika sonra size hitap edecektir.

Bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla ve kardeş kavgasına meydan vermemek maksadıyla Türk Silahlı Kuvvetleri memleketin idaresini eline almıştır.

Bu hareket Silahlı Kuvvetlerimiz, partileri içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve partiler üssü tarafsız bir idarenin nezaret ve hakemliği altında en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak idareyi hangi tarafa mensup olursa olsun seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişmiş bulunmaktadır.⁴⁰ Girişilmiş olan bu teşebbüs hiçbir şahsa veya zümreye karşı değildir. İdaremiz hiç kimse hakkında şahsiyete müteallik tecavüzkâr bir fiille teşebbüs etmeyeceği gibi, edilmesine de asla müsamaha etmeyecektir. Kim olursa olsun ve hangi partiye mensup olursa olsun her vatandaş kanunlar ve hukuk prensipleri esaslarına göre muamele görecektir. Bütün vatandaşların, partilerin üstünde aynı milletin aynı soydan gelmiş evlatları olduklarını hatırlayarak ve kin gütmeden birbirlerine karşı hürmetle, anlayışla muamele etmeleri, ıstıraplarımızın dinmesi ve milli varlığımızın selameti için zaruri görülmektedir. Kabineye mensup şahsiyetlerin Türk Silahlı Kuvvetlerine sığınmalarını rica ediyoruz. Şahsi emniyetleri kanun teminatı altındadır.

Müttefiklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya hitap ediyoruz. Gayemiz Birleşmiş Milletler Anayasasına ve insan hakları prensiplerine tamamıyla riayettir. Büyük Atatürk’ün ‘Yurtta sulh, cihanda sulh!’ prensibi bayrağımızdır. Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadığız. NATO’ya inanıyoruz ve bağlıyız. CENTO’ya bağlıyız.

Tekrar ediyoruz; düşüncelerimiz yurtta sulh, cihanda sulhtur. Türkiye dahilinde bütün garnizonlardaki garnizon komutanları ve o yerin mülki ve askeri idaresine el koyacaklar ve vatandaşların her hususta emniyetini sağlayacaklardır.

Alparslan Türkeş’in halka seslendiği bildiride ihtilalin amaçları ve neden yapıldığı az çok ortaya konmuştur. Bildiride NATO’ya bağlılıklarını dile getirerek de Batı’nın herhangi bir tepkisiyle karşılaşmanın önüne geçebilme amacı içerisindedirler.⁴¹

³⁸ Başgil, *age*, s.168-169.

³⁹ Özdağ, *age*, s.201-202.

⁴⁰ “Kahraman Türk Ordusu Bütün Memlekette Dün Gece Sabaha İdareyi Ele Aldı.”, *Cumhuriyet*, 27 Mayıs 1960, s.1. Yapılan konuşmalar da hızlı bir şekilde seçimlere giderek bir an önce hangi taraf kazanırsa kazansın idarenin teslim edileceği söylenmiştir.

⁴¹ *Age*, s.202.

İhtilalin yaşandığı sırada ise Adnan Menderes yanında Nevşehir Milletvekili Zihni Üner, Maliye Bakanı Hasan Polatkan ve Tahsin Yazıcı Paşa ile birlikte Kütahya Askeri Gazinosu'na geçmiştir.⁴² Adnan Menderes'i almaya gelen Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur olmuştur. Muhsin Batur, Adnan Menderes'i teslim aldıktan sonra Ankara'ya doğru hareket etmiştir.⁴³

DP'lilerin tutuklanmasının ardından basın, 27 Mayıs ihtilaline yönelik çok çeşitli açıklamalara ve yorumlara yer vermiştir. Dönemin basınının çoğunluğu darbeyi büyük bir sevinç ve heyecanla karşılamıştır. Ülkede halkın çoğunluğu ise sokaklara dökülerek ihtilalin kutlamasını yapmışlar ve orduya övgü dolu sözler ile sloganlar atmışlardır.

Cumhuriyet, “*Bütün yurttta büyük sevinç*” adlı gazete başlığıyla Türkiye'nin siyasi tarihinde 27 Mayıs ihtilalinin gerçekleştirilmesinin ülkede bayram havası yarattığını yazmıştır.⁴⁴ *Ulus* gazetesi Türk demokrasisinin içine düştüğü durumdan kurtarıldığını ve meydana gelecek kardeş kavgalarını engelleyerek başarılı bir ihtilal gerçekleştirildiğini belirtmiştir.⁴⁵ *Akşam*, 27 Mayıs'ta gerçekleşen darbenin haberini “*İkinci cumhuriyet kuruluyor*” diyerek vermiştir.⁴⁶ *Tercüman* gazetesi “*Milletçe bayram sevinci içerisindeyiz*” diyerek kan dökmeden başarıyla gerçekleşen bir ihtilal olduğunu Celal Bayar, Adnan Menderes ve vekillerin nezaret altına alındığını yazmıştır.⁴⁷ Ayrıca gazetelerde “*Yaşasın Türk Silahlı Kuvvetleri ve Milli Birlik Komitesi*” sloganlarına da sıkça yer verilmiştir.⁴⁸

Ahmet Hamdi Başar yazısında 27 Mayıs ihtilalinin basit bir darbe olmadığını, baskıcı idareye son vererek Türkiye'nin maddi ve manevi anlamda yeniden bir düzene kavuşturulduğunu belirtmiştir.⁴⁹

Akis dergisinde Metin Toker, Türk ordusunun ihtilali yaparak ülkeyi büyük bir tehlikeden kurtardığını yazmıştır. Genellikle yapılan ihtilallerin sonrasında yönetimin yerini diktatörlüklere bıraktığını ancak Türk ordusunun buna fırsat vermeyeceğini belirtmiştir.

---

⁴² Başgil, *age*, s.171.

⁴³ Özdağ, *age*, s.233.

⁴⁴ *Cumhuriyet*, 28 Mayıs 1960, s.1.

⁴⁵ *Ulus*, 2 Mayıs 1960, s.1.

⁴⁶ *Akşam*, 28 Mayıs 1960, s.1.

⁴⁷ *Tercüman*, 28 Mayıs 1960, s.1.

⁴⁸ *Tercüman*, 30 Mayıs 1960, s.1.

⁴⁹ Kaçmazoğlu, *age*, 181.

Ordunun Türk milletinin isteğini yerine getirdiğini, ihtilalin olmasıyla halkın büyük bir sevinç ve heyecan içerisinde olduğunu da yazısına eklemiştir.⁵⁰

Celal Bayar'ın kızı Nilüfer Gürsoy darbenin gerçekleşmesinde ve sonrasında *Akis* dergisinin de etkili olduğunu söylemiştir. Henüz mahkeme kararları belli olmadan önce dergi kapağında Celal Bayar, idam sehpasında gösterilmiş 20 Haziran 1960 da ise *Kim* dergisinin kapağında Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Celal Bayar'a idam hükmü verilmiştir.⁵¹

Basına yansıyan diğer önemli bir husus ise İstanbul'da yaşanan öğrenci olayları olmuştur. İhtilalden sonra o gün bazı öğrencilerin başına neler geldiği ile ilgili çeşitli haberler çıkmıştır. Nadir Nadi "*Ne Mutlu*" adlı köşe yazısında 28 Nisan'da hürriyet sloganlarıyla dolaşan gençlerin yaralandığı, sakat kaldığı kimilerinin ise öldürülerek kimliklerinin ve sayılarının resmi çevreler tarafından gizli tutulduğunu yazmıştır.⁵²

Hürriyet gazetesi, Beyazıt Meydanı'na gelen gençlere polislerin coplarıyla saldırdığını, tabancalarıyla ateş edildiğini, üzerine ateş açılan öğrencilerin ise kendilerini taşlarla korumaya çalıştığını yazmıştır.⁵³ Başka bir yazısında çocuğunu kaybeden bir vatandaşın Adalet Bakanlığına çektiği telgrafta, öldürülen birçok talebenin İstanbul'un çeşitli yerlerine gömüldüğünü ve saklandığını iddia etmiştir.⁵⁴

Akşam gazetesi, gençlerle ilgili çıkan bu haberlere ek olarak Silivrikapı Mezarlığı'nda çukura gömülü üç ceset bulunduğunu olayla ilgili araştırılma yapılması için otopsiye gönderildiğini yazmıştır.⁵⁵ Diğer bir yazısında cesetlerin yem makinesinde kıyılıp toz haline getirildiğini MBK ise, eski hükümetin cesetleri yok etmek maksadıyla akla gelmeyecek tedbirlere başvurduğunu iddia etmiş, kayıp öğrencilerin ailelerinin gerekli yerlere başvurmaları gerektiğini belirtmiştir.⁵⁶

Zafer gazetesinde ise, ihtilal öncesinde Adnan Menderes'in yaptığı konuşmada, İstanbul ve Ankara'da yaşanan olaylarla ilgili olarak öğrencilerin kandırıldığı, bu işin başında bazı milletvekillerinin olduğu ve yalan haberlerle insanları etkileyerek seçimsiz iktidara gelmeyi hedeflediklerini dile getirmiştir.⁵⁷

⁵⁰ Metin Toker, "Bugünkü Vazifemiz", *Akis* 301 (1960), s.4.

⁵¹ Gürsoy, *age*, s.13-14.

⁵² *Cumhuriyet*, 29 Mayıs 1960, s.1.

⁵³ *Hürriyet*, 30 Mayıs 1960, s.5.

⁵⁴ *Hürriyet*, 4 Haziran 1960, s.1.

⁵⁵ *Akşam*, 5 Haziran 1960, s.1.

⁵⁶ *Akşam*, 4 Haziran 1960, s.1.

⁵⁷ *Zafer*, 1 Mayıs 1960, s.1.

Harp okulu öğrencileri ile ilgilide çeşitli haberler çıkmıştır. Tahsin Öztın'ın “*Harp Okulunun İmhası*” başlıklı yazısında Celal Bayar'ın “30 milyon insan arasından 1500 kişinin yok edilmesi bir şey ifade etmez bunları muhakkak imha edeceğiz” şeklindeki konuşmasını vererek devrilen hükümetin iktidarda kalmak amacıyla neler yapabileceğine dair açıklama yapmıştır.⁵⁸

Ulus gazetesi, iktidarın suikast planlarının olduğunu, harp okulu öğrencilerinin yürüyüşe çıkartılarak yolda kurşunlanacağını veya öğrencilere izin verildikten sonra evlerinde ortadan kaldırılacaklarını yazmıştır.⁵⁹

Gazetelerde ayrıca halktan bazı kesimlerin silahlandığına dair haberler de çıkmıştır. *Hürriyet* gazetesindeki İlhan Engin “*Hayat varmış*” adlı köşe yazısında durumu açıkça izah etmiştir.⁶⁰ *Hürriyet*'in “*Halkı silahlandırmanın cezası*” adlı başka bir yazısında Celal Bayar ve Adnan Menderes'in resmi ve sivil olarak silahlandığını ayrıca Amerikan yardımı ile gelen silahları kendi amaçlarına doğrultusunda DP teşkilatını hazırlamak maksadıyla kullandıklarına dikkat çekmiştir.⁶¹

Tercüman gazetesi, “*Menderes'in korkunç tasavvurları meydana çıktı*” başlıklı yazısında ise DP'lilerin kendilerince bir halk hareketi planladıklarını ve birçok kimsenin de bu hareketle öldürülmek istendiğini yazmıştır.⁶²

Ulus gazetesi, Celal Bayar ve Adnan Menderes'in Irak ihtilali sırasında Prens Abdülillah ve Nuri Said Paşa'yı kurtarabilmek amacıyla yurdu harbe sürüklemeye çalıştıklarını ancak bunu Amerika'nın önlediğini belirtmiştir.⁶³

Gazetelerde yer alan diğer önemli manşetler ise hükümetin bazı üyelerinin yolsuzluk yaptığı ile ilgili haberlerdir. *Hürriyet* gazetesinde “*Refik Koraltan'ın yolsuzlukları*” adlı yazıda Refik Koraltan'ın on yıl içerisinde 1 milyon 119 bin 940 lira servet yaptığı ve oğlu Oğuz Koraltan adına arsalar satın aldığını yazmıştır. Ayrıca diğer milletvekillerinden Fuat Onat, Ferit Tüzel, Faik Ocak, Hüsamettin Giray, Hilmi Çeltikçi, Ömer Cebeci, Osman Kavrakoğlu, Cemil Şener, Enver Kaya ile eski İzmir Belediye Reisi Faruk Tunca'nın gayrimeşru servetlerinin olduğu ve yolsuzluk yaptıklarını bildirmiştir.⁶⁴ Maliye Bakanı

⁵⁸ *Hürriyet*, 10 Haziran 1960, s.2.

⁵⁹ *Ulus*, 9 Haziran 1960, s.1.

⁶⁰ *Hürriyet*, 8 Haziran 1960, s.1.

⁶¹ *Hürriyet*, 11 Ekim 1960, s.1.

⁶² *Tercüman*, 31 Mayıs 1960, s.1.

⁶³ *Ulus*, 25 Mayıs 1961, s.1.

⁶⁴ *Hürriyet*, 2 Ağustos 1961, s.1.

Hasan Polatkan'ı Ankara Sigortası'ndan 4 milyon lira fazla para çekip üzerine geçirdiğine dair haberlere de yer verilmiştir.⁶⁵

27 Mayıs öncesinde de gazetelerde laikliğin hiçe sayıldığı, irtica faaliyetlerinin ülkede arttığına dair haberlere zaman zaman yer verilmiştir. *Hürriyet* gazetesi “*İnkılaplar nasıl korunuyor*” adlı yazısında, Anadolu'nun birçok yerinde cübbeli, çarşafli gezenlerin sayısının arttığı ve yaşanan bu durumunun Atatürk inkılaplarına zarar verecek nitelikte olduğunu belirtmiştir.⁶⁶ “*Anadolu'da sarık ve fes giyenler görülüyor*”, başlıklı yazısında ise Beyazıt Cami avlusunda fes giyme olayından sonra Çorum'da aynı olayla karşılaşıldığını yazmıştır.⁶⁷ Bunun üzerine Türkiye Milli Talebe Federasyonu meydana getirdiği gizli kuvvetlerle, memlekette böyle bir durumla karşılaştıklarında polise haber vereceğini, gerekirse zamanına göre fikri zamanına göre fiili mücadele içinde olacaklarını, Atatürk inkılaplarını her şekilde koruyacaklarını bildirmişlerdir.⁶⁸

Ulus gazetesinde, “*Bu yolda devam ederseniz ben de sizi kurtaramam*” başlıklı yazıda İsmet İnönü, bu şekilde baskı rejimine devam edilirse ihtilal olabileceğini, kendisinin böyle bir şeyin içinde yer almayacağını fakat başkaları tarafından yapılabileceğini belirtmiştir. Askeri bir hareketlenmeyle karşı karşıya kalınacak olursa “*Ben bile sizi kurtaramam*” demiş ve eğer şartlar tamam olursa ihtilalin meşru bir hak olduğunu da eklemiştir.⁶⁹

Tahsin Öztin, “*İktidarda yalnız millet vardır*” adlı yazısında ise dünyanın 27 Mayıs İhtilali'nin Türk milletinin hürriyetine tekrardan kavuşmasını sağlayan bir inkılap olarak gördüğünü ve *Times* gazetesinin; Adnan Menderes hükümetinin son zamanlarda bir baskı rejimine doğru gittiğini ve ülkeyi iç harbe götürme tehlikesiyle baş başa bıraktığını yazmıştır.⁷⁰ İngiliz gazetelerinden biri olan *Daily Express* Türkiye'deki ihtilal hareketini “*Kibar inkılap*” olarak nitelendirmiştir. *Paris Presse* de Adnan Menderes'in kötülüklerinin cezasını çektiğini ifade etmiştir. Londra basını, bağımsız *Observer* neşrettiği makalede Adnan Menderes'in işler buraya gelmeden önce istifa etmesi gerektiğini, demokrasiyi başarabilecek nitelikte birisi olmadığını yazmıştır.⁷¹

Milano'nun bağımsız gazetesi *Corriere della Sera*, “*Ordu Türk milleti ve hürriyet adına hareket etmiştir*” ifadesini kullanmıştır. Radikal *L'Aurora* gazetesi Türkiye'nin batıdan

⁶⁵ *Hürriyet*, 3 Haziran 1960, s.1.

⁶⁶ *Hürriyet*, 12 Mayıs 1954, s.1.

⁶⁷ *Hürriyet*, 14 Mayıs 1954, s.1

⁶⁸ *Hürriyet*, 17 Mayıs 1954, s.1.

⁶⁹ *Ulus*, 19 Nisan 1960, s.1.

⁷⁰ *Hürriyet*, 1 Haziran 1960, s.2.

⁷¹ *Hürriyet*, 30 Mayıs 1960, s.1-5.

ayrılmamak niyetinde olduğuna işaret etmektedir. Fransız gazetesi *Parisien Libere* ise ordunun komünist aleyhtarlığının milletten geçen bir duygu olduğunu ve Türk ordusunun düzenli, disiplinli ve iyi teşkilatlanmış bir ordu olduğunu dile getirmiştir. *Herald Tribune* ise Türk ordusunun idareyi alırken ülkenin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün ruhu ile hareket ettiklerini yazmıştır.⁷²

İsmet İnönü ise, *Times* gazetesine verdiği röportajda Türk gençleri tarafından yapılan hürriyet mücadelesine hocaların da katıldığı, bu mücadeleyi yapanların bir gün abidelerinin dikileceğini, Türkiye'deki rejimi kurtardıklarını söylemiştir.⁷³

O sıralarda görüldüğü üzere DP'liler türlü yanlış haberlere maruz kalmıştır. Hava Generali Bedii Kireçtepe imzasıyla yayınlanan bildiri de DP mensuplarının, 12 uçak dolusu para ve mücevherle Avrupa'ya kaçmak üzere oldukları sırada yakalandıklarını söylenmiştir. Basının aslı olmayan haberlerinin o dönemde ardı arkası kesilmemiştir. Özellikle *Ulus* gazetesi resmi metinlerini halka farklı bir şekilde yansıtmıştır. Manşetler vurgulu ve kışkırtıcı özelliktedir. Üniversiteli gençlerin DP hükümeti tarafından öldürülerek kuyulara atıldıkları, asfaltlara gömüldükleri vurgulanıyordu. Memleketin yabancılara satılmak üzere bölündüğü Kars, Ardahan ve Artvin'in Ruslara bırakılmak üzere pazarlık yapıldığı, Celal Bayar'ın 103 milyon lira İş Bankası'nda parası olduğu, öldürülen gençlerin cesetlerinin Et ve Balık Kurumunun soğuk depolarından çıktığı ve olayların tespit edildiği gibi haberler yazılmaktaydı.⁷⁴ *Ulus* gazetesinde İstanbul'da parayla tutulan adamlara dağıtılmış 7 bin silah ve askeri elbisenin ele geçtiği, memleketin büyük tehlike atlattığı ve DP'lilerin desteğiyle bu silahlarla yüzlerce kişinin yok edileceğinde iddia edilmiştir.⁷⁵

27 Mayıs öncesi ve sonrasını tamamlayabilmek için Türkiye'nin Amerika ile olan ilişkilerini de değerlendirmek gerekmektedir. CIA, 27 Mayıs ihtilalinin hazırlıklarından haberdar olduğu halde Adnan Menderes'e haber vermemiştir. CIA'nin faaliyetleri konusunda ABD'de yapılan yayınlarda 27 Mayıs şu şekilde değerlendirilmektedir: "CIA, ihtilalden aylarca evvel, Washington'a göndermeye başladığı raporlarda hükümet darbesinin kaçınılmaz olduğunu belirtmiştir. Raporlardan biri şöyle son buluyordu; "Menderes'in günleri sayılıdır."⁷⁶ Adnan Menderes'e söylememelerinin nedeni olarak

---

⁷² *Hürriyet*, 29 Mayıs 1960, s.5.

⁷³ *Hürriyet*, 4 Haziran 1960, s.4.

⁷⁴ *Koraltan*, **age**, s.204-208.

⁷⁴ *Ulus*, 30 Mayıs 1960, s.1.

⁷⁵ Doğan Avcıoğlu, **Türkiye'nin Düzeni Dün Bugün Yarın**, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul 2016, s.519.

soğuk savaş döneminde dış yardım amacı ile Moskova'ya gitme kararı almasının etkili olduğu düşünülmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TALAT AYDEMİR'İN I. DARBE TEŞEBBÜSÜ VE BASIN

1945 yılından sonra Türkiye'de çok partili hayata geçilmesiyle birlikte Demokrat Partililer aydın kesimi, ordu ve basın tarafından desteklenmiştir. Ancak 1954'ten sonra iktidar ve muhalefetin arasının açılmasıyla birlikte halkta da hoşnutsuzluklar artmaya başlamıştır. Bu dönemde Alparslan Türkeş ve Talat Aydemir bir ihtilal komitesi kurmayı kararlaştırmıştır. Bu gruba daha önce ayrı bir komite kuran Orhan Kabibay ve Dündar Seyhan da katılmıştır. Ancak sonrasında aralarında çıkan anlaşmazlıklardan dolayı Orhan Kabibay ile yolları ayrılmıştır.⁷⁷

Talat Aydemir, ihtilal komitesinin içerisinde olmuş olsa da 1959 yılında Kore'ye gönderilmesinden dolayı 27 Mayıs 1960 ihtilalinde bulunamamıştır. 27 Mayıs darbesinde bulunamayan Kurmay Albay Talat Aydemir'e göre arkadaşlarının gerçekleştirdiği ihtilal amacına ulaşamamıştır.⁷⁸ Ankara'ya döndükten sonra tekrar Kore'ye gitmeden önceki ihtilal planı kurduğu arkadaşlarıyla iletişime geçerek düşüncelerini anlatmaya ve kabul ettirmeye çalışmıştır.

1.1.Silahlı Kuvvetler Birliği'nin Kuruluşu ve 21 Ekim Protokolü

⁷⁷ Can Kaya İsen, **Geliyorum Diyen İhtilal**, Kaktüs Yayınları, İstanbul 2010, s.15.

⁷⁸ İsen, **age**, s.16.

27 Mayıs 1960 ihtilalinden sonra kurulan Milli Birlik Komitesi ülkedeki durumu, gidişatı düzelttikten sonra yönetimi sivillere bırakmayı amaçlamıştır. Ancak komitenin içinde bir kısım subaylar, askeri müdahaleyi devam ettirip ülke düzenini ona göre sağlamayı planlamaktadır. Bu durumun sıkıntı yaşatacağını düşünen yönetim askeri müdahaleyi devam ettirmek isteyen MBK'nın 14 üyesini 13 Kasım 1960 yılında yurt dışına çıkarmıştır.⁷⁹ MBK'nın ikiye bölünmesi bazı sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. Yurt dışına gönderilen diğer üyeler mağdur olduğuna inanmışlar ve ordu içinde yeni bir teşkilatlanmaya gitmişlerdir. MBK'nın bölünmesiyle dışarıdan kendisine destek arayan bazı üyelerin Harp Okulunu'nun başında bulunan Talat Aydemir'le iletişime geçmeleri sonucu "Albaylar Cuntası" kurulmuştur.⁸⁰

1961 Mart ayına gelindiğinde ise İstanbul'da 66.Tümen Komutanı Faruk Güventürk ile Harp Akademileri Komutanı Faruk Gürler'in liderliğindeki generaller ve Ankara'da Harp Okulu Komutanı Kurmay Albay Talat Aydemir eşliğinde cunta tarafından *Silahlı Kuvvetler Birliği* kurulmuştur. 1961 yılının Haziran ayında toplanarak Silahlı Kuvvetler Birliği'nin ilkeleri Genelkurmay Başkanlığı tarafından bütün Silahlı Kuvvetlere bildirilmiştir. İlkelerin ana prensipleri şunlardır;⁸¹

- a) *MBK Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bölünmez bir uzvudur. Onlara vaki bir tecavüz Türk Silahlı Kuvvetleri'ne yapılmış addedilir.*
- b) *MBK azaları arasında komiteyi yıpratıcı bir ayrılığı Türk Silahlı Kuvvetleri asla tasvip etmez.*
- c) *Seçimde iktidara gelecek siyasi kuvvet, ihtilal ve inkılaba ve bunu yapanlara karşı intikamcı bir hüviyet taşıyamaz. Seçimlere kadar partilerin durumu yakından takip edilir.*
- d) *Yassıada davasında birinci derecede suçlular için yüksek adalet divanının verdiği kararlar derhal tasdik ve infaz edilecektir.*
- e) *Genel seçimler Yassıada Mahkemeleri sona erdikten ve cezalar infaz edildikten sonra yapılacaktır. Bu tarih 29 Ekim 1961'i geçemez.*
- f) *Müspet yoldan ayrılmadıkça seçimlerin sonuna kadar MBK fesih veya başka bir yolla azaltılamaz ve dağıtılamaz. (İhanetleri komite tarafından karar altına alınmadıkça)*
- g) *Seçimlerden evvel MBK başkanının herhangi bir sebeple görevinden ayrılması halinde, Devlet Reisi bir numaralı Anayasa Kanununun hükümleri gereğince seçilecektir.*

⁷⁹ Yeşim Demir, "Albay Talat Aydemir'in Darbe Girişimleri", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi** 12(2006), s.156-157.

⁸⁰Talat Aydemir, **Hatıratım**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017, s.69.

⁸¹Aydemir, **age**, s.77-78.

h) MBK'nın prensip kararı ve tensikat maksadı ile emekliye sevk edilenler tekrar Silahlı Kuvvetlere alınamazlar.

I) Atatürk inkılapları aleyhine hiçbir şekilde taviz verilemez.

i) Seçimle gelen iktidarca ihtilali hazırlayan ve yapanlar, ihtilal hükümeti devamınca ihtilal icabı olan hizmetler ve görevlerde çalışanlar, Yüksek Adalet Divanı Üyeleri bu hizmetlerden mesul tutulamazlar ve mahkeme edilemezler.

j) Bu prensip anlaşmasına varanlar ihtilal ve inkılabın teminatını sağlamak için birleşmiş olduklarından, siyasi bir topluluk ve karşı ihtilalci olarak vasıflandırılmazlar ve böyle bir gaye de taşımazlar.

k) Avdetlerine bir mahsur olmadığı Silahlı Kuvvetlerce kanaat hasıl oluncaya kadar 14'ler yurda avdet edemez. Bu hususta karar komitece verilir.

l) MBK üyeleri, seçimden sonra partisiz Cumhuriyet Senatosu üyesi olarak hizmet ettikleri müddetçe Anayasa esasları dahilinde Türk Silahlı Kuvvetlerinin bir parçası olmakta devam edecektir.

m) MBK, çıkardığı kanunlar ve icraatından dolayı seçimle gelen iktidarca sorumlu tutulamaz.

n) Türk Silahlı Kuvvetleri prensipler tahakkuk ettikten ve siyasi iktidarı vaat edildiği gibi Anayasa esaslarına göre partilere devrettikten sonra siyaset dışında kalacak ve asli görevine dönecektir.

Hep birlikte silahlarının üzerine ellerini koyarak 27 Mayıs'ın ruhunu yaşatacaklarına, demokratik rejimin kurulmasını sağlayacaklarına ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin siyasetten uzak duracağına yemin etmişlerdir.⁸²

15 Ekim 1961 genel seçimleri yapılmış, bu seçimlerin sonucunda; CHP %36, DP'nin mirasçısı olarak görülen Adalet Partisi %34 oy almış ancak hiçbir parti tek başına iktidara gelememiştir. AP ve CHP'nin birbirine çok yakın oy almasının sonucunda tek başına hükümet kuramamaları, ordunun içinde seslerin yükselmesine neden olmuştur. Böyle bir sonuçla 27 Mayıs'ın korunamayacağı söyleyen subaylar yeni bir müdahalenin gerekliliği üzerinde durmuşlardır.⁸³ Ancak birlik içerisinde özellikle havacı subaylar herhangi bir askeri müdahaleye gerek olmadığını savunuyordu. Hava Kuvvetlerinin temsilcilerinden Kurmay Albay Halim Menteş ve Hava Albay Fevzi Arsin gibi subaylar CHP ile yakın temasta bulduklarından dolayı ülkenin, başta İsmet İnönü olduğu sürece kurtulacağına inanıyordu. Böylelikle ordu içerisinde ilk karşı karşıya gelmeler ve fikir ayrılıkları kendini göstermiş durumdaydı.⁸⁴

Seçimlerden sonra durumdan hoşnut olmayan SKB, 21 Ekim 1961 tarihinde durumun değerlendirilmesi için toplantı yapmıştır. Yapılan toplantı sonunda "21 Ekim Protokolü"

⁸² Aydemir, **age**, s.78.

⁸³ Demir, **age**, s.157.

⁸⁴ Aydemir, **age**, s.79

denilen belgeyi 10 General ve 28 Albay imzalamıştır.⁸⁵ Bu protokolde alınan kararlar ise şunlardır;⁸⁶

“1. Türk Silahlı Kuvvetleri 15 Ekim 1961 günü yapılmış olan seçimlerden sonra gelecek yeni Türkiye Büyük Millet Meclisi toplanmadan evvel duruma fiilen müdahale edilecektir.

2. İktidar, milletin hakiki ve ehliyetli mümessillerine tevdi edilecektir.

3. Bütün siyasi partiler faaliyetten men edilecek, seçim neticeleri ile MBK feshedilecektir.

4. Bu kararın tatbiki 25 Ekim 1961'den sonraki güne tehir edilmeyecektir.”

Durumun önemini anlayan Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay, 23 Ekim'de partililer ile komutanları bir araya getirerek toplantı yapmıştır. Protokolü imzalayanlar Cumhurbaşkanının Cemal Gürsel, Başbakanın da İsmet İnönü olması şartıyla 21 Ekim Protokolünü rafa kaldırmışlardır.⁸⁷

Akis dergisi 15 Ekim'deki yapılan seçimlerle ilgili olarak, amacının ihtilali bitirmek olduğunu ancak elde edilen sonuçlarla ihtilalin kapatılmadığını tam tersine ilk sayfasının tekrardan açılarak gündeme geldiğini vurgulamıştır. Ayrıca seçimle halledilemeyen bu durumun parlamentoda halledilip, halledilemeyeceği konusunda şüphelerinin olduğunu da belirtmiştir.⁸⁸

Seçimler ve ordunun hareketlenmesi bir ihtilalin yakında olduğu düşüncesinin kuvvetlenmesine neden olmuştur. Bunun üzerine Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay bir nabız kontrolü yapmak istemiş ve 19 Ocak 1962'te toplantı düzenlenmiştir. Cevdet Sunay toplantıda memlekette her şeyin yolunda olduğunu, İsmet İnönü'nün başta olduğu sürece hiçbir sıkıntı olmayacağını ve İsmet İnönü'nün ordu tarafından desteklenmesi gerektiğini belirtmiştir.⁸⁹ Sözlerini bitirdikten sonra toplantıya katılanların da düşüncelerini almıştır. Generaller Cevdet Sunay'ı onaylıyordu, fakat sıra albaylara gelince çok farklı bir durumla karşılaşmıştır. Albayların lideri Talat Aydemir, ayağa kalkıp şunları demiştir: *“Bu memlekette yüzde yüz ikinci bir ihtilalin olacağına inanıyorum. Hiyerarşik bir ihtilal en az zararlısı olur”* diyerek bu konu hakkındaki düşüncelerini belirtmiştir.⁹⁰ Bu sözler üzerine Cevdet Sunay kendisini bu mesuliyetin altına sokmamasını istemiştir. Talat Aydemir ise *“Ben sizi ikaz ediyorum. Memleketin gerçekleri bunlardır. Orduda parçalanma vardır.*

⁸⁵ Age, s.79.

⁸⁶ Age, s.82.

⁸⁷ Aydemir age, s.83.

⁸⁸ “Yurtta Olup Bitenler”, *Akis* 384 (1961), s.4.

⁸⁹ Çelikoğlu, age, s.179.

⁹⁰ M.A. Birand, C.Dündar ve B.Çaplı, *12 Mart*, Can Sanat Yayınları, İstanbul 2016, s.53.

İleride olacak herhangi bir hadisenin mesulü, hadiseleri bildiği halde doğru olarak aksettirmeyen ve yine bu hareketleri bildiği halde gerekli tedbirleri almayanlar olacaktır.” demiştir. Bunun üzerine Cevdet Sunay, ordunun İsmet İnönü’yü desteklediğini vurgulamıştır ayrıca toplantıdan çıkarken Talat Aydemir’e çok ateşli ve heyecanlı olduğunu da söylemiştir. Albay Talat Aydemir ise Cevdet Sunay’a kimin haklı olup kimin olmadığını zamanın göstereceğini belirtmiştir.⁹¹

Ordu içerisindeki olaylardan haberdar olan İsmet İnönü, durumu görüp daha iyi anlamak için harp okulunu ziyaret etmiştir. Öğrencilerle yemek yemek istemiş ancak Talat Aydemir İsmet İnönü’nün öğrencileri etkilemesinden korktuğu için yemekten önce eğitime çıkarmıştır.⁹²

İsmet İnönü ise Talat Aydemir’in gerçekleştirdiği bu olaya sinirlenmiştir. Yemek biter bitmez avluya çıkmış tatbikata giden Harbiyelilere bağırmıştır. Mete Akyol o gün yaşanan olayları şöyle anlatmaktadır;⁹³

“Merhaba asker! diye bağırды İsmet Paşa ve şapkasını kaldırdı. Fakat çocuklar böyle dimdik yürüdükleri için duymadılar. O şapka hareketini de görmediler. Talat Aydemir’de bunu görünce Paşa’yı teselli etmek istedi. Kulağına eğilerek, “Duymadılar, Sayın Paşam,” dedi. İsmet Paşa şöyle bir baktı hiç unutmam o sahneyi elini şöyle Talat Aydemir’in göğsüne koydu: “Sen geri çık bakayım,” diye itti Talat Aydemir’i... Talat Aydemir sendeleyerek arkalara geçti. Savaş, o an başlamıştı. Hiç kuşku yok. İsmet Paşa birdenbire fırladı. “Bölük dur!” dedi, o tank birdenbire tüm frenlerine basılmış gibi durdu. Paşa, “Merhaba asker!” deyince, “Sağ ol,” diye öyle bir gürlledi ki neredeyse o binaların camları kırılacaktı” demiştir. Mete Akyol arabaya binmek üzereyken “Sayın Paşam, bugünkü izlenimleriniz nedir?” diye sormuş İsmet İnönü ise “Bugün burada Harp Akademisi’nde ki günlerimi yaşadım.” demiştir.

Eski bir asker olan İsmet İnönü Harp Okuluna gittiğinde oradaki yaşadıklarından ve Talat Aydemir’in kendisine karşı aldığı tavırdan kaynaklı olarak tahmin edilen ihtilalin çok yakında olduğunun kararına varmıştır.

⁹¹ Aydemir, **age**, s.87.

⁹²“Yurtta Olup Bitenler”, **Akis** 400 (1962), s.6. Bu durumdan anlaşılıyordu ki Albay Talat Aydemir, İsmet İnönü’yle öğrencileri karşı karşıya getirmek istemiyordu. Ancak tecrübeli bir asker olan İsmet İnönü Talat Aydemir’in ne yapmak istediğini çok rahat anlamıştır.

⁹³ Birand vd, **age**, s.57.

1.2. 9 Şubat Protokolü ve 22 Şubat 1962

İhtilal yapılacağı fikrinin etrafta dolaşması ve İsmet İnönü'nün Harp Okulu ziyareti subayları bir an önce karar verme aşamasına itmiştir. Bunun neticesinde 22 Şubat 1962 olaylarının başlangıcını teşkil eden *Balmumcu Toplantısı*, 9 Şubat'ta Korgeneral Refik Tulga'nın başkanlığında yapılmıştır. Toplantıya katılan kumandanların bazıları yeni bir müdahaleye gerek olmadığını böyle bir durumun ülkeyi maceraya sürüklemekten başka bir işe yaramayacağını dile getirmiştir. Tuğgeneral Faruk Güventürk, Hava Kuvvetlerinin ihtilali desteklemeyeceğini belirtirken Kurmay Yarbay Osman Deniz ise toplumun iyi bir durumda olmadığını, ihtisas sahibi bir grup tarafından bunların tespit edilmesi gerektiğini söylemiştir. Toplantının sonunda alınan kararlar neticesinde, *9 Şubat Protokolü* kaleme alınmıştır. Bu protokole göre;⁹⁴

“1.Refik Tulga'nın aracılığıyla Hava Kuvvetleri Komutanı ile temas kurulacaktır.

2.Gerçekleştirilecek olan ihtilal hiyerarşik düzen içinde yapılmaya çalışılacaktır.

3.Bütün kuvvetler tarafından hareketin desteklenmesi sağlanacaktır.

4.En geç 28 Şubat'a kadar ihtilal hareketi gerçekleştirilecektir.”

Toplantıya katılan 59 kişiden 37'si kararı onaylamıştır. Protokolün bir kopyası Harp Akademileri Kumandanı Faruk Gürler'e diğer kopyası ise Kurmay Albay Dünder Seyhan'a verilmiştir.⁹⁵

Başbakan İsmet İnönü ve Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay 9 Şubat Protokolü'nün imzalanmasının hemen ardından cuntacıların faaliyetlerinden haberdar olmuştur. Protokol incelendiğinde ordunun ikiye bölündüğü anlaşılmaktadır. Bir yanda darbe isteyen karacılar ve denizciler diğer tarafta ise darbe karşıtı havacılar ve komuta kademesi vardı. İsmet İnönü bu durumu öğrendikten sonra ihtilalcilerin tayin kararlamelerini hazırlamış ve bunu açıklamak içinde 21 Şubat'ı beklemiştir.⁹⁶

Ülkeyi yeni bir darbeye karşı karşıya getirmek istemeyenler, böyle bir durumu engelleyebilmek için ihtilal grubu içinde ilk halledilmesi gerekenin Talat Aydemir olduğu

⁹⁴ Aydemir, *age*, s.90.

⁹⁵ *Age*, s.90.

⁹⁶ M.Birand vd, *age*, s.59-60.

düşüncesi içerisine girmiştir. Harekat başlamadan önce havacılar bir plan yapmaya karar vermişlerdir Böylece ihtilal taraftarı olan Talat Aydemir etkisiz hale getirilebilecek ve planladığı emellerini gerçekleştiremeyecekti. 20 Şubat'ta Hava Kuvvetleri'nin Ankara'daki birlikleri alarma geçirilmiştir. Kara Kuvvetleri'nin ihtilal yapacağı ve alarma geçtiğine dair söylentiler yayılmaya başlamıştır. İzmit'te bulunan 15.Kolordu Komutanı Fikret Esen'in konudan haberdar edilmesi üzerine, Talat Aydemir'i aramıştır. Aralarında şöyle bir konuşma geçmiştir;

“Bu gece harekate geçeceğinizi duydum. Doğru mu?”

“Kim söyledi? Yok öyle bir şey Paşam! Biz kumandanlarımızın tasvip etmediği bir harekate girmeyeceğiz”

“Boğazlar Kumandanlığı'nda toplantı halindeyiz. Hava ve Deniz Kuvvetleri Kumandanları da buradadır. Katiyen bir harekete girişilmesini tasvip etmiyoruz.” dedikten sonra Fikret Esen telefonu kapatmıştır.⁹⁷

Hava Kuvvetleri gerçekliği olmayan bir haber neticesinde Cevdet Sunay'a giderek *“Saat 3'te Ankara'daki birlikler ihtilal yapacaktır. Siz bize alarm verin biz de hava kuvvetleri olarak alarma geçer, bu ihtilali yerinde söndürürüz. Böylece Ankara'da ihtilale taraftar olan birliklerin komutanlarını toplarız”* demişlerdir. Cevdet Sunay'da Hava Kuvvetleri'ni, Kara Kuvvetleri üzerinde kullanmak amacıyla harekete geçirmiştir.⁹⁸

Havacılar tarafından Meclis Muhafız Taburu'nun alarma geçirilmesi üzerine tank taburu da alarma geçmiştir ve onun yakınlarında bulunan 229.Piyade Alayı, Süvari Grubu'da buna katılmıştır. Talat Aydemir durumu öğrenmesinin ardından tank taburuna yanlışlık olduğunu, alarmı kaldırıp yerlerine geçmesini söylemiştir. Saat üç geldiğinde ise Cevdet Sunay, Muhittin Önür, Turgut Özel olay yerine gelmiştir. Ancak geldiklerinde bekledikleri gibi bir manzarayla karşılaşmamışlardır. Harp Okulunun uykuda olduğunu görmüşler ve şaşkınlık içerisinde geri dönmüşlerdir.⁹⁹

Olay gününün sabahı Cevdet Sunay; Talat Aydemir'i, Necati Ünsalan ve Selçuk Atakan ile birlikte yanına çağırmıştır. Cevdet Sunay, alarm verdiklerinden dolayı yerlerinin değiştirilmesi gerektiğini ancak kendilerinin himayeleri altında olduğu söylemiştir. Bunun

---

⁹⁷ İsen, **age**, s.46-47.

⁹⁸ Aydemir, **age**, s.99.

⁹⁹ Aydemir, **age**, s.100.

üzerine Talat Aydemir tabancasını çekerek masasının üzerine koymuş ve şunları söylemiştir;

“Beni şimdi ya bununla temizlersiniz ya da Divan-ı harbe verirsiniz. Eğer geceki harekete ben sebep olduysam, beni kurşuna dizdiriniz. Benim damarlarımda CHP kanı dolaşmıyor, vatanperverlik kanı dolaşıyor. Böyle bir haksızlığa tahammül edemem. Siz şayet kumandansanız, esas suçluları cezalandırınız.” demiştir.¹⁰⁰ Cevdet Sunay ve Talat Aydemir, 20 Şubat'ta meydana gelen olay üzerine anlaşmaya varamamışlardır.

Ankara'nın hareketlenmesinden sonra Talat Aydemir Harp Akademi Kurmay Başkanı Emin Aytekin'e olayları bir rapor halinde sunduktan sonra Genelkurmay Başkanına muhtıra göndermiştir. Muhtıraya göre;¹⁰¹

“1.Resmi elbiselerini giyerek harekete geçen Mucip Ataklı ve Haydar Tunçkanat hakkında kanuni işlem yapılması.

2.İş birliği yaptıkları ikinci başkan Memduh Tağmaç'ın vazifesinden uzaklaştırılması.

3.Tayinlerin yapılan subayların yerlerine idaresi” gibi isteklerini Talat Aydemir, muhtırayla bildirmiştir.

Ancak muhtıra dikkate alınmamıştır. 21 Şubat gecesini Genelkurmay Başkanlığı'nda ordu içinde huzursuzluk çıkaran bazı subayların doğudaki birliklere tayin emirleri gözden geçirilmiştir. Böylece ihtilal planı içinde olan subaylar kilit noktalarından uzaklaştırılmış olacaktır. Gazeteler bu tayinleri *“Harekete katılanlar tayin edildi.”* başlıklarıyla vermişlerdir. Tayini yapılan subaylar ise şunlardır; “Harp Okulu Komutanı Albay Talat Aydemir, Harp Okulu Alay Komutanı Albay Turgut Alpagut, Ankara Merkez Komutanı Kurmay Albay Selçuk Atakan, Genelkurmay Hareket Dairesi'nde görevli olan Kurmay Albay Dündar Seyhan, Muhafız Alay Komutanı Kurmay Albay Şükrü İlkin, Jandarma Subay Okulu Komutanı Necati Ünsalan'dır.”¹⁰²

22 Şubat 1962'de ise Cevdet Sunay; Talat Aydemir, Selçuk Atakan ve Turgut Alpagut'u Genelkurmay Başkanlığı'na çağırmıştır. Talat Aydemir bunun bir tuzak olduğunu sezmiş ve sadece arkadaşlarını göndermiştir. Görüşmeye giden Selçuk Atakan ve Turgut Alpagut ise tutuklanmıştır. Bunun haberini alan Talat Aydemir Harp Okulu'nda ihtilal alarmını anons ettirmiştir. Alarmı duyan Harbiyeliler konferans salonunda toplanarak Albay Talat

¹⁰⁰ Age, s.101.

¹⁰¹ Age, s.97-98.

¹⁰² İsen, age, s. 57.

Aydemir'in konuşma yapmasını beklemişlerdir. Kürsüye gelen Talat Aydemir 27 Mayıs'ın istenilen amaca ulaşmadığını, orduya dil uzatıldığını ve komutanların doğuya gönderildiklerini söyleyerek ihtilal hareketini başlatmıştır. İhtilalin parolası Halaskar, işareti ise Fedailerdi. Eğer ihtilal amacına ulaşamazsa intihar edeceğini de sözlerine eklemiştir. Talat Aydemir'in konuşmasından sonra öğrenciler ise komutanlarının her zaman yanında yer alacaklarını ve ona bağlı olduklarını bildirmişlerdir.¹⁰³

Okul komutanlığına vekâleten gönderilen Tuğgeneral Semih Sancar subaylar tarafından gözetim altında tutulmuştur. Rahatsızlanan Semih Sancar kendisinin serbest bırakılmasını istemiştir. Subaylar tuğgeneralin isteği üzerinde bir müddet düşündükten sonra serbest bırakılmasını kararlaştırmıştır. Böylece hükümetin emri ile tayin edilen komutanı reddederek ihtilalin ilk sinyalinin vermişlerdir. Birlikler sonrasında Meclis, Radyoevi, PTT ve Telefon Müdürlüğü gibi merkezleri ele geçirmiştir.¹⁰⁴ Bu olayların yaşandığı sırada İsmet İnönü ise Bakanlar Kuruluyla birlikte toplantıdaydı. Daha sonra toplantıya Çankaya Köşkü'nde devam etmeyi kararlaştırmışlardır. Genelkurmay Başkanı, kuvvet komutanları ve tüm parti liderleri köşkte olayın sonunun nereye gideceğini beklemeye başlamışlardır. Parti liderlerinin ihtilal hareketini onaylamadığını dair bir bildiri yayınlaması için Ekrem Alican harekete geçmiştir. Ancak sonrasında Talat Aydemir'le tanışıklığından dolayı onunla görüşebileceğini ve vazgeçmesi için ikna edebileceğini İsmet İnönü'ye bildirmiştir. İsmet İnönü de eğer kan dökülmeden bu ihtilal hareketinden vazgeçerlerse hepsini emekli edeceğini ama Divan-ı Harp'e vermeyeceğini söylemiş, bu şekilde Ekrem Alican'dan iletmesini istemiştir. Sonrasında köşk el değiştirmiş ve Fethi Gürcan tarafından ele geçirilmiştir. Köşkü ele geçirdiğini, herkesin içeride olduğunu arayarak Talat Aydemir'e bildiren Fethi Gürcan, cezalarının kesilip kesilmeyeceği sorusunun cevabını Talat Aydemir'e bırakmıştır. O ise hesaplarının onlarla ilgili olmadığını bu yüzden serbest bırakılmalarını istemiştir. Köşkten ayrılırken İsmet İnönü, Talat Aydemir'in kendilerini serbest bırakmasından dolayı "*İşte şimdi kaybettiler*" demiştir.¹⁰⁵

Halkı bilgilendirmek maksadıyla ilerleyen saatlerde Ankara Radyosu'ndan anons yapılmaya başlanmıştır. Genelkurmay Başkanı Cemal Gürsel konuşmasında şunları söylemiştir;¹⁰⁶

---

¹⁰³ Birand vd, **age**, s.69

¹⁰⁴ İsen, **age**, s.60.

¹⁰⁵ Birand vd, **age**, s.72-74.

¹⁰⁶ İsen, **age**, s.73.

“Seni aldatmak ve yanlış yollara sevk etmek isteyenler var. Onlara uyma. Bizzat şerefli ordunun yüksek haysiyetini korumasın bil. Her şeyden çok sevdiğin vatanını ve onun selametini düşün. Kötülere uyma. Senin eserin olan bugünkü rejimi sana yıktırmak istiyorlar. Dikkatini çekerim. Aldanma. Parlak fikirler ortaya sürerler, onlara kanma. Bil ki senin yanlış bir hareketin Türk milletinin felaketine sebep olacaktır.” Ardından Başbakan İsmet İnönü’nün mesajının yayımlanacağı sırada İnönü’nün sesi yerine müzik çalmaya başlamıştır. Halk yaşanan duruma bir anlam verememiş ve teknik bir arızanın meydana geldiği gibi çeşitli söylentiler radyoda yaşanan olaylardan sonra konuşulmaya başlanmıştır. Esasında olay Ankara Radyosu’nun verici istasyonunu ele geçiren subayların Radyoevi ile olan bağlantısını kesmesiyle gerçekleşmiştir.¹⁰⁷

Talat Aydemir’i birçok kişi bu hareketinden vazgeçirmeye çalışmıştır. İsmet İnönü ise köşkün ele geçirilmesinin ardından serbest bırakılmaları sonucunda, Talat Aydemir’in kaybettiğini anlamıştır. Bu yüzden istekleri doğrultusunda taviz verme gibi bir düşüncesi köşkten ayrıldığı andan itibaren ortadan kalkmıştır.¹⁰⁸ İsmet İnönü’nün etrafındaki bazı kişiler Talat Aydemir’in şartlarının bir kısmının kabul edilebileceğini söylemeleri üzerine sinirlenmiş ve *“On beş çapulcu çıkıp devletin kuvvetlerinden bir kısmını ele geçirip bizi teslim alacak biz de hiç karşı koymayacağız öyle mi? Eğer kan dökülmesi gerekirse dökülecektir. Gerekirse ben yalnız üzerlerine giderim, öldürebilirlerse öldürürler. Yarın sabah meclise gidip orayı müdafaa edeceğim. Gelsinler, isterlerse alsınlar o kadar!”* demiştir. İsmet İnönü son ana kadar müdafaa edilmesi için emri o an vermiştir. Sonuç olarak 3 Şubat 1962’te Talat Aydemir’e yazılı bir taahhütname göndermiştir. Buna göre;

“Silahlı kuvvetler başkomutanının emirlerine uymak ve girilen harekate derhal son vermek şartıyla, şimdiye kadar kan dökülmemiş olması göz önünde tutularak harekete katılanlar hakkında hiçbir cezai takibat yapılmayacağına hükümet başkanı olarak söz veriyorum” demiştir.

Talat Aydemir’in ise bu taahhütnameden sonra bir karar vermesi gerekiyordu.¹¹⁰ Bir durum değerlendirmesi yapmasının ardından harekate son verme kararı almıştır. O gün

¹⁰⁷ Age, s.74-75.

¹⁰⁸ “Yurtta Olup Bitenler”, Akis 400 (1962), s.12.

¹⁰⁹ Çelikoğlu, age, s.188.

¹¹⁰ Akis, age, s.12. Aydemir arkadaşlarıyla ilgili kararları kabul ediyordu. Ancak iki şartı vardı; emekliye sevk edilmeyecek ve hakkında cezai işlem yapılmayacaktı. İsmet İnönü bu şartları kabul etmeyeceğini, hareket bitirildikten sonra hepsinin emekliye sevk edileceği ve can kaybı olmadığı göz önünde bulundurularak hükümetinde kabul etmesi neticesinde divan-ı harbe vermeyeceğini söylemiştir.

neden ihtilalden vazgeçmesi gerektiğini anılarında maddeler halinde belirtmiştir. Bunun sonucunda bu kararı vermesinde etkili olan nedenler;¹¹¹

1.Hava Kuvvetleri ile bir çatışma olabilirdi. Çünkü Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel eğer koordinesiz bir hareket yaparsa Hava ve Deniz Kuvvetleri'nin NATO üslerine çekileceğini bildirmiştir.

2.Hava Kuvvetleri NATO üslerine çekilirse Kara Kuvvetleri bombalanabilir, büyük kayıplar yaşanabilirdi.¹¹²

3.Eğer harekete geçseydi tank taburları Genelkurmay'ı ve Hava Kuvvetleri'ne saldıracak hem arkadaşlarının hem de birçok vatandaşın kanı akacaktı.

4.Ordunun içindeki problem bir iç harbe neden olabilirdi.

5.Amerikalılar füze rampalarını korumak maksadıyla Samsun-İskenderun hattına el koyabilir, Ruslar Boğazları ve Kars üzerindeki emellerine geri dönebilirdi.

6.Her şeye rağmen ihtilal hareketine devam etseydi bu kadar kötü koşullardan sonra dikta rejimine gidecekti.

7.Dikta rejimine gidilseydi de ihtilalin karşısında yer alanların ortadan kaldırılması gerekiyordu.

8.Genç nesil böyle bir durumdan memnun kalmayacak, huzursuzluklar artacaktı. Bu da yeni bir ihtilali peşinden getirecekti.

9.İhtilali gerçekleştirirken iktidar hırsıyla yapmadıklarını, amaçlarının ordunun bütünlüğü olduğunu, öncelikle ülkelerinin durumunu düşündüklerini belirterek Talat Aydemir hareketi bitirme kararını bu şekilde açıklamıştır.

Aydemir ihtilali durduktan sonra evine döndüğünde ise eşine “Bu işin burada bitmediğini, bir gün gelip muvaffak olacağını” söylemiştir.¹¹³

İsmet İnönü, yaşanan olayların ardından alınacak olan tedbirleri şu şekilde basına vermiştir;¹¹⁴

1. Meşru nizama karşı girişilen son teşebbüs, demokratik rejimin koruyucusu kuvvetlerin ve müesseselerin müşterek anlayış ve gayretleriyle önlenmiştir. Bu netice, Türk milletinin demokratik rejime bağlı ve layık olduğunun iftihara değer yeni bir delili olmuştur.

2. Kahraman ordumuzun gerçekleştirdiği 27 Mayıs ihtilalinin meşruiyeti aleyhine girişilen açık ve kapalı her türlü tahrik ve tecavüzlerin ve anayasa nizamını bertaraf etmeye matuf hareket ve davranışların kesin olarak önlenmesi lazımdır.

¹¹¹ Aydemir, **age**, s.106-107.

¹¹² **Akis, age**, s.13.Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel gerçekleştirilen hareket karşısında İsmet İnönü'den daha sertti. Yapılanların cezasız kalmaması gerektiğini, tankların ilerlemesi durumunda ise bomba kullanacağını belirtmiştir.

¹¹³ Birand vd, **age**, s.84.

¹¹⁴ *Hürriyet*, 26 Şubat 1962, s.5.

3. Bu maksatla partiler üstü bir anlayış içinde gerekli esasları hazırlamak üzere, hükümet ve parti temsilcilerinden müteşekkil bir komisyon kurulmuştur.

4. Mutabık kalınacak esaslardan kanunlaşması gerekenler, partilerin yetkili organları tarafından kabul edildikten sonra TBMM'ye sunulacaktır.

İsmet İnönü ihtilal hareketinin bitirilmesinin ardından yaptığı konuşmalarda Harbiyelilerin aldatıldığını söylemiştir.¹¹⁵ Bunun üzerine Harp Okulu öğrencileri İstanbul, Ankara ve İzmir'de Atatürk anıtlarına “*Harbiyeli Aldanmaz*” yazılı çelenkler bırakmışlardır.¹¹⁶

Olaya karışan 20-25 subayın emekli edilmesiyle 22 Şubat darbe girişimi mevzusu geçici olarak kapatılmıştır.¹¹⁷

1.3. 22 Şubat Darbe Teşebbüsü ve Basın

22 Şubat'tan sonra çıkan bazı gazeteler hükümete karşı yapılan ihtilal girişiminde sivillerin de rol oynadığını yazmıştır. *Akis* Dergisi'nin 5 Mart tarihli sayısında kurucu meclis üyelerini itham ederek; aralarında çeşitli meslekten diplomatlarında bulunduğu bazı kişilerin 20 Şubat tarihinde Ankara'da bu işin böyle gitmeyeceğine dair düşüncelerini yüksek sesle dile getirdiğini bildirmiştir.¹¹⁸ Ve yine aynı dergi gerçekleştirilen bu kalkışmanın planlı bir ihtilal hareketi olduğunu da belirtmiştir.¹¹⁹ Bu plana göre; TBMM işgal altına alınıp feshedilecek ve “*kritik personel*” diye adlandırılan bazı kişiler nezaret altına alınacaktır. Derhal askeri bir idare kurulacak ve başkomutan yetkisine uygun bir devlet başkanı, bir albay da hükümet başkanı olacaktır.¹²⁰

Bu dönemde yazılarıyla ve kadrosuyla gündem yaratan diğer bir dergi ise “*Yön*” dergisidir. Türkiye'nin hızlı bir şekilde batılması için zinde güçlere dayalı otoriter bir rejim öneren Yöncüler, Türk toplumunun en çok ses getiren aydınlarını bünyesinde toplayan bir grup olarak dikkat çekmektedir. 20 Aralık 1961 tarihinde bir bildiri ile yayın hayatlarına başlamışlardır.¹²¹ Yöncülere göre Türkiye'yi ileriye götürecek en önemli kuvvet ordudur. Bu görüşün önde gelen savunucuları ise; Doğan Avcıoğlu, General Cemal

¹¹⁵ “*İnönü 22 Şubat'ı anlattı*”, *Ulus*, 27 Şubat 1962, s.1 İsmet İnönü öğrencilerin ve bazı birliklerin aldatıldığını dile getirmiştir.

¹¹⁶ Aydemir, *age*, s.112

¹¹⁷ Çelikoğlu, *age*, s.190.

¹¹⁸ “*Yurtta Olup Bitenler*”, *Akis* 401 (1962), s.8. Ayrıca Ankara'da bazı politikacılar devletle ve hükümetle ilgili kararlar alırken acaba Talat Bey ne der? diye düşünce içerisine girmiş bulunmaktaydılar.

¹¹⁹ İsen, *age*, s.91.

¹²⁰ *Akis*, *age*, s.10.

¹²¹ Kaçmazoğlu, *age*, s.45.

Madanoğlu, İlhan Selçuk, Uğur Mumcu ve İlhami Soysal gibi Yön-Devrim Grubu'na yakın yazarlardır.¹²²

Yön dergisi, “Huzur” başlıklı yazısında hükümetin gerekli huzuru ülkeye getiremediğini ve bundan kaynaklı olarak bu sosyal gidişi durduracak bir idarenin iş başına gelebileceği ihtimali üzerinde durmuştur.¹²³

“Bakış” konulu yazısında ise zinde kuvvetler ile iktidardaki insanların arasının açıldığından da bahsetmiştir. Zinde kuvvetler kötüye giden sosyal ve iktisadi meselelere bir çözüm yolu bulmaya çalışırken iktidarın Kayseri'dekilerin affı, sürgüne gidenlerin geri dönmesi gibi çok farklı konularla ilgilendiğini belirtmiştir.¹²⁴

Doğan Avcıoğlu, “Gericiler ve ordu” adlı yazısında Türkiye'nin sosyal adalet içinde ilerlemesinin en etkili yolunun ordu olduğundan bahsetmektedir.¹²⁵ 22 Şubat'ta gerçekleştirilen ihtilalin ardından ise beklenen bir durum olduğunu açıklamıştır.¹²⁶ AP genel başkanı ise bu işin solcuların kışkırtmalarıyla yapıldığını söylemiştir.¹²⁷

İlk darbe teşebbüsünün ardından gazetelerde de ihtilalin yapılacağı dedikodularının etrafta yayılması üzerine İsmet İnönü, “İkinci bir ihtilale asla müsaade etmeyeceğim” başlıklı yazısında memlekette her şeyin yolunda olduğunu ve ülkede bir macera yaşanmasına izin vermeyeceğini dile getirmiştir.¹²⁸ Hızla gelişmekte olan bir ülkenin kaderiyle oynanmasına müsaade etmeyeceğini ve Türk Silahlı Kuvvetlerini zor duruma düşürecek her hareketin karşısında olduğunu da belirtmiştir.¹²⁹

Hürriyet gazetesinin, “Ankara'da Ayaklanma” adlı yazısında harekete geçen birliklerin başında Talat Aydemir'in olduğunu ve hükümetin durumu kontrol altına aldığını yazmıştır. Aynı zamanda harekete karışanların emekliye sevk edileceğini de belirtmiştir.¹³⁰

Ulus gazetesi ise “Şerefli ordu her şeyden çok vatanın selametini düşün” diyerek, milletin ordunun anayasaya ve vatana bağlılığına güvendiğini yazmıştır.¹³¹ Sonraki gün ise ordunun anayasayı koruyacağını belirtmiş ve İsmet İnönü'nün ihtilal teşebbüsünü gerçekleştirenlere

---

¹²² Age, s.57.

¹²³ Doğan Avcıoğlu, “Huzur”, Yön 2(1961), s.3.

¹²⁴ Doğan Avcıoğlu, “Efendilerimiz”, Yön 3(1962), s.3.

¹²⁵ Doğan Avcıoğlu “Rejim Buhranı”, Yön 10(1962), s.3.

¹²⁶ Doğan Avcıoğlu “İnanç Buhranı”, Yön 11(1962), s.3.

¹²⁷ Hüseyin Korkmazgil “Ulan Put, Yerim Seni “, Yön 12 (1962), s.8.

¹²⁸ Hürriyet, 2 Şubat 1962, s.1

¹²⁹ Hürriyet, 19 Şubat 1962, s.1

¹³⁰ Hürriyet, 23 Şubat 1962, s.1-5

¹³¹ Ulus, 23 Şubat 1962, s.1

taviz vermeyeceğini söyleyerek şunları eklemiştir. “*Dün bu saatlerde dostun ve düşmanın küçümseyerek baktığı bir Türkiye vardı. Bugün dost ve düşmana karşı engin bir gururla göğsü kabarmış dev bir Türkiye var*” demiştir.¹³²

Gazete haberlerinde Talat Aydemir’in intihar ettiğine dair haberler de çıkmıştır. İhtilal hareketini durduktan sonra Talat Aydemir’in öğrencilerini toplayarak “*Siz çok gençsiniz bu dava burada kapanıyor. Ben kendimi feda ediyorum*” şeklinde bir konuşma yapmış olduğunu ve akabinde silahını çekip intihara kalkıştığını ve albayın öğrencileri tarafından sakinleştirildiğini yazmıştır.¹³³

Ankara’da meydana gelen Talat Aydemir’in ihtilal teşebbüsü dış basında da önemli bir yer işgal etmiştir. Genel olarak gazetelere bakıldığında darbe teşebbüsünün bastırılması demokrasinin zaferi olarak nitelendirilmekte ve İsmet İnönü övülmektedir. Yazılanlar şöyledir;

Daily Telegraph gazetesi ihtilal teşebbüsünü politik nedenlerden çok askerlerin protestosu olarak değerlendirmiştir. *London Times* ise İsmet İnönü’nün iyi bir ara bulucu olduğundan bahsetmektedir. Ordunun desteklediği sürece İnönü’yü sarsacak bir durum olmadığını ancak yaşanan bu olaylardan sonra bir müddet daha huzursuzlukların çıkabileceğini de belirtmiştir. *New-York Herald Tribune* Ankara’daki ihtilali “*Yelek cebi*” ihtilali olarak değerlendirmekte, kolaylıkla bastırılan bu ihtilalin tekrarlayabileceği üzerinde de durmaktadır. *New-York Times* ise Türkiye’nin demokrasiye yeniden şans tanıdığını yazmıştır.¹³⁴

---

¹³² *Ulus*, 24 Şubat 1962, s.1

¹³³ *Hürriyet*, 24 Şubat 1962, s.1-5

¹³⁴ *Hürriyet*, 25 Şubat 1962, s.1-4

İKİNCİ BÖLÜM

TALAT AYDEMİR'İN II. DARBE TEŞEBBÜSÜ VE BASIN

2.1.Af Tartışmaları ve 14'ler

22 Şubat'ta yaşanan darbe teşebbüsünden sonra af tartışmaları başlamıştır. AP, YTP ve CKMP darbe teşebbüsüne karışanların affına karşılık Kayseri'deki DP'liler için kısmi af istemiştir.¹³⁵

22 Şubatçıların mevcut kadroyla siyasi düzeni sağlayamayacağı düşüncesinde olmaları ve AP'nin siyasi af konusundaki düşünceleri neticesinde İsmet İnönü 30 Mayıs 1962 yılında istifa etmiştir. Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel hükümetin düşmesinden AP'yi sorumlu tutmasından kaynaklı olarak yeniden hükümeti kurma görevini İsmet İnönü'ye vermiştir. Ancak İsmet İnönü'nün bunun kabul etmemesi neticesinde siyasi sıkıntılar iyice artmış ve yeniden darbe olacağı hakkında etrafta söylentiler dolaşmaya başlamıştır. Bu sırada CHP-CKMP-YTP 24 Haziran 1962 yılında koalisyon hükümetini kurmuşlardır. Hükümetin kurulmasının ardından 1 Temmuz 1962'de 14'lerden Orhan Kabibay ve Rıfat Baykal yurda dönmüştür.¹³⁶

Milli Birlik Komitesi'nde yaşanan görüş ayrılıkları nedeni ile yurt dışına gönderilen 14'lerin hepsi aslında bir birlik içerisinde değildir. 14'leri 3 gruba ayırmak mümkündür;¹³⁷

1.Birinci grup Orhan Kabibay ve Orhan Erkanlı grubu

2.İkinci grup Hindistan'da bulunan Alparslan Türkeş ve etrafında bulunanlar

---

¹³⁵ Yusuf Ziya Keskin, 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ve 12 Mart 1971 Muhtırası'nın Türk Devlet Teşkilatı ile Siyaset Hayatına Etkileri, (Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2011), 132.

¹³⁶ Demir, **age**, s.164.

¹³⁷ Çelikoğlu, **age**, s.204.

3.Üçüncü grup ise bu her iki gruba da girmeyip Avrupa'daki yaşantısına devam edenler

Talat Aydemir 14'ler yurda dönmeden önce döndüklerinde neler yapılabileceği ile ilgili tespitlerini de yapmıştır; Aydemir'e göre; 14'ler bir bütün olarak tanınacaktır ve herhangi bir kadro birleşmesi olursa; ilk önce doktrin üzerine anlaşılması şarttır. Ayrıca kadro içinde bazı teklifler olacaktır. Bunun yanısıra 14'lerin hepsi yurda dönmeden, hepsinin fikirlerini tam olarak öğrenmeden tek taraflı bir anlaşmaya gidilmeyecektir.¹³⁸

14'ler ile 22 Şubatçılar arasında ilk toplantı Albay Necati Ünsalan'ın evinde yapılmıştır. Toplantıda Emin Arat'ın, Orhan Kabibay'a fikirlerinin ne olduğunu sorması üzerine Orhan Kabibay, fikrimizi bütün Türkiye ve dünya biliyor diye yanıtlamıştır. Talat Aydemir bundan dolayı 14'lerin hiçbir fikri hazırlığa sahip olmadıkları düşüncesine kapılmıştır. Yapılan toplantı sonunda Türkiye'ye döndüklerinde irtibata geçebileceklerini söylemişler ancak Alparslan Türkeş ile liderlik konusunda anlaşamayınca 14'ler sonunda dağılmıştır.¹³⁹

14'lerin bir fikriyata sahip olmadığını düşünen Talat Aydemir; Emin Arat ve Bahtiyar Yalta başta olmak üzere doktrin olarak kabul ettikleri “Kemalizm”i tanıtmaya çalışmışlardır. Talat Aydemir'e göre Türkiye için Kemalizm'in özet ifadesi şöyledir;¹⁴⁰

Türk Milletini bugünün ve geleceğin medeni milletlerin seviyesi çıkarmak, devlet kudretini, ülkede huzur emniyeti, halkın refah ve saadetini arttırmak maksadı ile;

a) Türkiye Milliyetçiliği'ni şuurlandırmak, laik devlet anlayışını milli birliğe ve medeni gelişmeye uyar tarzda dine saygılı olarak uygulamak,

b) Hayata uymayan hayalci, katı ve statik düşünceden ziyade gerçek devrimci bir anlayışa sahip olmak,

c) Ferdin ve toplumun hak etme esasına göre varlık ve geçim kaynaklarını düzenlemek,

d) Serbest teşebbüsle toplum menfaatlerini bağdaştırarak halkın yapacağını halka ve devletin yapacağını devlete yaptırmak sureti ile istikrarlı, muvazeneli, aktif ve gelişen bir istikamette demokratik bir Cumhuriyet idaresi ile barış, huzur ve emniyet içinde yaşamaktır.

Silahlı Kuvvetler Birliği'ne dahil olanlarında kabul ettiği doktrinin hazırlanmasında Emin Arat ve Bahtiyar Yalta büyük rol oynamıştır.¹⁴¹

¹³⁸ Aydemir, *age*, s.125.

¹³⁹ *Age*, s.126.

¹⁴⁰ *Age*, s.122.

¹⁴¹ *Age*, s.122.

İlerleyen dönemlerde 22 Şubatçıların affı ile birlikte ortaya çıkan Demokratların affı tepkileri de beraberinde getirmiş, İstanbul'da öğrenciler af aleyhine gösteriler yapmıştır.¹⁴² Miting yapan gençler affı kabul etmediklerini ve 27 Mayıs'a bağlı olduklarını bildirmişlerdir. Yürüyüş ve mitinglerde ordu lehine tezahüratlar yapılması, ordu ile gençliğin birlikte olduğu mesajının verilmesi 27 Mayıs öncesi yaşananları hatırlatmıştır.¹⁴³ Bu durumun ordudaki subaylara yansımaması imkansız gibi görünüyordu. Ankara o gün 27 Mayıs öncesi yaşananlara geri dönmüştür. Gençler sokaklarda orduyu alkışlamakta, ordu gençliği alkışlamakta, tezahüratlar yapılmaktadır.¹⁴⁴ Bazı AP ve merkez il binaları tahrip edilmiştir. Olayların ardından çıkan bir ufak kıvılcım, zinde kuvvetlerin tekrar gündeme gelmesine neden olmuştur.¹⁴⁵

1962 yılının ekim ayına gelindiğinde ise çok konuşulan af çıkmıştır. Ancak af Yassıada'dan az bir cezayla kurtulanları kapsıyordu. Ağır cezası olanlar ve Celal Bayar gibi müebbetlik olanları kapsamıyordu.¹⁴⁶ Affın çıkması üzerine *Nadir Nadi* huzurun sağlanması amacıyla yapılan bu hareketin hiçbir şey değiştirmeyeceğini bunları isteyenlerin, 27 Mayıs'ın intikamını almak isteyenler olduğunu yazmıştır.¹⁴⁷ Milli Talebe Federasyonuna bağlı birliklerden bazıları ise bir bildiri göndererek affa karşı olduklarını ve bunu gerçekleştiren politikacıların Kayseri Cezaevi'nden çıkacak olanlardan hiçbir farkı olmadığını da belirtmiştir.¹⁴⁸ Bu söylemlerin ardından afa birlikte 251 siyasi mahkum tahliye edilmiştir. Devrilen hükümetin milletvekilleri politikayla uğraşmayacaklarını bildirmişler ve geride kalan arkadaşları içinde affın çıkarılmasını temenni etmişlerdir.¹⁴⁹

Metin Toker ise, af konusuyla ilgili olarak İsmet İnönü'nün bir kez daha ülkede yaşanan krizi önlediği, huzuru sağladığı içte ve dışta memleketin itibarını koruduğunu yazmıştır.¹⁵⁰

Müebbet hapse mahkum edilen Celal Bayar ise çıkarılan aftan yararlanamamıştır. Ancak 80 yaşında ve hasta olan Bayar için sonrasında hükümet af çıkarmıştır. Kayseri Cezaevi'nden çıktıktan bir gün sonra Ankara'ya geçmiştir. Ancak onu karşılamayı bekleyenler arasında hem eski DP'liler hem de affa karşı olanlar vardı. Geldiğinin haberini

---

¹⁴²Birand vd, *age*, s.90.

¹⁴³ “Gençliğin İstanbul Mitingi”, *Cumhuriyet*, 10 Ekim 1962, s.1.

¹⁴⁴ Doğan Avcıoğlu, “Tehlikeli Dönemeç”, *Yön* 43 (1962), s.3. Doğan Avcıoğlu bu yazısında halk tarafından oyların yarısını alan bir iktidarı devirdikten sonra idareyi sağlamlaştırmak için hiçbir şey yapılmadığını yazmıştır. İşsizlik ve idari baskının eski günleri aratmadığını da belirtmektedir.

¹⁴⁵ *Age*, s.5

¹⁴⁶ Birand vd, *age*, s.89.

¹⁴⁷ *Cumhuriyet*, 18 Ekim 1962, s.1.

¹⁴⁸ *Cumhuriyet*, 18 Ekim 1962, s.1.

¹⁴⁹ *Cumhuriyet*, 19 Ekim 1962, s.1.

¹⁵⁰ Metin Toker “Madalyonun Öbür Yüzü”, *Akis* 434 (1962), s.7.

alan Milli Türk Talebe Birliği o gün Taksim’de çok büyük bir gösteri yapmıştır. Karşıt grupların da orada bulunması büyük bir kargaşa ve huzursuzluk yaratmıştır. Son anda gelen askeri birlikler ise tehlikeyi önlemiştir. Gençlerin bazıları komutanları 27 Mayıs’ta olduğu gibi omuzlar üzerinde taşımışlardır. Aynı görüntüler Ankara’da da yaşanmıştır. Jetler alçaktan uçarak Celal Bayar’a “*Biz hala buradayız*” imajını vermeye çalışmıştır.¹⁵¹

Yaşanan olaylar bunlarla da sınırlı kalmamış Celal Bayar’ın tahliyesi üzerine gençler sokağa dklmştir.¹⁵² Her defasında 27 Mayıs’a ve orduya bağlılıklarını dile getirmişler Harbiye’ye doğru yürüyerek Taksim’de gördükleri bir albayı omuzlarına almışlardır.¹⁵³ Bunları AP’liler ile gençlerin karşı karşıya gelmesi izlemiştir. Gençler AP Genel Merkezine yürüyerek tabelaları skmşler, merkezde bulunan Celal Bayar’ın resmini de indirerek yakmışlardır.¹⁵⁴ Olayların büyümesinin ardından Süleyman Demirel istifa etmiş, Celal Bayar hakkındaki geçici af kararı ise kaldırılarak Kayseri’ye gönderilmiştir. Af konusu üzerine yapılan gösteriler, gençlerin orduya bağlılığı 22 şubat’ta başarısızlığa uğrayan ve yeniden ihtilal düşüncesinde olan Talat Aydemir’i yeniden cesaretlendirmiştir.¹⁵⁵

22 şubatılar ülkede gördükleri manzara karşısında yeni bir ihtilale kararlıydılar. Bu yüzden 28 Mart 1963 yılında Albay Emin Arat’ın evinde Talat Aydemir, Turgut Alpogut, Galip Gültekin, Bahtiyar Yalta, Mustafa Ok, Fethi Gürcan toplanmıştır.¹⁵⁶ Talat Aydemir planlanan hareketin çok fazla geciktirilmeden birkaç gün içerisinde yapılması taraftarıydı. Yapılan fikir alışverişlerinden sonra 31 Mart’ı 1 Nisan’a bağlayan gece hareket başlayacaktır ancak Mustafa Ok bu duruma karşı çıkmıştır. İhtilal için Türkiye’de şu an uygun bir ortamın olmadığı, hazırlıksız ve desteksiz bir ihtilalin başarıya ulaşamayacağını vurgulamıştır. Ayrıca yan kuvvetlerinin desteğinin henüz sağlanamadığını bu yüzden öncelikle 14’leri, 11’leri ve niversite gençliğini kendi taraflarına çekmek zorunda olduklarını da belirtmiştir. Toplantıda bulunan Fethi Gürcan bu duruma sinirlenmiş ve 31 Mart gecesini ihtilal yapmanın zorunlu olduğunu dile getirmiştir. Talat Aydemir ise, Mustafa

¹⁵¹ Birand vd, **age**, s.94-95.

¹⁵² *Cumhuriyet*,23 Mart 1963, s.1

¹⁵³ “*İstanbul’da Bayar’ın Tahliyesi İçin 10.000 niversiteli Bir Yürüyüş Yaptı*”, *Cumhuriyet*, 26 Mart 1963, s.1

¹⁵⁴ “*Tahrik Olunan Gençler AP Merkezini bastılar ve şişli Sopa Stoklarını ıkarıp Ateşe Verdiler*”, *Cumhuriyet*, 28 Mart 1963, s.1.

¹⁵⁵ Birand vd, **age**, s.101.

¹⁵⁶ Aydemir, **age**, s.153.

Ok'un konuşmasında haklı olduğu kararına varmış Fethi Gürcan ve Bahtiyar Yalta hariç diğer arkadaşlarıyla birlikte ihtilalin başka bir zamana ertelenmesi kararını almışlardır.¹⁵⁷

2.2. 21 Mayıs 1963 Darbe Teşebbüsü

Ülkede meydana gelen huzursuzluklar neticesinde ihtilal sonrası bir araya gelen AP-CHP koalisyonu bozulunca halk arasında ve aydınlar arasında endişelere yol açmıştır. Ülkedeki yaşanan bu olaylar emekli edilen subayları yeniden teşkilatlanmaya itmiştir. Talat Aydemir, Emin Arat, Asım Mutludoğan, Turgut Alpagut, Necati Ünsalan bir toplantı yapmışlardır. Toplantıya katılanlar arasında Fethi Gürcan, Kadri Çıtak, Galip Gültekin, Mustafa Ok ve Bahtiyar Yalta'da vardır. İhtilalin amacı ve nasıl yapılacağı konusunda fikirler ortaya konmuştur. Lider olarak Talat Aydemir seçilmiş Emin Arat ise teşkilat başkanı olmuştur.¹⁵⁸

Yapılacak olan ihtilal için faaliyete geçmek, komiteyi genişletmek maksadıyla “çengel sistemi” adı verdikleri bir teşkilatlanmaya gitmişlerdir. Bu sisteme göre her 22 Şubatçı eskiden birlikte faaliyet gösterdikleri kişileri bularak ihtilal için hazırlık yapmasını sağlayacaktır.¹⁵⁹

Talat Aydemir'in anlatımıyla toplantıda karar verilen ihtilal ile ilgili planın genel çerçevesi şöyledir;¹⁶⁰

Baş Operasyonu: Reisi Cumhur Cemal Gürsel'e aittir.

a) Tayinlerle etrafındaki çıkarıcı insanları uzaklaştırmak

b) İnönü'nün baskıcı tutumundan kurtarmak

c) Koalisyon hükümetlerinin yıkılışında bu sefer başka bir başbakanın seçilmesi için baskılar yapmak

Kurt Adam Operasyonu: İnönü

a) Basın, zinde kuvvetler ve partiler aracılığıyla yıpratmak

b) CHP'nin karşısına başka bir kuvvet çıkarmak

Çengel Operasyonu: Silahlı Kuvvetler

a) Çengel tatbikatı; ordunun alt kademesini, gövdesini generaller kademesine takmak

¹⁵⁷ İsen, **age**, s.159-160.

¹⁵⁸ İsen, **age**, s.103.

¹⁵⁹ **Age**, s.104.

¹⁶⁰ Aydemir, **age**, s.139.

b) Muş'ta tatbikat; Gerekli olduğu takdirde kumanda kademesinin yapacağı bir ihtilal hareketi üzerinden geçmek ve şartlar uyduğu takdirde harekete geçmek

Basın Operasyonu: Atatürkçü yazarları bir arada toplayıp 22 Şubatçıları desteklemesini sağlamak

Üniversite Operasyonu: İstanbul Üniversitesi başta olmak üzere fikirleri yaymak ve 22 Şubatçıları desteklemelerini sağlamak

Parlamento Operasyonu: Atatürkçü milletvekilleri bir arada toplamak

Mali Yardım: 22 Şubat emeklileri ve ordu mensubu, küçük rütbeli subaylar hariç yardım kabul edilmedi. (Talat Aydemir'e 21 Mayıs 1963 İhtilali'nden sonra radyoda bazı kişilerden 100.000 lira aldığına dair çıkan haberlerin asılsız olduğunu öncesinde bir partili tarafından kendisine 1 milyon getirildiğini ancak kabul etmeden gönderildiğini söylemiştir.)

Teşkilatlanmayı sağladıktan sonra Albay Talat Aydemir ihtilalin gerçekleştirilmesine karar vermiştir. 20 Mayıs günü Aydemir arkadaşlarıyla 22 Şubatçıların çay bahçesi olarak bilinen Zafer Çay Bahçesi'ne gitmiş ve her şey yolunda imajı vermeye çalışmıştır. İhtilalin o gece saat 23.00'te başlamasına karar verilmiştir.¹⁶¹ Bunun üzerine saat yaklaştığında Binbaşı Cemal Özdemir Hava Kuvvetleri'nden haber getirerek "Bütün üsler hazır" demiştir.¹⁶² Gece yarısı olduğunda Üsteğmen İlhan Baş mikrofona başına geçerek radyodan ihtilal bildirisini okumaya başlamıştır. Bildiri şöyledir;¹⁶³

"Dikkat... Dikkat... Şimdi Silahlı Kuvvetleri İhtilal Genel Karargâhı'nın bildirisini dinleyeceksiniz. Büyük Türk Milleti'ne; Türk Silahlı Kuvvetleri idareye el koymak zorunda kalmıştır. Millet meclisi feshedilmiştir. Bütün siyasi partiler ve dernekler kapatılmıştır. Özel parolayı bilmeyen hiç kimse sokağa çıkmayacaktır. Aksi takdir de ateş edilecektir. Büyük Türk Milleti Halaskar fedailerin yalnız ve daima senin emrinde ve hizmetindedir" diyerek halka seslenmiştir.

"Halaskar Fedailer" ihtilalin şifresidir. Bunu duyan birlikler derhal harekete geçmişlerdir.¹⁶⁴ Bir süre sonra radyo el değiştirmiş 28.Tüm. Kur. Bşk.Yb. Ali Enverdi'nin anonsu başlamıştır. Ali Enverdi;

"Muhterem Türk Milleti...

Radyoevi kontrol altına alınmıştır. Ankara sükunet ve selamete kavuşturulmuştur. Yapılan üç buçuk tane çapulcunun hareketidir. Bu harekete son verilmiştir. Birlikler geri dönün ve

¹⁶¹ Birand vd, **age**, s.102.

¹⁶² Aydemir, **age**, s.171.

¹⁶³ Birand vd, **age**, s.105.

¹⁶⁴ **Age**, s.105.

ikinci emri bekleyin. Türk ordusu demokrasi aşığıdır ve duruma hakimdir. Türk Silahlı Kuvvetleri hükümetin emrindedir."¹⁶⁵ açıklamasını yaparak halkı sakinleştirmeye ve duruma hakim olmaya çalışmıştır. Talat Aydemir anılarında mağlubiyetinin sebebinin radyo olduğunu söylemiştir. "*Tek radyonun bu kadar tesirli bir silah olduğunu o zaman anladım*" demiştir.¹⁶⁶

İhtilalin en güçlü silahlarından olan radyo ele geçirilmiştir. Artık yavaş yavaş çözümler başlamıştır. Harp okulu kuşatılmış Talat Aydemir için karar anı gelmişti. Ya teslim olacak ya da çarpışıp ölecektir. Bunun yerine Aydemir Harp Okulu'ndan kaçmayı tercih etmiştir. Sonrasında yakalanmasıyla 21 Mayıs Darbe Teşebbüsü'ne son verilmiştir.¹⁶⁷

Alparslan Türkeş ihtilal öncesinde İsmet İnönü'yü ihtilal konusunda uyarmış ancak İsmet İnönü böyle bir duruma ihtimal vermemiştir. Ancak olaylar Talat Aydemir'in de istediği gibi gitmemiştir çünkü ordunun büyük bir çoğunluğu Talat Aydemir'e karşı bir duruş sergilemektedir. İsmet İnönü ise almış olduğu destekle Talat Aydemir ve arkadaşları için yakalanma emrini vermiştir. Günün sonunda 6 kişi ölmüş, 30 kişi yaralanmıştır. Darbe teşebbüsünde bulunan 1500 kişi ise tutuklanmıştır.¹⁶⁸

Talat Aydemir ve arkadaşları ise tutuklanarak Mamak Cezaevine gönderilmiştir. Bir ay sıkıyönetim ilan edilmiş ve harekete karışanların yargılanma süreci başlamıştır.¹⁶⁹ Sıkıyönetim mahkemesinde Talat Aydemir, Fethi Gürcan, İlhan Baş, Cevat Kırca, Ahmet Gücal, Erol Dinçer, Osman Deniz idama mahkum edilmiştir. Talat Aydemir ve Fethi Gürcan'ın idam kararı mecliste onaylanırken, diğerlerinin kararı bozulmuştur. 1459 öğrencinin ise okulla ilişkisi kesilmiştir.¹⁷⁰ Talat Aydemir ve Fethi Gürcan'ın idam edilmesiyle de Aydemir'in 22 Şubat-21 Mayıs darbe teşebbüsleri olayı tamamen kapanmıştır.¹⁷¹

Talat Aydemir'in 17 Ağustos 1963 tarihinde 1 No'lu Örfi İdare Mahkemesi'nde "*Son söz*" olarak yaptığı konuşma ise şöyledir;¹⁷²

---

¹⁶⁵ Aydemir, **age**, s.174.

¹⁶⁶ **Age**, s.177,

¹⁶⁷ Birand vd, **age**, s.111.

¹⁶⁸ Ahmet İlyas "27 Mayıs Askeri Darbesi'nin Sancıları ve Orduda Tasfiyeler 1960-1964", **Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi** 22 (2016), s.173.

¹⁶⁹ *Cumhuriyet*, 22 Mayıs 1963,s.1

¹⁷⁰ Osman Tarım, *27 Mayıs'tan 12 Mart'a Adalet Patisi ve Türkiye*, (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2013) , s.41.

¹⁷¹ Çelikoğlu, **age**, s.222.

¹⁷² Aydemir, **age**, s.308.

“İnanđığım bir dava uğrunda bilerek mücadele ettim. Hayatta daima hareketlerimi sözlerime uyduran bir insanım. İhtilal kararını ben verdim. Bana inananlarla birlikte yaptık. Tarih huzurunda her türlü sorumluluğu da bizlere ait olacaktır. Mahkemeden ceza almak veya almamak, böyle bir ihtilal davasında bence mesele teşkil etmez. Esas olan insanları cemiyetler mahkum ederse kurtuluş çaresi yoktur. Yüksek mahkeme heyeti! Vereceğiniz karar ile Türkiye'nin istikbalini çezeceksiniz. Bu kadar büyük tarihi bir sorumluluk taşıyan heyetinizin adil bir karar vereceğine inanıyor, huzurunuzdan hürmetle ayrılıyorum.” demiştir.

Talat Aydemir'in anılarına bakıldığında ise yargılandığı süre boyunca kendince davasının haklılığından taviz vermemiştir.

2.3. 21 Mayıs Darbe Teşebbüsü ve Basın

22 Şubatçıların affi üzerine AP'lilerin Kayseri Cezaevi'ndeki arkadaşları için de af istemesi basında büyük yankı uyandırmıştır. Özellikle *Yön* dergisi ülkede gereken huzurun sağlanmadığı takdirde, zinde kuvvetlerin duruma el koymasının kaçınılmaz bir sonuç olduğunu açıkça belirtmiştir.

Yön dergisinin “*Siyasi Af*” başlıklı köşe yazısında ise beş siyasi partinin onayı ile affin kabul edildiğini ancak beklenildiği gibi huzuru sağlayamayarak, yapılanların zinde kuvvetleri daha da sinirlendirdiğini yazmıştır. Ayrıca af konusunun Kayseri'deki arkadaşları da birbirine düşürdüğünden bahsetmiştir. Çünkü aftan, çok ağır suçları olmayanlar yararlanabiliyordu ancak müebbetle mahkum olanları kapsamıyordu. Bu ikilik, cezaevindeki kader arkadaşlarını karşı karşıya getirmiştir.¹⁷³ İlhami Soysal “*Neler yapmadık şu vatan için*” başlıklı yazısında Kayseri'de kalanlar içinde affin çıkacağından çünkü 283 eski milletvekili nasıl ki suçları sadece parmak kaldırmak olarak gösterildiyse zamanı gelince diğerleri içinde bir yolu yordamı bulunacağını belirtmiştir.¹⁷⁴

Akis dergisinin alıntı yaptığı *Economist* dergisinde ise İsmet İnönü'nün Yassıada yargılamalarından sonra cezaevine gönderilen mahkumların affi konusunda sıkıntılı dönemler geçirdiğini yazmıştır. AP'lilerin geçmişe olan bağlılıklarından dolayı bu konuda

¹⁷³ “Siyasi Af”, *Yön* 44 (1962), s.5.

¹⁷⁴ İlhami Soysal, “Neler Yapmadık Şu Vatan İçin”, *Yön* 44(1962), s.7.

çok fazla ısrarcı olduklarını ancak ordu ve gençliğin herhangi bir affa sıcak bakmadığına da dikkat çekmiştir.¹⁷⁵

Affin çıkmasının ardından öğrencilerin yaptığı gösterilerle ilgili olarak *Yön* dergisi ikinci bir 27 Mayıs'ı meclisin kendi elleriyle hazırladığını belirtmiştir.¹⁷⁶ Doğan Avcıoğlu, 27 Mayıs'tan sonra İsmet İnönü'nün başa gelmesiyle her şeyin düzeleceğini söyleyenlerin yanıldığını, ülkenin buhran ve ümitsizlik içinde olduğunu Adnan Menderes döneminde hiç olmazsa halka kalkınma ve ilerleme şevki aşılandığını da yazısına eklemiştir.¹⁷⁷

Metin Toker, yapılan eleştiriler karşısında köşe yazısında ordu üzerinde tehlikeli tartışmalara yol açmak isteyerek orduyu tedirgin edecek ve güvensizlik yaratacak bir durum yaratılmaya çalıştırıldığından bahsetmiştir. Bunları yapmak isteyenlerin amacına ulaşamayacaklarını da söylemiştir.¹⁷⁸

Akis dergisi ayrıca ihtilalden sonra iktidardaki kuvvetlerin sosyalist unsurları yönetimde kullanmazlarsa ihtilalin başarıya ulaşamayacağını savunan *Yöncüleri* de eleştirmektedir. Talat Aydemir gibi sosyalizmle hiç ilgisi olmayan insanları sırf düzeni yıkmak amacıyla *Yön* çatısı altında topladıklarını da belirtmiştir.¹⁷⁹

Yön dergisinin üzerinde durduğu önemli bir diğer konu da ülkede ekonominin kötüye gitmesidir. Öyle ki Türkiye'nin tekrar Avrupa'nın "*hasta adam*"ı olduğunu belirtmiştir. İçerde ve dışarıda düşmanların olduğunu ve memleketin güç kaybettiğini, bu durumu duyanların gerekli çalışmaları yapmaya başladığını yazmıştır. Yalnızca meclisteki siyasi partilerin demokrasinin temsilcisi olmadığı, zinde kuvvetler ve gençliğinde buna dair olduğunu bildirmiştir.¹⁸⁰ Üniversite gençliğinin 28 Nisan 1960 olaylarında demokrasi adına önemli bir rol oynadığını da vurgulamıştır.¹⁸¹

Yön, darbe teşebbüsünden sonra Harbiyelilerin yanlış yola girdiklerini ancak amaçlarının kötü olmadığını, ülkenin gidişatını düzeltebilmek amacıyla vatan sevgisinden yapıldığını yazmıştır. Ülkenin DP döneminden bu yana rejimi oturtmaya çalıştıklarını bu yüzden de

¹⁷⁵ "Yabancı Gözüyle Türkiye", *Akis* 434 (1962), s.16.

¹⁷⁶ "İnönü ve Devrimler", *Yön* 45 (1962), s.4.

¹⁷⁷ Doğan Avcıoğlu "Ümitsizlik", *Yön* 52 (1962), s.4.

¹⁷⁸ Metin Toker, "Tehlikeli Hevesler", *Akis* 443 (1962), s.9.

¹⁷⁹ "Yurtta Olup Bitenler", *Akis* 446 (1963), s.8.

¹⁸⁰ *Yön* (1963), s.8. Milli Türk Talebe Birliği'nin bir toplantısında bir araya gelmelerine şahit olan CHP'li bir politikacı "*Bugün siyasi partilerin hiçbiri bu kadar insanı bir araya getirecek güce sahip değildir. Bu manzarayı gördükten sonra sosyalizmin kısa süre içerisinde ülkede varlığını göstereceğine inandım*" demiştir.

¹⁸¹ İlhan Selçuk, "Gençlik, gençlik", *Yön* 74 (1963), s.3.

gençlerin ve zinde kuvvetlerin gerektiğinde müdahaleye mecbur olduklarından bahsetmiştir.¹⁸²

Metin Toker, 22 Şubat'ta amaçlarına ulaşamayanların 21 Mayıs'ta bir kez daha şanslarını denediklerini yazmıştır. Türkiye'de olayların çözümünde ihtilalin artık bir seçenek olmadığını silahla değil de mecliste, milletin temsilcileri tarafından çözülmesi gerektiğini belirtmiştir¹⁸³

“*Fatih'in Yiğitleri*” başlıklı köşe yazısında Metin Toker, Talat Aydemir'in ve arkadaşlarının memleketin kurtarıcısıymış gibi gösterenin basın olduğunu açıklamıştır. Belirli bir basının kendi şahsi emellerini gerçekleştirebilmek amacıyla bu durumu kullandığını ve Talat Aydemir'in akıl hocalığını yapıp onu ihtilal yapması konusunda cesaretlendirdiğini yazmıştır.¹⁸⁴ Bazı aydınların kendilerini ordunun koruyucu olduklarını ve kendi amaçlarını Silahlı Kuvvetlerin amaçlarıymış gibi gösterdiklerini vurgulamıştır.¹⁸⁵

Akis dergisinde Ali Enverdi, Silahlı Kuvvetlerin demokrasinin koruyucusu olduğunu, onu her türlü tehlikeye karşı savunacağını ve Silahlı Kuvvetleri kendi amaçları ve çıkarları için kullanmaya kalkanların gerekli karşılığı alacağını bildirmiştir.¹⁸⁶

Yön dergisinin alıntı yaptığı *Time* dergisi “*Türkiye’de eski adalet*” başlıklı yazısında Adnan Menderes döneminde gazetecilerin hapse atıldığından, kendisini eleştiren gazetelerin kapatıldığından bahsetmektedir. Ancak o dönemin muhalefet lideri İsmet İnönü'nün bu durumu “*baskı rejimi*” olarak değerlendirmesine rağmen 1962'nin Türkiye'sinde aynı hataları tekrar kendisinin yaptığını yazmıştır. Basında özgürlük olmadığını da belirtmiştir.¹⁸⁷

Oslo'da yayınlanan *Arbeiderbladet* gazetesinde de *Per Dragland*, Türkiye hakkında bir yazı yayınlamıştır. Yazıya göre; Atatürk'ün hiçbir kaynağa gerek olmadan Ankara'yı bir kent haline getirdiğini ve dağınık halde yaşayan halktan bir millet yarattığını açıklamıştır. Yirmi yıl gibi kısa sürede ülkeyi ileriye taşıyacak hamleler yaptığından da bahsetmiştir. Ancak ölümünden sonra başa gelenlerin ise aynı istikrarı sağlayamadığını ülkede sosyal

¹⁸² Cemal Hüsnü Taray, “Kim Sorumlu”, *Yön* 75 (1963), s.3.

¹⁸³ Metin Toker, “Dramdan Sonra”, *Akis* 465(1963), s.7.

¹⁸⁴“*Fatih'in Yiğitleri*”, *Akis* 465 (1963), s.17.

¹⁸⁵ Metin Toker “Ordu İtibarın Zirvesindeyken”, *Akis* 466 (1963), s.7.

¹⁸⁶ “*Ordunun Görüşü*”, *Akis* 466 (1963), s.9.

¹⁸⁷ “*Türkiye ve Time*”, *Yön* 58 (1963), s.4. Cumhuriyet Gazetesi Yazı İşleri Müdürü Sadi Alkılıç “*Sosyalizm Türkiye İçin Yegane Kurtuluş Yoludur*” başlıklı makalesinden dolayı hapse atılmıştır. Ayrıca İstanbul Üniversitesi'ndeki Profesör Adnan Berk ve *Ataç* adlı kültürel derginin editörü Afşar Timuçin komünizm propagandası yapmak suçundan hapse atılmışlardır.

adaletsizliğin, işsizliğin artarak devam ettiğini vurgulamıştır. Türkiye gibi değerli yer altı ve yer üstü kaynaklarına sahip, iklimin ise elverişli olduğu bir ülkenin böyle bir durumla karşı karşıya kalmasının çeşitli nedenlerinin olabileceğinden bahsetmiştir. Bunların; aşırı muhafazakarlık, zengin ile fakirin arasındaki uçurumlar ve siyasi partilerin Avrupa'daki gibi herhangi bir zümrenin fikrini temsil etmemesi olarak göstermiştir. Yazara göre fikir bakımından yoksun olan partilerin sorumluluk duygusu da taşımayacağını, boş vaatlerde bulunacağını yazmıştır.¹⁸⁸

Cumhuriyet gazetesi ise, Başbakan İsmet İnönü'nün CHP grubunda her şey olabilir şeklindeki konuşmasından sonra askeri darbenin gerçekleştiğini belirtmiştir. Albay Talat Aydemir'in emrindeki kuvvetler Ankara Radyosu'nu ele geçirdiğini fakat sabaha karşı hareketin bastırıldığını, Ankara'nın bazı yerlerinde silahlı çatışmalarında meydana geldiğini de yazmıştır.¹⁸⁹ Başbakan İsmet İnönü ise, yapılan ihtilalin bazı politikacıların tahrikleri neticesinde orduyu teşvik etmesiyle olduğunu vurgulamıştır.¹⁹⁰

Ulus gazetesi, demokratik rejime karşı olan bir hareketin bastırıldığını yazmıştır. Durumun kontrol altına alındığını ve Silahlı Kuvvetlerin hükümete bağlılıklarını bildirdiğini belirtmiştir.¹⁹¹ *Ulus* gazetesinde Cihad Baban ihtilal teşebbüsünde bulunan Talat Aydemir'in bir yıldır devam eden tahriklerin etkisinde kaldığını açıklamıştır. Ülkede istikrarlı bir idarenin kurulmasını istemeyenlerin, rejimin karşısında taraftar toplamaya çalıştıklarından ve sürekli bir darbe teşebbüsü niyetinde olan Talat Aydemir'i de överek bu konuda cesaretlendirdiklerini bildirmiştir.¹⁹²

Bu dönemdeki basının genel tartışma mevzusu DP'lilerin affi üzerinde yoğunlaşmış, bunlardan affa karşı olanlar da kendi içerisinde iki gruba ayrılmıştır. Bir kısmı affa karşı olmakla birlikte bu durumun yeni bir darbe gerektirmediğini düşünürken, Yöncüler gibi düşünenler ise bunu bir darbe gerekçesi olarak görmüşler ve ordu adına konuşarak orduyu daha doğrusu Talat Aydemir ve ekibini kışkırtmaya çalışmışlardır. Hatta bu durumdan İsmet İnönü'yü de sorumlu tutmuşlardır.

¹⁸⁸ "Atatürk'ün büyük eserini ölümünden sonra yerine gelenler devam ettiremedi", *Yön* 62(1963), s.12.

¹⁸⁹ "Dün Gece Yarısı Ankara'da Silahlı Bir İhtilal Hareketi Oldu", *Cumhuriyet*, 21 Nisan 1963, s.1. Radyo istasyonunu ele geçirerek karşı bildiriye anons eden Ekrem Alican 27 Mayıs'ı inkardan vazgeçilmesi gerektiğini de söylemiştir.

¹⁹⁰ *Cumhuriyet*, 23 Mayıs 1963, s.1.

¹⁹¹ *Ulus*, 21 Mayıs 1963, s.1

¹⁹² *Ulus*, 23 Mayıs 1963, s.1.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

12 MART 1971 DARBESİ VE BASIN

3.1. AP'nin Kuruluşu ve İktidara Gelişi

27 Mayıs İhtilali'nin yaşanmasının ardından Cemal Gürsel iktidarı sivillere devretmek istediği düşüncesini sıklıkla vurgulamıştır. MBK'nın 1 Nisan 1961'de aldığı kararla siyasi partilere faaliyete geçme izni verilerek seçim süreci başlatılmıştır. 1961 yılı bir yandan DP'lilerin yargılanması bir yandan açılan partilerin askerler tarafından incelenmesiyle geçmiştir.¹⁹³

27 Mayıs'ın ihtilaline karşı olanlar bir araya toplanarak Adalet Partisi'ni 11 Şubat 1961 yılında kurmuşlardır. Partinin kurucuları arasında; Ragıp Gümüşpala, İhsan Önal, Ethem Menemencioğlu, Şinasi Osman, Mehmet Yorgancıoğlu, Tahsin Demiray, Muhtar Yazır, Necmi Ökten, Cevdet Perin, Emin Acar, Kamuran Evliyaoğlu bulunmaktadır.¹⁹⁴ 15 Ekim 1961 seçimlerinde büyük başarı gösteren AP'nin, daha sonra genel başkan Ragıp Gümüşpala'nın hayatını kaybetmesiyle Süleyman Demirel parti başkanlığına getirilmiştir. AP'nin genel başkanlığına Demirel'in getirilmesi CHP, TSK ve basın tarafından ılımlı karşılanmıştır.¹⁹⁵

Yürütülen seçim kampanyaları sonunda 11 Ekim 1965 tarihinde AP iktidarı devralmıştır. AP'nin oyları % 53'ü bulurken CHP % 29 oy alabilmiştir. Kurulan hükümette Adalet Bakanı Hidayet Aydın, Ticaret Bakanı Mustafa Macit Zeren, Ulaştırma Bakanı Mehmet

¹⁹³ Osman Tarım, "27 Mayıs'tan 12 Mart'a Adalet Partisi ve Türkiye" (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2013) , s.43.

¹⁹⁴ Age, s.43.

¹⁹⁵ Age, s.51.

İzmen, İmar ve İskan Bakanı Haldun Menteşeoğlu, Bayındırlık Bakanı İbrahim Etem Erdinç, Sağlık Ve Sosyal Yardım Bakanı Edip Somunoğlu, İçişleri Bakanı Salih Ragıp Üner ve Dışişleri Bakanı olarak İhsan Sabri Çağlayangil görev almıştır.¹⁹⁶

11 Ekim’de yapılan seçimlerde CHP’nin çok fazla oy kaybetmesini *Akis* dergisinde, Metin Toker “*Ortanın solu*” adlı reformun neden olduğunu belirtmiştir. Çünkü bu reform bazı çevreler tarafından komünistlik olarak algılanmıştır. TİP’in solcu duruşu ile CHP’nin solcu duruşunun birbiriyle karıştırıldığını belirtmiştir. Eğer bu ortanın solu düşüncesi ortaya atılmasaydı CHP’nin daha fazla oy alacağını da eklemiştir.¹⁹⁷ *Yön* dergisinde Mümtaz Soysal ise CHP’nin seçimi kaybetmesinin nedenini İsmet İnönü’nün sol sloganının olmadığı, aksine iktidarda olduğu zamanda bu çizgide ilerleseydi daha güçlü bir Türkiye olacağını belirtmiştir.¹⁹⁸ Yaşanan bu neticelerin İsmet İnönü’nün başarısızlığının sonucu olduğunu ve 1960 yılının Mayıs ayında süngüyle gidenlerin 1965 Ekiminde seçimle tekrar iktidara geldiklerini vurgulamıştır.¹⁹⁹

1966 yılına gelindiğinde ise bazı laiklik karşıtı söylemler ve davranışlar meydana gelmeye başlamıştır. İzmir’de Atatürk büstüne karşı yapılan saldırı sonucu hükümet yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Öyle ki Atatürk büstüne saldırı düzenleyenlerin iktidardaki AP hükümetine hizmet ettiklerini dahi belirtmişlerdir. Süleyman Demirel’in ülkedeki komünizmin karşısına dinin çıkarılmasının yanlış bir çözüm yolu olduğunu da vurgulamıştır.²⁰⁰ *Akis* dergisi başka bir sayısında AP’li milletvekillerin laiklik karşıtı söylemlerinin ve yazılarının olduğunu, Atatürk inkılaplarını gölgede bırakmak istediklerini yazmıştır. Partinin bir an önce bu duruma son vermesini ve tedbirler alması gerektiğini de belirtmiştir.²⁰¹ *Yön* dergisi ise Atatürk’e karşı yapılan bu saldırının AP tarafından sadece zabıta olayı olarak değerlendirilmesi ve tepki verilmemesini eleştirmiştir.²⁰² Gençler ülkenin çeşitli yerlerinde bu durumu protesto etmişler ve Atatürk büstünün önünde nöbet tutmuşlardır.²⁰³ CHP gündemle ilgili yaptığı toplantıda ise yakın dönemde bu kadar yoğun

---

¹⁹⁶ Mahmut Sert, “1961 Anayasası’ndan 12 Mart’a Cumhuriyet Senatosu” (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2012), s.88.

¹⁹⁷ Metin Toker, “Ödev Şimdi Daha Güç”, *Akis* 591 (1965), s.5.

¹⁹⁸ “Ortanın Solu Mu Sorumlu?”, *Yön* 133 (1965), s.3. Ayrıca AP’nin iktidara gelmesinin ardından kapak fotoğrafı olarak Kır atı seçmesi Yöncülerin AP ‘nin DP’nin mirasçısı olarak gördüklerini açıkça belli etmişlerdir.

¹⁹⁹ “Yeni Dönem”, *Yön* 134 (1965), s.3.

²⁰⁰ Metin Toker, “Bunlar meczup ya cüretleri?”, *Akis* 617 (1966), s.5.

²⁰¹ Muammer Aksoy, “Demokrasimiz çıkmazdadır”, *Akis* 622(1966), s.9.

²⁰² İlhan Selçuk, “Şampiyonluk Yolunda”, *Yön* 159 (1966), s.5. Ayrıca Süleyman Demirel’in, Atatürk büstüne yapılan saldırı ile ilgili bir zabıta olayı olarak değerlendirmesine ait yazıya 10 Nisan 1966 *Ulus* gazetesinden bakabilirsiniz.

²⁰³ *Ulus*, 9 Nisan 1966, s.1.

bir gericilik faaliyetiyle hiç karşılaşmadığını böyle devam ederse Atatürkçüyüm demenin ülkede suç olacağını konuşmuşlardır.²⁰⁴

19 Mayıs kutlamalarında ise başka bir olay meydana gelmiştir. Kızların şortlarla yaptığı gösteriler çok konuşulmuştur. AP'li bir milletvekili “19 Mayıs'ta şorta hayır” kampanyasına katılmıştır. Meclis konuşmasında Muammer Dirik'in “Kızlar şort giymesin” söylemi olayı hararetlendirmiştir. Uzun süredir kapanan laiklik dosyası 66 yılında tekrar Türkiye'nin gündeminde yer almıştır.²⁰⁵ 27 Mayıs darbesinin yaşanmasından önce basında yer alan Atatürk inkılaplarının korunmadığı, irtica faaliyetlerinin ülkede arttığı gibi haberler, bu dönemde de kendisini göstermiş ve hükümetin yaşanan bu olaylara tepkisiz kaldığını, hatta desteklediğine yönelik gazete ve dergiler çıkarımda bulunmuştur.

3.2. AP ve Genel Af Yasası

1960'lı yılların diğer önemli bir mevzusu ise genel af yasasıdır. Süleyman Demirel hükümeti ülkede düzeni sağlamak için af çıkarmayı planlamıştır. Bu af Yasasında mahkumlarını ve 21 Mayısçıları da kapsamaktadır. Ancak aftan yararlanılması düşünülen kesimler ordunun istemediği gruplardan oluşmaktadır. Genelkurmay Başkanı Cemal Tural affa kesinlikle karşıydı. Hükümete geldiği andan itibaren orduyla iyi ilişkiler kuran AP'nin orduyla arası açılmak üzereydi. Süleyman Demirel hem Kayseri'deki arkadaşlarını hem de orduyu rahatsız etmeyecek bir karar almak zorundaydı. Bunun neticesinde; 21 Mayısçılara kısmi bir af getirilecekti, DP'liler ise serbest kalacak ama siyasette faaliyet gösteremeyeceklerdi. Ağustos ayında tahliyeler başlamış, Kayseri Cezaevi boşaltılmıştır.²⁰⁶ Uzun süren meclis tartışmaları sonucunda af yasası kabul edilmiştir.²⁰⁷

Afla ilgili tartışmalar ordunun yeni bir ihtilal hazırlığı içerisinde olup olmadığı konusunda söylemleri de beraberinde getirmiştir. Çünkü AP'nin karşısında affı kabul etmediğini belirten bir Genelkurmay Başkanı vardı. *Akis* dergisi ise Cemal Tural'ın Türkiye'de ihtilal hastaları olduğunu söylemesi ve gazetecilerle polemige girmesini eleştirmiştir. İster Türkiye'de ister dünyada olsun her zaman ihtilal düşüncesine sahip olanların olabileceğini söylemiştir. Ancak şartlar tamamlanmadan yapılan ihtilallerin sonuçlarının 22 Şubat ve 21

²⁰⁴ *Ulus*, 13 Nisan 1966, s.1

²⁰⁵ Birand vd, *age*, s.160-161.

²⁰⁶ *Age*, s.161-162

²⁰⁷ *Hürriyet*, 15 Temmuz 1966, s.1

Mayıs'la aynı olacağını da eklemiştir. Türkiye'nin şu an bir ihtilale ihtiyacı olmadığını ancak bunun rahatlığı ile hareket edilmemesi gerektiğini çünkü şartların tamam olduğu hissedilirse hiç düşünülmeden harekete geçileceğini de vurgulamıştır.²⁰⁸

Akis başka bir sayısında ise Türkiye'de ihtilal hevesinde olanların varlığından bahsetmiştir. Demokratik rejimin bu ülkeyi kalkındıramayacağını düşünenlerin ordu içerisindeki subaylarla iletişim kurmaya çalıştıklarını yazmıştır. Ordunun içinde ihtilalle ilgili konuşmaların yapıldığı ve bunun için gerekli hazırlıkların yapılıyor olabileceği de belirtilmiştir. Ayrıca Türkiye'nin başı sıkıştıkça ihtilal yapan bir ülke olmadığını, gerekli şartlar olursa böyle bir karar alındığını vurgulamıştır.²⁰⁹

3.3.AP Döneminde Öğrenci Olayları

Türkiye 1961 anayasası ile düşünce ve fikir özgürlüğüne kavuşmuştur.²¹⁰ Anayasanın da verdiği bu güçle öğrenciler fikirlerini ve rahatsız oldukları durumları açıkça eyleme dökmüşlerdir. 1960-71 yılları arasında ortaya çıkan fikir hareketlerinin çoğunun istediği sosyalist bir düzendir. Ancak grupların sosyalizme bakış açıları farklılıklar göstermektedir. Kimi gruplar sosyalizmi emek gücüne bağlamış iken, kimisi zinde güçlerin kullanılarak devlet düzenini ele geçirmeyi savunmuş bazıları ise de faşizme yakın bir tavır almışlardır.²¹¹

Öğrenci olaylarını hızlandıran hadise Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yaşanmıştır. İçişleri Bakanı Faruk Sükan'ın hedef olarak TİP'i seçmesi ve konuyu Nazım Hikmet'e getirmesi neticesinde meclis gerilmiştir. Faruk Sükan kürsüde; TİP'in 7 Ocak 1968 tarihli İstanbul Kongresi'nde komünizm propagandası yaptığını söylemiştir. Ülkede yaşanan anarşi ve eylemlerin sebeplerini de TİP olarak göstermiştir. Sonrasında Faruk Sükan sözü Nazım Hikmet'e getirmiş ve "*Siz Türk mahkemelerinin mahkum ettiği Nazım Hikmet'i milli şair, vatan şairi olarak gösterdiniz mi?*" demiştir. Çetin Altan ise; Faruk Sükan'a "*Nazım Türkiye'nin en büyük şairidir*" demesi üzerine saldırıya uğramıştır.²¹² Yunus Koçak'ın, Çetin Altay'ı korumak isterken kafası tabancayla yarılmıştır. Bu olayların

²⁰⁸ "Orgeneralin Yanıldığı Nokta", *Akis* 630 (1966), s.7.

²⁰⁹ Metin Toker, "Türk Subayı! Dikkat", *Akis* 631 (1966), s.6.

²¹⁰ "Olaylar ve Yorumlar," *Barış Dünyası* 68(1968), s.4.

²¹¹ Kaçmazoğlu, *age*, s.39-40.

²¹² TBMM, Zabıt Ceridesi, C.25, İctimai 45, s.373-381, 19 Şubat 1968.

yaşanmasının ardından seçim yasası değiştirilmiş ve milli bakiye sistemi kaldırılarak TİP'in meclise girmesi engellenmiştir. Fakat konu burada kapanmamış meclise girmesi engellenen sol gruplar mücadelesine sokaklarda devam etmeye karar vermişlerdir.²¹³

Ant dergisi mecliste yaşanan bu olayı bir komplo olarak değerlendirmiştir. TİP'in kapatılması için Faruk Sürkan'ın faaliyetler gösterdiğini, dosyalar hazırladığını belirtmiştir. Oy kaygısıyla AP'lilerin irticai faaliyetlere göz yumduğunu da vurgulamıştır. TİP'in ülkede yaşananlar konusunda halkı bilinçlendirdiğini bu nedenle de sosyalizmin güçlenmesinden korktukları için meclis içinde böyle bir oyun oynamaya karar verdiklerini belirtmiştir.²¹⁴ O dönemlerde irticai faaliyetlere yönelik haberlere de yer verilmiştir.²¹⁵

Barış Dünyası dergisi öğrencilerin eğitim görmeleri kadar, sağ ya da sol olsun bir fikir benimsemelerinin ve davranışta bulunmalarının önemli olduğunu belirtmiştir. Gençlerin bu şekilde davranmalarının genel amacının ülkenin kurtuluşu için bir çıkar yol aramaları olduğunu açıklamıştır.²¹⁶

68 gençliğinin en büyük olaylarından biri Amerikan 6.Filosu'nun Türkiye'ye gelmesiyle yaşanmıştır. Küçük çaplı eylemler 6.Filo gelmeden önce başlamış öğrenciler arasında büyük mitingün tarihi 17 Temmuz olarak kararlaştırılmıştır. Mitingten önce polis memurları bazı öğrenci liderlerini gözaltına almıştır.²¹⁷ Polisler ve öğrenciler arasında gerilim gittikçe artmıştır. Vedat Demirci'nin ölmesi üzerine, yaşanan bu olayın nedeni olarak görülen 6.Filo'ya doğru harekete geçilmiş ve Amerikalı askerler denize atılmıştır. 17 Temmuz'da yaşananlar neticesinde 1 kişi ölmüş, 40 kişide yaralanmıştır.²¹⁸

Üniversite ve yüksekokullardaki yaşanan bu eylemler ve işgallerin nedeni olarak AP; sol düşüncenin tahrikleriyle meydana geldiğini ve bir sol ihtilali gerçekleştirilmek istendiğini açıklamıştır.²¹⁹ "*İhtilal provası*" başlıklı yazıda *Barış Dünyası* dergisi bir kısım solcunun ihtilal denemeleri yaptığını belirtmiştir. Ülkedeki huzuru bozarak, asayiş kuvvetlerini müdahalelere zorlayarak her fırsattan yararlandığını açıklamıştır. Kanunların çiğnenmesi, emniyet kuvvetleriyle karşı karşıya gelinmesi, hükümete saldırılması, üniversitelerin işgal

---

²¹³ Birand vd, *age*, s.171-172.

²¹⁴ "Vahşet ve TİP'e karşı hazırlanan kirli komplo", *Ant* 61 (1968), s.4.

²¹⁵ *Ulus*,23 Temmuz 1968, s.1 Bkz. Bugün gazetesi "Allah yoluna davet" başlıklı yazı ile bazı kesimi Şevket Evgi Sultanahmet Camisine çağırmıştır. Evgi din ve imanın elden gittiğini söyleyerek yazısında cihad çağırısı yapmıştır.

²¹⁶ "Gençlikte İdeal Buhranı", *Barış Dünyası* 73 (1968), s.11.

²¹⁷ "Teknik Üniversite Yurdunu Polis Bastı", *Cumhuriyet*, 18 Temmuz 1968, s.1 Ayrıca çatışmalarda 53 öğrencinin, 4'de polisin yaralandığını yazmıştır

²¹⁸ Birand vd, *age*, s.175-176.

²¹⁹ *Barış Dünyası* 75 (1968), s.11.

edilmesi ve bunları yapanların kahraman gibi gösterilmesinin sol görüşün ve basının etkili olduğunu vurgulamıştır.²²⁰ AP sözcüsü Aydın Yalçın TİP'in yayın organı *Ant'in* yaşanan bu öğrenci hareketlerinde etkisinin kuşkusuz var olduğunu dile getirmiştir. Buna karşılık *Ant* dergisi TİP'in her zaman demokrasiden yana olduğunu gerçekte AP'nin davranış ve tutumlarının demokrasiyeye zarar verdiğini yazmıştır.²²¹

Ant dergisi ayrıca 17 Temmuz'da öğrencilere yapılan baskının planlı olduğunu ve Faruk Sükan'ın emriyle gerçekleştirildiğini belirtmiştir. Ancak basın, polisleri öğrencilerin tahrik ettiğinden bahsetmiş, yapılan plan neticesinde baskın yapan polislerin hareketleri sonucunda gençlerin böyle bir duruma geldiğini yazmıştır.²²²

Olayların ardından üniversite gençlerinin sınavlarının bitmesiyle çoğunun memleketlerine gitmeleri üzerine AP'nin, bu durumu fırsat bilerek öğrencileri yakalayıp nezarete attırdığını çünkü toplu halde iken müdahaleye cesaret edemeyeceğini bu yüzden dağılmalarını beklediğini *Ant* dergisi "*Öğrenci avı*" başlıklı yazısında belirtmiştir.²²³

1969 yılının ilk öğrenci hareketi ise ocak ayında meydana gelmiştir. Üniversite gençliğinin Amerika'ya karşı tavrı aldığı bir dönemde ABD'nin yeni elçisi Comer, ODTÜ'nün Rektörü Kemal Kurşan'ın daveti üzerine ODTÜ'ye gitmiştir. Comer'in geldiği haberini alan gençler hızlı bir şekilde örgütlenerek durumu protesto etmişler ve elçinin arabasını ters çevirip yakmışlardır. *Aydınlık* dergisi ise bu hareketin sanıldığı gibi üç beş kişinin meydana getirdiği bir olay olmadığı, bunun kalabalık bir öğrenci grubu tarafından gerçekleştirildiğini belirtmiştir.²²⁴ Öğrenciler yakılan arabanın bir süre söndürülmesine de müsaade etmemişlerdir.²²⁵

Olayın yaşanmasının ardından Comer karşılaştığı protestoda öğretim üyelerinin ve öğrencilerin çoğunluğunun bir suçu olmadığını belirtmiştir. Küçük bir grubun aşırı hareketlerinden kaynaklandığını söylemiş ve böyle bir davranışın ODTÜ gibi büyük bir üniversiteye yakışıp, yakışmadığını olayı gerçekleştiren öğrencilere ithafen sormuştur. Comer'in gençlere böyle bir hesap sormasına rektör cevapsız kamış ve eylemi gerçekleştiren öğrencilerin, zorbalıklarının hesabını vereceklerini söylemiştir.²²⁶

---

²²⁰ Age, s.9.

²²¹ Doğan Özgüden, "Bir İhtilal Çıkarsa Müsebbibi Sizsiniz", *Ant* 80 (1968), s.3.

²²² "Kanlı İmha Planı", *Ant* 82 (1968), s.5.

²²³ "Öğrenci Avı", *Ant* 84(1968), s.4.

²²⁴ "Devrimci Gençler Amerikan Elçisinin Otomobilini Yaktılar", *Aydınlık* 4(1969), s.270.

²²⁵ *Günaydın*, 7 Ocak 1969, s.1.

²²⁶ "Faşizm Açıkça Meydan Okuyor", *Ant* 107 (1969), s.4.

16 Ocak 1969 yılında ise tarihe “*Kanlı Pazar*” olarak geçen olaylar yaşanmıştır. Olayların başlamasının nedeni Boğaz’a Amerikan 6.Filosu’nun gelmesiyle olmuştur. Gençler; sendikalar, meslek kuruluşlarıyla birlikte Taksim’de büyük bir miting düzenlemiştir. Ancak karşı görüşün taraflarının da Taksim’e gelmesiyle birlikte gruplar çatışmaya girmiştir. Yaşanan arbede sonucu 2 kişi ölmüş ve 114 kişi de yaralanmıştır.²²⁷ Çatışma askeri birliklerin yardımıyla bastırılabilmiş, 25 kişi gözaltına alınmıştır.²²⁸

Emek dergisi gençler arasındaki bu çatışmaların ve ölümlerin nedeni olarak AP’yi göstermiştir. Dergiye göre AP iktidarda kalmak maksadıyla solcu öğrencilere yapılan saldırıları desteklemektedir.²²⁹

Milliyet gazetesi ise durumu sağcıların solculara saldırması sonucu meydana geldiğini yazmıştır.²³⁰ *Cumhuriyet* gazetesi “*İşte cihad çağrılarının sonucu*” başlıklı yazısında aynı konuya değinmiştir.²³¹ Ancak *Bugün* gazetesi ise Komünistlerin halka sopa, bomba ve değneklerle saldırdığını, Türkiye’nin artık anarşi ülkesi olduğunu ve Adana’da da 30 yaralı olduğunu vurgulamıştır.²³² *Sabah* gazetesi de öğrencilerin komünistler tarafından etki altına alındığını ve yaşanan son olayla da kan döktüğünü yazmıştır.²³³

1968 tarihinden sonra bütün dünyada başlayan öğrenci hareketleri, Türkiye’de ki genç nüfusu da etkisi altına almıştır. 1961 anayasasının verdiği bazı özgürlükler ile siyasi gruplaşmayı sağlayan öğrenciler, kendilerince fikir mücadelelerini sokaklarda eylem yaparak vermişlerdir. Gazete haberleri incelendiğinde de görüldüğü üzere bu eylemlerde çoğu zaman aşırıya kaçılarak güvenlik güçleri ile çatışmaya girilmiş, yaralanma ve ölümlere sebebiyet vermiştir.

3.4. 1969 Genel Seçimleri ve Siyasi Af

1969 seçimlerine gidilmeden önce AP’nin kendi içinde bölünmeleri başlamıştır. Bu bölünmelerin başlıca nedeni ise DP’lilerin siyasi affının istenmesidir. Süleyman Demirel iktidara geldiği andan itibaren orduyla arasını iyi tutmaya ve tepki çekmemeye çalışmıştır.

²²⁷ Birand vd, *age*, s.181-182

²²⁸ *Akşam*, 17 Şubat 1969, s.1

²²⁹ “Türkiye İşçi Partisi Diyor ki”, *Emek* 4 (1970), s.2.

²³⁰ *Milliyet*, 17 Şubat 1969, s.1

²³¹ *Cumhuriyet*, 17 Şubat 1969, s.1

²³² *Bugün*, 17 Şubat 1969, s.1

²³³ *Sabah*, 17 Şubat 1969, s.1

Bu nedenle af konusuna sıcak bakmamıştır. Diğer bir nedeni ise siyasi af çıktıktan sonra DP'lilerin kendisine rakip olmasını istememesidir. Ancak Süleyman Demirel'e karşılık parti içerisinde af konusuna olumlu bakanlar da vardı. Af konusuna ılımlı bakan bir diğer kişi ise İsmet İnönü'ydü. Celal Bayar'la görüşen İsmet İnönü, ülkede huzurun sağlanması, kötü dönemlerin geride kalması için affın gerekli olduğunu söylemiştir.²³⁴ Celal Bayar ve İsmet İnönü'nün görüşmesinin ardından *Bugün* gazetesi Bayar'ın 19 yıl sonra 1950'deki itibarını geri kazandığını yazmıştır.²³⁵

Siyasi af konusunun gündeme gelmesi basında da büyük yankılar uyandırmıştır. *Ant* dergisi "*Niçin astınız?*" başlıklı yazısında 1961 anayasası yürürlüğe girdikten sonra Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ve Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın ardından Albay Talat Aydemir ve Emekli Binbaşı Fethi Gürcan'ın idam edilmesinden bahsetmiştir. Ancak Adnan Menderes'le birlikte sanık koltuğuna oturan 500 kadar kişinin çoğunluğunun hapse gönderildiği, 15'inin idamı istenip sadece 3'ünün idam edildiğini de belirtmiştir. Şimdi ise 10 yıl önce süngü zoruyla koltukları bırakanların af konusuyla birlikte iktidara doğru yol aldığını vurgulamıştır. Yazıda hapisten çıkan kişilerin asılanlarla birlikte aynı sanık koltuklarına oturmuş oldukları halde nasıl suçlarının affedilebileceğine değinmiştir. İsmet İnönü'nün af ile ilgili yaptığı konuşmada "*cezalarda, müeyyidelerde insaflı olunmalıdır*" düşüncesini kendisinin iktidarda olduğu dönemde Talat Aydemir ve Fethi Gürcan'a karşı kullanmadığını da belirtmiştir. Dergi ayrıca Adnan Menderes'in kendi siyasi döneminin kurbanı olduğunu da yazmıştır.²³⁶

Barış Dünyası dergisi de "*Sayın İnönü şu sıralar ateşle oynamamalıydı*" başlıklı yazısında af konusuna değinmiştir. Bu mevzunun AP milletvekillerinin anayasadaki hükmün değiştirilmesi teklifiyle başladığını belirtmiştir. Ancak AP böyle bir teklifi CHP'nin karşı çıkmasıyla parlamentodan geçmeyeceği inancında olarak vermiştir. Yine de böyle bir teklifi getirmesinin nedeni seçimlerde millet cephesini kendi tarafına çekmektir. Çünkü her ne kadar 1961 anayasasına evet demiş olan bir millet olsa da geçen zamanın ardından af konusu halkın oylamasına gitmiş olsa kabul göreceğini bilmektedir. Ancak beklenmedik bir şekilde İsmet İnönü bu konuya sıcak bakmış ve konuşmasında; "*Siyasi hakları geri verdireceğim, eskinin üzerine bir sünger çektireceğim, Sayın Celal Bayar'la kucaklaşıp onu ve arkadaşlarını senatoya ve millet meclisine getireceğim*" demiştir. Aslında İsmet İnönü AP'nin siyasi politikasının farkına varmıştır. Ordunun düşüncesi ise DP'liler

²³⁴ Tarım, *age*, s.78.

²³⁵ *Bugün*, 15 Mayıs 1969, s.1.

²³⁶ Ferruh Doğan, "Niçin Astınız", *Ant* 125 (1969), s.7.

siyasi haklarına tekrardan kavuşup, seçilirlerse eski düzeni geri getireceği yönündedir. İşte böyle bir manzarada dergi İsmet İnönü'nün tavrını ateşle oynamak olarak değerlendirmiştir.²³⁷

Emek dergisi ise CHP'nin af konusunda ılımlı bir tavır almasının nedenini iktidara gelme isteği olarak değerlendirmiştir. Böylelikle CHP hem AP'yi zayıflatacak hem de halkın karşısında iyi bir imaj sağlayacaktır. Türk Silahlı Kuvvetlerinin böyle bir durumu onaylamayacağını bilen İsmet İnönü'nün askerleri ikna edebileceği düşüncesi içerisinde olduğunu da yazmıştır.²³⁸

Aydınlık dergisi CHP'nin af konusuyla AP'yi devirmeyi planladığından bahsetmiştir. Ancak ordunun anayasayı koruma konusundaki kararlılığı nedeniyle AP geri adım atmak zorunda kalmıştır. Ordunun müdahalesi sonucunda CHP'nin dayandığı güçlere ve temellere zıt düştüğü takdirde elinde bulundurduğu güçleri de kaybedeceğini açıklamıştır. Ancak bazı CHP'liler ordudan farklı düşünmenin fayda sağlayacağını çünkü CHP'nin böylelikle sadece halkın oyuna güvendiğini göstermiş olacağını belirtmiştir.²³⁹

Ant dergisi başka bir sayısında ise AP'nin seçimlerden sonra tek başına iktidara gelmesi üzerine CHP'nin koalisyona zorlamak amacıyla boş durmayacağından bahsetmiştir. Seçimden sonra devalüasyonun CHP için büyük fırsat yaratacağını, ekonomik kayıba uğrayan kişilerin tepkisini de kullanarak AP'yi tekrar seçime zorlayacağını yazmıştır.²⁴⁰ Süleyman Demirel'in iktidara gelmesinin ardından 1970 yılına ait gazetelerde ise ekonomiyle ilgili sorunlara sıkça yer verilmiştir.²⁴¹

Ülke ortamının karışık olduğu bir sırada 1969 seçimleri yapılmıştır. 1969 seçimlerinde AP oyların % 46.55'ni alarak tek başına iktidara gelmiştir. Ancak AP her ne kadar tek başına iktidara gelse de önceki seçimlere göre oy kaybetmiştir. Bunun nedeni genel olarak partinin kendi içerisinde siyasi af konusunda bölünmesidir. Ayrıca seçimlerde rey kullanmanın zorunlu olmamasından kaynaklı olarak Celal Bayar DP'lilere oylarını kullanmamalarını söylemiştir. Sonuç olarak önceki seçimlere göre katılım az olmuştur.²⁴²

²³⁷ *Barış Dünyası* 85(2019), s.4.

²³⁸ "27 Mayıs'ın Yıl Dönümünde Anayasa-Siyasal Güçler ve Son Bunalım", *Emek* 3 (1969), s.4.

²³⁹ "27 Mayıs Demokrasisini Derinleştirmek", *Aydınlık* 8 (1968), s.86.

²⁴⁰ *Ant* 146 (1969), s.4. Ayrıca *Ant* dergisinin bahsettiği gibi seçimden sonra yaşanan öğrenci ve işçi eylemlerinin ardında gazetelerde erken seçime gidilmesi gerektiğine dair yazılar çıkmaya başlamıştır. Bkz. 17 Haziran 1970 tarihli *Hürriyet* gazetesi 15 Haziran 1970 yılında yaşanan işçi eylemlerinin ardından tek çıkar yolun erken seçim olduğunu ve 20 yıldır ilk defa CHP'nin bir alternatif olarak görüldüğünü yazmıştır.

²⁴¹ "Ekonomik düzen alt üst oldu", *Ulus*, 11 Ağustos 1970, s.1.

²⁴² Keskin, *age*, s.203.

3.5. 9 Mart 1971 Darbe Teşebbüsü ve Basın

1968 tarihinde bütün dünya ile beraber başlayan gençlik ya da diğer adıyla öğrenci hareketleri Türkiye'yi de etkilemiştir. 9-10 yıl kadar dünyanın çeşitli yerlerinde öğrenciler ve gençler benimsedikleri siyasi görüşler doğrultusunda toplantılar, mitingler, yürüyüşler yaparak basın-yayın araçları ile etkili bir hareketlenme içerisine girmişlerdir. Ancak her ülkenin kendine ait gerçekleri, problemleri; sosyal-ekonomik yapısının olması, ülkelerdeki gençlik hareketlerinin de değişik nitelik ve görünüş kazanmasına neden olmuştur.²⁴³ Dünyada meydana gelen bu öğrenci hareketliliği doğal olarak Türkiye'yi de etkisi altına almıştır.

1969 yılından sonra olaylar artık bir öğrenci ve üniversite problemi olmaktan çıkmış bambaşka bir boyut kazanmıştır. Değişik ideolojilerin etkisi altında olan öğrenciler kitlelere komuta eder duruma gelmiş; sağlı-sollu mücadeleler ile kargaşanın çıkmasına neden olmuştur. Dönemin gençlerini etkileyenler arasında siyasi partiler, çeşitli dernek kuruluşları, yayın organları, yazarlar, üniversite hocaları ve görevlendirilmiş bazı öğrenciler yer almaktadır.²⁴⁴

1970'li yıllara gelindiğinde ise öğrenci ve işçi eylemleri artmış yapılan bu toplu hareketler boyut değiştirerek silahlı eylemlere dönüşmüştür. Mayıs ayında meclisten geçen “*Sendikalar yasası*” ile DİSK'in faaliyetlerinin kısıtlanması, yapılan eylemleri arttırmıştır.²⁴⁵ Yasanın yürürlüğe girmesini engellemek için 15 Haziran 1970 tarihinde işçiler ellerinde taşlar ve sopalarla Ankara'da yürüyüşe geçmiştir. Eylem hareketinin İstanbul ve Kocaeli'ye de sıçramasıyla eylemcilerin sayısı 70 bine ulaşmıştır. 16 Haziran'a gelindiğinde ise eyleme katılanların sayısı daha da artmış “*Hükümet istifa*” sloganları atarak eylemciler ilerlemeye başlamışlardır. İşçilerin askerlerin kurduğu barikatı aşmasıyla birlikte silahlar çekilmiştir. Yaşanan olaylar sonucunda 1'i polis olmak üzere 4 kişi hayatını kaybetmiş, 100'lerce kişi de yaralanmıştır. Hareketin büyümesi neticesinde Süleyman Demirel istemeyerekte olsa sıkıyönetim ilan etmek zorunda kalmıştır.²⁴⁶ *Tercüman* gazetesi olayların solcuların işçileri tahrik etmesiyle meydana geldiğini

²⁴³ Sadi Koçaş, *Atatürk'ten 12 Mart'a*, May Yayınevi, İstanbul 1977, s.1884.

²⁴⁴ *Age*, s.1905.

²⁴⁵ *Partizan* 5 (1970), s.12.

²⁴⁶ Birand vd., *age*, s.198.

belirtmiştir.²⁴⁷ Bazı gazeteler bu şekilde olayların sorumlusu olarak öğrencileri gösterirken, bazıları da hükümeti sorumlu olarak göstermiştir.

Partizan dergisi, sıkıyönetimi anayasaya aykırı bulmuş öğrencilerin ve işçilerin haklarının gasp edildiğini vurgulamıştır.²⁴⁸ *Emek* dergisi de bu konuyla ilgili olarak Süleyman Demirel'in sıkıyönetimi iki ay kadar uzatmasının gerekli olmadığını belirtmiş ve bu durumun işçileri zor durumda bıraktığını yazmıştır.²⁴⁹ *Aydınlık* dergisi sıkıyönetimle kendini güvene almaya çalışan Demirel'in dikkat etmesi gerektiğini ordunun itaat eden baskı kuvveti olmadığını bu işten kendisinin zararlı çıkabileceğini vurgulamıştır.²⁵⁰

Dönemin ihtilal yayın organı olan *Devrim* gazetesi ise 15-16 Haziran olaylarına dair haberlere yer vermemiştir. Onun yerine 36.sayısında "Ecevit Yüz Seksen Derece Döndü" başlıklı haberi vererek Bülent Ecevit'i eleştirmiştir.²⁵¹ Bunu yapmasının sebebi orduyu ve işçiyi karşısına almamaktır. Gazete ordunun tavrını destekleseydi bu sefer işçi ve devrimcileri karşısına almış olacaktı. Ancak *Devrim* gazetesi, ihtilalin vurucu gücü olarak gördüğü ordu ile devrimin temel dayanağı olan işçi sınıfını böyle bir duruma düşürmek istememiştir.²⁵²

Bu dönemde gündemde yerini alan diğer bir önemli konu ise Deniz Gezmiş ve arkadaşlarıdır. Yapılan eylem ve gösterilerin ardından banka soygunlarında adları geçmeye başlamıştır. İş Bankası Emek Şubesi'nin soyulmasının ardından Ziraat Bankası da silahlı dört kişi tarafından ele geçirilerek 48 bin lira alınmıştır.²⁵³ Soygun haberlerini adam kaçırmaya olayları izlemiştir.²⁵⁴ Kendisine "Türkiye Halk Kuruluş Ordusu" adını veren bu grup Gölbaşı yakınlarından dört Amerikalı askeri kaçırmaya fidye olarak 400 bin dolar para istemiştir.²⁵⁵

Kaçırma eyleminden sonra THKO Dünya'ya ve Türk halkına amaçlarının ne olduğuna dair bir bildiri yayınlamıştır. Bildiri şöyledir;²⁵⁶

"1.THKO, halkımızın kurtuluşu ve ülkemizin bağımsızlığının silahlı mücadeleye kazanılacağına ve bu yolun tek yol olduğuna inanır.

²⁴⁷ *Tercüman*, 17 Haziran 1970, s.1

²⁴⁸ "Olaylar", *Partizan* 5(1970), s.3.

²⁴⁹ "Burjuvazinin Şaşkınlığı Faşizme Dönüşüyor", *Emek* 3 (1970) , s.1.

²⁵⁰ *Aydınlık* 22 (1970), s.269.

²⁵¹ "Ecevit 180 Derece Döndü", *Devrim* 23 Haziran 1970, s.1-7.

²⁵² Gökhan Atılğan, *Yön-Devrim Hareketi*, TÜSTAV, İstanbul 2002, s.321-322.

²⁵³ *Hürriyet*, 13 Şubat 1971, s.1.

²⁵⁴ "Ve Nihayet Adam da Kaçırıldı ", *Hürriyet*, 16 Şubat 1971, s.1.

²⁵⁵ "Amerikalı 4 Asker Kaçırıldı ", *Cumhuriyet*, 5 Mart 1971, s.1.

²⁵⁶ "Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu", *Ant* (1971), s.6.

2.THKO, bütün yurtseverleri bu kutsal mücadele saflarına çağırır ve hainlere karşı giriştiği kavgada en son savaşçısına kadar devam edeceğini bildirir.

3.Amacımız Amerika'yi ve bütün yabancı düşmanları temizlemek, hainleri yok etmek ve düşmandan temizlenmiş tam bağımsız Türkiye'yi kurtarmaktır.”

THKO, yukarıda belirtilen bildirisi ile bir terör örgütü gibi amaç belirlemiş ve yöntemlerini de bu yönde tespit etmiştir. Nihai amacının Türkiye'yi kurtarmak olarak belirten örgüt, kendilerini de ülkenin bağımsızlığını temine çalışan birer savaşçı gibi göstermişlerdir. Bu bildirimlerini TRT, Anadolu Ajansı ve Haber Ajansına kaçırılanların nüfus cüzdanlarıyla birlikte tebliğ etmişlerdir. Ayrıca örgüt, bu süreçte gerçekleşen olayların beşini üzerine almıştır.²⁵⁷ Bunlar;²⁵⁸

1.29 Ocak 1970 tarihinde Amerikan Elçiliği önündeki nöbet tutan polisler kurşunlanması

2.11 Ocak 1971 günü İş Bankası Emek Şubesi'ndeki 124.000 liraya el konulması

3.Şubat ayı ortasında İstanbul'da bir Amerikan motoru bombalanması

4.15 Şubat gecesi Balgat üssüne girilip kontrol altına alınması ve nöbetçi Amerikalı subaylardan Türkiye'deki Amerikalılar hakkında gerekli istihbaratı sağladıktan sonra serbest bırakılması

5.20 Şubat gecesi İstanbul'da Edirnekapı'da nöbet bekleyen iki toplum polisi kurşunlanması olarak sıralanmıştır.

Eylemcilerin karargahı olarak bilinen ODTÜ, THKO tarafından paylaşılan bu haberler neticesinde kuşatma altına alınmıştır. ODTÜ'de meydana gelen çatışmaların 9 saat sürmesinin ardından 3 kişi ölmüş, 26 kişi yaralanmıştır. Ancak güvenlik güçleri aradığını bulamamıştır. Üç günün sonunda ise, Deniz Gezmiş ve arkadaşları Amerikalı askerleri serbest bırakmıştır.²⁵⁹ Serbest bırakılan Amerikalı askerler ise kötü muamele görmediklerini söylemiştir.²⁶⁰ Bir taraftan bu tür olaylarla ülke gündemi meşgul olurken, diğer taraftan da ordu içerisinde kıpırdanmalar iyiden iyiye artmaya başlamıştır.

AP; yaşanan bu olayların ardından öğrenci, işçi eylemleri gibi çözüm bekleyen önemli sorunlarla karşı karşıya kalmıştır.²⁶¹ 1969 seçimlerinden sonra artan eylem olayları ile AP'nin gücünü kaybetmesi, 27 Mayıs ihtilalcilerden Ekrem Acuner'in, Mucip Ataklı'nın, Orhan Kabibay'ın ve General Cemal Madanoğlu'nun bir müdahale arayışı içerisinde

²⁵⁷ *Milliyet*, 5 Mart 1971, s.1.

²⁵⁸ *Milliyet*, 5 Mart 1971, s.9.

²⁵⁹ Birand vd, **age**, .225-226. Bkz. *Tercüman*, 9 Mart 1971.

²⁶⁰ *Cumhuriyet*, 9 Mart 1971, s.1.

²⁶¹ Erol Bilbilik, **Öncesi ve Sonrasıyla 9 Mart-12 Mart Süreci**, Profil Yayıncılık, İstanbul 2013, s.195.

oldukları haberinin etrafta yayılmasına neden olmuştur.²⁶² 1971 yılına kadar olan süreçte ise ihtilal gerçekleştirmeyi planlayan başka gruplar da ortaya çıkmıştır. Bunlardan en etkilileri *Madanoğlu Grubu*, Doğan Avcıoğlu'nun içinde bulunduğu *Sivil Grup* ve *Kabibay Grubu*'dur. İlerleyen dönemlerde aynı amaç doğrultusunda bu gruplar birleşme göstermiştir.

Madanoğlu Grubu; 27 Mayıs ihtilalin gerçekleştirilmesinden sonra 14'lerin yurt dışına gönderilmesi ile dağılan komitenin ardından, Emekli Korgeneral Tabii Senatör Cemal Madanoğlu liderliğinde ve Emekli Piyade Kurmay Albay Tabii Senatör Osman Köksal tarafından 1962-1963 yıllarında oluşturulmuştur. Örgütlenmenin; ilk önce İstanbul ve Marmara bölge sorumluları tarafından gerçekleştirilmesi kararı alınmıştır. 1965 yılına gelindiğinde İzmir temsilciliği oluşturulmaya çalışılmış ancak başarılı olunamamıştır. İlk başta fazla bir başarı yakalayamayan grup daha sonrasında diğer cuntacı gruplarla birleşme kararı almıştır. 1969 yılında ise *Devrim* gazetesinin çevresinde oluşan sivil-asker-aydın grubu etrafında birleşmiştir.²⁶³ Madanoğlu grubu başlangıçta Türkiye'nin içinde bulunduğu sıkıntılara mevcut iktidarın çözüm getiremeyeceğini ve demokratik yollarla iktidarı değiştirmenin olanağı olmadığını düşünerek çözüm yolları aramaya gitmiştir. Ancak daha sonrasında meselelere sol açıdan bakmaya ve değerlendirmeye başladıkları ve sosyalist bir gruba dayanarak iktidara gelmeyi amaçladıkları görülmektedir.²⁶⁴

12 Mart'a uzanan süreçteki en etkili cuntanın önde gelen asker kökenli isimleri, geçmişteki en büyük hatalarının fikirsizlik ve kendilerine fikir verebilecek sivil aydınlarla işbirliği yapmamak olduğunu vurgulamıştır. Cemal Madanoğlu, bu durumu şu sözlerle ifade etmiştir:

“27 Mayıs ihtilalcileri olarak hepimiz, katıksız Atatürkçülerdik ama Kemalizmin öngördüğü tam bağımsız, uygar ve halkçı Türkiye'nin hangi yöntemlerle kurulacağı hakkında bir fikrimiz yoktu. Bunu sağlayabilecek kenetlenmeyi gerçekleştirebilmiş değildik” demiştir.²⁶⁵ Bundan dolayı ilerleyen dönemlerde fikri hazırlığı yapmış olan Doğan Avcıoğlu grubu ile birleşmişlerdir.

Sivil grubun içerisinde ise, Cemal Reşit Eyüboğlu, Doğan Avcıoğlu, İlhan Selçuk, İlhami Soysal bulunmaktadır. Grup, asker-sivil-aydın öncülüğünde yapılacak bir demokratik

²⁶² Cüneyt Arcayürek, **Demirel Dönemi 12 Mart Darbesi 1965-1971**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1985, s.349.

²⁶³ Bilbilik **age**, s.123.

²⁶⁴ Süleyman Takkeci, **12 Mart Belgeleri Madanoğlu Cuntası**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1973, s.32

²⁶⁵ Atılğan **age**, s.233.

devrime inanmaktadır. Yapılacak olan devrimin sonunda bunun bir uzantısı olarak Türkiye’de sosyalist bir düzen kurulacaktı. Devrimci stratejinin; gerilla veyahut halk savaşıdan ibaret olmadığı, devrimci aydınların etkisinde yetişen genç subayların marifetiyle askeri müdahale yapılarak da devrimin gerçekleştirilebileceği ifade ediliyordu. Bu grup Türkiye şartlarında sosyalist devrimin işçi sınıfı ile yapılamayacağına, asker-sivil-aydın önderliğinde devrimin gerçekleşebileceğine inanmaktaydı. Bunun yanı sıra telkin ve örgütlenmelerle halk kitlelerinin sosyalist yönde bilinçlendirilmesi düşünülmekteydi. Grup önce eski Milli Birlik Komitesi üyesi 14’lerden Orhan Kabibay, Numan Esin, Fakih Özfakih gibi isimlerle temasa geçmiştir. Sonra bu gruptan ayrılarak diğer bir asker orijinli cunta olan Madanoğlu grubu içerisinde yer almıştır.²⁶⁶

Sivil gurubun kuruluş tarihi tam olarak bilinmese de Cemal Reşit Eyüboğlu, Doğan Avcıoğlu, İlhan Selçuk ve İlhami Soysal’ın bir araya gelerek gruplaşmaları 1961 anayasasından sonra demokratik bir tartışma ortamına ulaşan sol akımlar için başlangıç noktası olan ve 1961 tarihinde çıkarılan *Yön* dergisine dayandırılabilir. Solun teorik olarak gelişmesine büyük katkıları olan *Yön* çatısı altında birçok sosyalist görüşlü kişileri toplamak üzere yayın hayatına başlamıştır.²⁶⁷ Bu grup radikal sosyalist karakterli olup, ihtilalci bir görüşe sahiptir. Yazarlara göre devrim örgütlenmiş halk desteğine yani bilinçli kitlelere dayanıyorsa ancak gerçek olabilir, bilinçli kitlelere dayanmayan devrim gerçek olamazdı. Öncülük proletarya ya da işçi sınıfı değil Türkiye’nin tarihsel şartlarına uygun olarak asker-sivil-aydın zümreye ait olacaktı.²⁶⁸

Kabibay grubu ise; 27 Mayıs ihtilalini gerçekleştiren Milli Birlik Komitesi’nin 14 üyesinin, 13 Kasım 1961’de yurt dışına gönderilen üyelerinden ve Güven Partisi kurucularından olan Orhan Kabibay, Güven Partili İrfan Solmazer ve Milliyetçi Hareket Partisi kurucularından Numan Esin, Emekli Kurmay Yarbay Talat Turhan tarafından 1963 yılında kurulmuştur. Numan Esin “sivil-asker-aydın” kesimi, İrfan Solmazer ise “devrimci gençlik” kesimini örgütlemekle görevlendirilmiştir. Doğan Avcıoğlu ile birleşip daha sonra fikri ayrılık sebebiyle ayrılmışlardır.²⁶⁹

Dönemin etkin isimlerinden Orgeneral Muhsin Batur ve Orgeneral Faruk Gürler liderliğinde planlama çalışmalarına başlanılan ihtilal hareketi, başlangıçta milli kurtuluş ve

²⁶⁶ Nazlı Ilıcak, **12 Mart Cuntaları**, Ufuk Yayınları, İstanbul 2013, s.192.

²⁶⁷ Takkeci **age**, s.27.

²⁶⁸ **Age**, s.21.

²⁶⁹ Bilbilik, **age**, s.128.

tam bağımsızlık ilkeli bir eylemdi.²⁷⁰ Muhsin Batur'un askeri şura üyeliği sırasında (1968-1969) komutanlar zaman zaman bir araya gelerek, Türkiye'nin genel durumunu ve gelişmeleri hakkında görüşmüşlerdir. Bu toplantılara 27 Mayıs darbesinde fiilen görev almış olan Orhan Kabibay, Ekrem Acuner ve Mucip Ataklı gibi kişiler de katılmıştır. Yapılan toplantılarda subayların açık açık müdahaleden söz ettikleri, 27 Mayıs darbesinin eksik kaldığına inandıkları ve mevcut sorunların çözümünü, yapılacak bir darbede gördükleri anlaşılmaktadır.²⁷¹

Sivil cunta; muhtelif cunta gruplarına ve Orhan Kabibay olarak isimlendirilen gruba parça parça girmiştir. 1969 tarihinden itibaren birleşme görüşmeleri yaptıkları Cemal Madanoğlu grubuna ise 1969 Ekiminde yayın hayatına giren *Devrim* gazetesinin çıkışına rastlayan sırada, Orhan Kabibay grubundan ayrılarak dahil olmuşlardır.²⁷² Cunta grubu böylece; Cemal Madanoğlu, Osman Köksal, Hıfzı Kaçar, Necdet Düvencioğlu, Zeki Ergün, Cengiz Ballıkaya, Cemal Reşit Eyüboğlu, Doğan Avcıoğlu, İlhan Selçuk, İlhami Soysal'dan ve yine Madanoğlu grubu içerisinde ihtilal çalışmaları yapmakta olan Kur.Alb. Fahrettin Tezel, Kur. Alb. Adnan Kaptan, Kur. Alb. Adnan Arabacıoğlu, Kurç Alb. İbrahim Artuç, Kur Alb.Orhan Seyfi Güven, Kur. Alb. Cemaleddin Korkut'tan oluşmuştur. Bu cuntanın ise Ankara ve İstanbul olmak üzere iki kolu vardır;²⁷³

Ankara Kolu: Cemal Madanoğlu, Osman Köksal, Cemal Reşit Eyüboğlu, Doğan Avcıoğlu ve İlhami Soysal'dan ibarettir.

İstanbul Kolu: Hıfzı Kaçar, Necdet Düvencioğlu, İlhan Selçuk, Zeki Ergün, Cengiz Ballıkaya, Adnan Kaptan, Adnan Arabacıoğlu, Fahrettin Tezel, İbrahim Artuç, Seyfi Güven ve Cemalettin Korkut'tan oluşmaktadır.²⁷⁴

Cunta içinde yer alan asker orijinli ve sivil kişilerin birbirleriyle kenetlenme amaçları ise farklılık göstermektedir. Daha önce belirtildiği gibi askerler, fikri bir yapıya sahip olmadan başarılı bir ihtilalin mümkün olamayacağına inanmaktaydılar.²⁷⁵ Cuntanın sivil kanadında yer alan *Yön* yöneticilerinin askerlerle birleşme amaçları ise öngördükleri düzen değişikliğinin parlamenter yolla gerçekleşmeyeceğini düşünmeleriydi. 6 yılı aşkın bir süre *Yön* döneminde, Türkiye gibi az gelişmiş bir ülkede kapitalist olmayan yoldan sosyalizme

²⁷⁰ Age, s.248.

²⁷¹ Davut Dursun, **12 Mart Darbesi**, Şehir Yayınları, İstanbul 2003, s.41.

²⁷² Takkeci, age, s.31.

²⁷³ Age, s.41.

²⁷⁴ Age, s.41-42.

²⁷⁵ Atılgan, age, s.236.

geçiş için parlamenter yolun kapalı olduğu ile ilgili yazılar yazmışlardır. Ülkenin sosyalizme doğru yol alabilmesi için öncelikle bu sistemi kuracak emekçi sınıfları, iktisadi ve ideolojik baskı altında tutan sosyal yapının, yukarıdan aşağıya değiştirilmesi ile mümkün olabileceğini söylemişlerdir. Bunun ise ancak asker-sivil-aydın ortak bir hareketle sağlanabileceğini belirtmişlerdir. İşçileri örgütleyerek sosyalizme yöneltmek *Yöncüler* için bir tür zaman kaybıydı. Doğan Avcıoğlu'nun Rasih Nuri İleriye 12 Mart'tan önce söylediği şu sözler *Yöncülerin* bu kanaatlerini en iyi yansıtan ifadelerden birisi olarak gösterilebilir;

“Siz(TİP) işçi sınıfını örgütleyip eğitmek yolunu seçtiniz. Buna karşı değilim ancak bu uzun vadeli bir girişimdir. Vaktimiz yok, hızla bir çatışmaya gidiyoruz. Biz zinde kuvvetleri de yanımıza alarak gerçek anlamıyla Atatürkçü, devrimci bir Türkiye kurulabileceğine inanıyoruz. Sosyalizme bu yoldan varabileceğimizi saptıyoruz.” demıştır.²⁷⁶

Bu süreç zarfında cunta, bir kısmı Ankara'da bir kısmı İstanbul'da olmak üzere 61 toplantı yapmıştır. Toplantılarda genellikle ihtilal hareketinin nasıl tertip edileceği, askerlerin kendi taraflarına nasıl çekileceği, parlamentonun ve hükümetin nasıl devrilebileceği konuşulmuştur. Bu da gösteriyor ki Türkiye'de sosyalist bir düzen kurabilmek için gerekli olan bütün şartlar en küçük ayrıntısına kadar bu gizli örgüt tarafından tespit edilmiştir.²⁷⁷ Cuntaya göre parlamenter demokrasi esasını benimsemiş anayasal düzeni değiştirmek için bir ihtilal hareketi şarttır. Ancak gizli ittifak MİT tarafından devamlı takip ve kontrol altında tutulduğu için amaçladığı bu ihtilali gerçekleştirememiştir.²⁷⁸

12 Mart öncesinde MİT, cunta faaliyetlerde bulunduğunu saptadığı bir grup sol aydının ve askerinin içine Mahir Kaynak'ı yerleştirmiştir. Mahir Kaynak MİT tarafından yetiştirilmemiştir ancak üniversitedeki görevi sırasında devşirilerek kullanılmıştır. MİT içerisine alınması yani sahip çıkılması gizli servis tarafından deşifre edilmesinden sonra gerçekleşmiştir.²⁷⁹ Mahir Kaynak, Türk Devrim Ocakları'nın²⁸⁰ genel merkezinde yapılan bir konferansı takip etmek amacıyla MİT tarafından görevlendirilmiştir. Konferansın sona ermesinin ardından emekli subaylardan Hıfzı Kaçar olduğunu öğrendiği gizli örgütün üyeleri arasında bulunan kişi yanına gelerek ihtilalci bir grubun mevcut olduğunu, kendisini de 1,5 yıldır takip ettiklerini ve bu gruba katılmasını istediklerini söyleyerek iş

²⁷⁶ Age, s.236-237.

²⁷⁷ Nusret Kirişcioğlu, *12 Mart ve Raporum*, Baha Matbaası, İstanbul 1973, s.220.

²⁷⁸ Age, s.221.

²⁷⁹ Tuncay Özkan, *MİT'in Gizli Tarihi*, Alfa Yayınları, İstanbul 2003, s.262.

²⁸⁰ Ayrıca Mahir Kaynak *Sosyalist Kültür Derneği*'nin kurucuları arasında yer almaktadır. M.3445 kod adı ile ajan olan Mahir Kaynak'ın bu dernekte yer almasının sebebi solcuları kontrol altında tutmaktır. Detaylı bilgi için Bkz. Takkeci, *age*, s.197.

birliğine davet etmiştir. Mahir Kaynak teklifin ciddiyetini tespit etmek maksadıyla kabul eder gibi görünerek durumu MİT'e bildirmiştir. İşte bu bildirim üzerine örgütsel faaliyetin içerisine girmiştir.²⁸¹

MİT, Cemal Madanoğlu'nun devrimci ihtilale geçmeye yönelik hareketlerine “balon” şifre adını takmıştır. Mahir Kaynak, Madanoğlu grubunun önemli toplantılarına katılmış, konuşmaları ya yanında taşıdığı bir ses kaydediciye ya da daha ileri bir teknikle bunları toplantı dışında kurulan bir sisteme aktarmayı başarmıştır.²⁸² Cuntacılar ise daha sonrasında izlendiklerini öğrenmişlerdir. Sovyetler Birliği elçiliğinde görevli bir kişi, 1970 sonbaharında *Devrim* gazetesinin idarehanesine gelip Doğan Avcıoğlu'nun odasındaki masanın üzerinde bulunan bir kağıda ters harflerle “*aranızda ajan var*” diye yazmıştır.²⁸³ Ancak bu durumda Mahir Kaynak'tan değil eşi MİT'te çalışan Korgeneral Hayri Yalçiner'den şüphelenmişlerdir.²⁸⁴

9 Mart'a giden bu süreçte ihtilal düşüncesi içerisinde olan subayların kendilerine fikri bakımdan yön gösterebilecek aydın arayışı içerisine girmişlerdir. Geçmişten beri, ordu içindeki bu türden hareketlenmeleri dolaylı ya da dolaysız olarak destekleyen Doğan Avcıoğlu bu bakımdan birçok subayın sempatisini kazanmıştır. Doğan Avcıoğlu “*Kemalizmin öngördüğü tam bağımsız, uygar ve halkçı Türkiye'nin hangi yöntemlere kurulacağını*” son derece ayrıntılı bir şekilde ele aldığı *Türkiye'nin Düzeni* kitabını yayınladığında ise askerlerin aradığı türden bir kişi haline gelmiştir.²⁸⁵ Kitapta son derece dikkatli bir dil kullanılmış; marksist ya da sosyalist terimlere başvurulmamıştır. Yayınlanmasının hemen ardından ordu içindeki subayların birçoğu bu kitabı okumuş ve kitapta öne sürülen fikirlerden etkilenmiştir.²⁸⁶ Genç subayların okumak için Genelkurmay Kütüphanesi'nde sıraya girdiği bu kitap, üst rütbeli subayların üzerinde de etki yaratmıştır.²⁸⁷ Orgeneral Faruk Gürler, Celil Gürkan'a; “*Türkiye'nin Düzeni kitabını okumayan subayı ben eksik görürüm*” demiştir.²⁸⁸

---

²⁸¹ Takkeci, *age*, s.65.

²⁸² Cüneyt Arcayürek, *Demirel Dönemi 12 Mart Darbesi 1965-1971*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1985, s.349.

²⁸³ Atılın, *age*, s.249.

²⁸⁴ Bilbilik *age*, s.194.

²⁸⁵ Atılın *age*, s.233.

²⁸⁶ Yüzbaşı Fevzi Özkaya'nın ifadesine göre ise *Türkiye'nin Düzeni* adlı kitap ihtilal örgütündeki profesörler tarafından hazırlanmış, Doğan Avcıoğlu imzası ile yayın hayatına sokulmuştur. Bkz. Kirişcioğlu, *age*, s.222-223.

²⁸⁷ *Age*, s.234.

²⁸⁸ *Age*, s.235.

Doğan Avcıoğlu *Türkiye'nin Düzeni* ile istediği hedefe ulaşmasının ardından 9 Mart 1971 ihtilal hareketinin yayın organı olan *Devrim* gazetesi ile yazmaya başlamıştır. Gazete 21 Ekim 1969 tarihinde neşir hayatına girmiştir.²⁸⁹ *Devrim*'in kurucuları Mümtaz Soysal haricinde *Yön*'ü kuran kişilerden oluşmaktadır. Künyeye göre gazetenin sahibi *Yön*'ün de sahibi olan Cemal Reşit Eyüboğlu, Genel Yayın Müdürü Doğan Avcıoğlu, Yazı İşleri Müdür Uluç Gürkan ve Hasan Kaya Cemal'dir. Gürkan ve Cemal yazı işleri müdürlüğü görevini dönüşümlü olarak yapmaktaydılar. Doğan Avcıoğlu'nun *Devrim*'in yazı işleri müdürlüğünü üstlenmeyişi sebebi ise dergi hakkında çok sayıda dava açılacağı tahmin edilmesidir. Bu formülle Doğan Avcıoğlu'nun mahkemelere giderek zaman kaybetmesi önlenmek istemiştir. Gazetenin teknik hazırlıkları *Yön*'de olduğu gibi Hamdi Avcıoğlu tarafından yürütülmüştür.²⁹⁰

Sol düşünceli aydınların fikri hazırlıklarını tamamlaması ve *Türkiye'nin Düzeni* adlı kitapla ordu içerisindeki çoğu subayı etkilemeyi başarısından sonra *Devrim* gazetesi yayın hayatına bir bildiri ile başlamıştır. Doğan Avcıoğlu'nun ele aldığı bu bildiri gazetenin 8. sayfasında "*Devrim Bildirisi*" başlığı ile yer almış ve 14 temel alt başlıktan oluşmuştur. Bunlar; Karanlık Bir Gidiş, Ekonomik Çıkmaz, Toplumsal Çıkmaz, Eğitim ve Sağlıkta Çıkmaz, Zengin-Fakir Uçurumu, Ulusal Ordu Özlemi, Neden Kalkınamadık? Nasıl Kalkırız? Kemalist Devrim Yarıda Bırakılmıştır, Tutucu Güçler Koalisyonu, Sandık Demokrasisi, Partilerin Çıkmazı, Kemalistlerin Tarihi Ödevi'dir.²⁹¹ Ana teması askerlerin bugünkü parlamentarizme karşı çıkmasını sağlamak ve bu amaçla askeri bir müdahale hazırlamaktır. Kısaca ifade etmek gerekirse önerdikleri devrimin stratejisini bir darbeye göre hazırlamışlardır. Yani her şeyden önce devrim daha sonra da bilinçlendirilmiş halk desteğinin en kısa sürede sağlanması düşüncesi içerisindeyler.²⁹²

8 sayfa olarak yayımlanan gazetenin 1.sayfasında haberler dışında iki sabit köşe bulunmaktadır. Bunlardan birincisi; "*bakış*" adlı köşe Doğan Avcıoğlu tarafından yazılmaktadır. İkinci sabit köşe "*Politika Kulisi*" başlığını taşıyordu. Güncel politik olayların yorumlarından ve kaynağı belli olmayan haberlerden oluşan bu köşede Doğan Avcıoğlu tarafından hazırlanıyordu. Arka sayfa Avcıoğlu'nun daha sonra *Devrim Üzerine* adıyla yayımlanacak olan kitabını oluşturan yazılara ve başka uzun incelemelere ayrılmıştı. İki, üç ve beşinci sayfalarda "*Yurttan Haberler ve Röportajlar*", dördüncü sayfada kültür

²⁸⁹ Takkeci, **age**, s.51.

²⁹⁰ Atılğan **age**, s.310.

²⁹¹ Doğan Avcıoğlu, "Devrim Bildirisi", **Devrim** 1 (21 Ekim 1969), s.8.

²⁹² Takkeci, **age**, s.53.

ve sanat haberleri ile eleştiri yazıları, altıncı sayfada ise dünyadan haberler yer alıyordu. Sayfaların tepesinde yer alan klişeler slogan tarzında hazırlanmıştı. Bir tarafta sayfanın, öteki tarafta gazetenin adı yer alıyordu. Örneğin; 4.sayfanın adı “kültürde” idi ve bunun tam karşısında yer alan devrimle birlikte okunduğunda “kültürde devrim” şeklinde bir slogan haline gelmekteydi.²⁹³

Devrim yazarlarını ise üç grupta toplanması mümkündür. Birinci grupta, Doğan Avcıoğlu başta olmak üzere İlhan Selçuk, İlhami Soysal, Uluç Gürkan, Hasan Cemal gibi derginin kurucu kadrosu ile Çetin Altan, İlber Ortaylı, Uğur Mumcu, Oktay Akbal, Nejat Özön, Nimet Arzık gibi sık yazarlar bulunuyordu.²⁹⁴

İkinci grupta yer alanlar; Muhammer Aksoy, Bahri Savcı, Şevket Süreyya Aydemir, Türkkaya Atatöv, Aslan Başer Kafaoğlu, İbrahim Çamlı, Rauf Mutluay, Doğan Hızlan, Cevdet Kudret, Metin And, Konur Ertop, Ceyhun Atuf Kansu, Adalet Ağaoğlu, M.Başaran, Güngör Dilmen, Ömer Faruk Toprak, Şiar Yalçın, Erol Toy gibi ara sıra yazarlar yer almaktaydı.²⁹⁵

Cemal Madanoğlu, Osman Köksal, Dünder Seyhan, Mucip Ataklı, Suphi Göksoytrak, Yılmaz Akkılıç, Kemal Tüfekçioğlu gibi asker orjinli kişiler ise üçüncü grup yazar kadrosunu oluşturmaktaydı. Bu kişiler *Devrim*'in düzensiz yazarları arasındadır.²⁹⁶

Doğan Avcıoğlu ve arkadaşlarının içinde yer aldığı “cunta” örgütlenmesinin hedeflerini yansıtan *Devrim*, ihtilal zeminini hazırlayacak yayınlar yapmaktaydı. Yayın faaliyeti Doğan Avcıoğlu'nun “hasım güçler” olarak tanımladığı güçlere saldırıyor “dost güçler” olarak tanımladığı kesimleri destekliyordu. “Hasım güçler” emperyalizm, işbirlikçi burjuvazi, toprak ağaları ve bunların siyasi ideolojik temsilcileri idi. “Dost güçler” olarak tanımlanan gençlik, işçi ve köylü eylemleri ise desteklenerek yansıtılıyor, ordu içindeki ihtilalci grupların bildirimleri daima 1.sayfadan veriliyordu.²⁹⁷

Gazete incelendiğinde genel olarak parlamenter rejim eleştirilmektedir. Çok partili sistemin Türkiye gibi az gelişmiş bir ülkeye uygun olmadığı, tek partili döneme geri dönülmesi gerektiği vurgulanmakta ve yarıda kalan Atatürk devrimlerinin ancak bu şekilde tamamlanabileceğinden bahsedilmektedir. Doğan Avcıoğlu kalkınmak ve çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak için ilk şartın tam bağımsızlık olduğunu belirtmektedir. Kısa bir sürede

²⁹³ Atılğan, *age*, s.311.

²⁹⁴ *Age*, s.312.

²⁹⁵ *Age*, s.312.

²⁹⁶ *Age*, s.312.

²⁹⁷ *Age*, s.245.

buna ulaşmanın yolunun ancak devrimden geçtiğini “*Kemalizmi İyi Anlamak Gerek*” başlıklı yazısında belirtmiştir. Doğan Avcıoğlu’na göre Atatürk’ün devrimlerini gerçekleştirme aracı olarak kurduğu parti, halkın değil eşrafın partisi haline gelmiştir. Devrimci olması gereken parti kısa sürede tutucu bir nitelik kazanmıştır. Bu yüzden Türkiye, parlamento için uygun değildir.²⁹⁸ Doğan Avcıoğlu yazılarında İsmet İnönü ve Bülent Ecevit’e parlamenter sistemi destekledikleri için eleştirilerde bulunmaktadır. “*Paşanın Çıkmazı*” başlıklı yazısında cici demokrasi olarak nitelendirdiği parlamentoculuğu eleştirmiş ve rejimim araç olmaktan çok bir amaç olarak kullandığını, CHP’nin göstermelik bir muhalefet partisi durumuna geldiğini yazmıştır.²⁹⁹ Doğan Avcıoğlu’na göre 23 yıllık çok partili hayata geçiş göstermiştir ki genel oyun ters işlediği Türkiye’de parlamentoculuk bozuk düzenin rejimi olmuştur. Parlamentoculuğu her davanın üstünde tutan politik güçler ister istemez bozuk düzenin parçalarından biri haline gelmiştir. Parlamentoculuk şeklinde ifade edilen demokratik mücadelenin küçümsenmesi parlamento dışı muhalefetin giderek güçlenmesi ve demokrasi dışı mücadele yöntemleri kullanmaya başlanmasına neden olmuştur.³⁰⁰

Gazetenin “*Az gelişmiş ülkelerde parlamentoculuk*” başlıklı yazısında ise Bordeaux Hukuk Fakültesi Profesörü Pierre Lalumiere ile Lyon Hukuk Fakültesi Profesörü Andre Demicgel’in ortaklaşa çalışmaları olan “*Avrupa Parlamenter Rejimleri*” adlı kitabından alıntı yapılmıştır. Burada, parlamentoculuğun gelişen bir kapitalizmin ve yükselen bir burjuva sınıfının rejimi olduğunu ancak zengin kapitalist ülkelerde başarı sağladığını ve Türkiye gibi az gelişmiş ülkelere aktarılmasının mümkün olmadığını belirtmektedir.³⁰¹ Genel oya dayanan politik demokrasinin geleneksel toplulukların gelişmesini engellediğine de değinmiştir. Ağalığın iktidarı sürdürdüğü geleneksel toplumsal yapılara karşı dolaylı yoldan değil doğrudan doğruya hücumla geçmek gerektiğini çünkü böyle toplumlarda parlamentonun tutucu güçlerin elinde olduğunu da eklemiştir.³⁰² Bu tür az gelişmiş ülkelerde askeri darbelerin halk yararına feodalleri iktidardan uzaklaştırmayı amaç edinebileceğini bu durumun örneklerinin Mustafa Kemal’in Türkiye’inde, Nasır Mısırı’nda, Orta Doğu’da ve Güney Amerika’da bazı askeri hareketlerde açık olarak

²⁹⁸ Doğan Avcıoğlu, “Kemalizmi İyi Anlamak Gerek”, **Devrim** 4(11 Kasım 1969), s.7.

²⁹⁹ Doğan Avcıoğlu, “Paşanın Çıkmazı”, **Devrim** 10(23 Aralık 1969), s.1.

³⁰⁰ Dursun, **age**, s.34.

³⁰¹ “Az Gelişmiş Ülkelerde Parlamentoculuk”, **Devrim** 5(18 Kasım 1969), s.2.

³⁰² “Parlamentoculuk Tartışmaları”, **Devrim** 6(25 Kasım 1969), s.2.

gözüktüğünü belirtmiş gazete yazılarında doğrudan doğruya bir ihtilal hareketinin gerekli olduğunu vurgulamıştır.³⁰³

Devrim gazetesi bu haliyle *Yön-Devrim* hareketinin ihtilalci yoldan iktidarı ele geçirme stratejisini benimsediği dönemin bir ürünü olmuştur. Doğan Avcıoğlu iki dergisini mukayese ederken “1960’larda Yön ile Türkiye’nin yönünü belirledik, Devrim ile devrimi yapacağız” demiştir.³⁰⁴ Gazete hem manşetlerinde hem de yorumlarında iktidarı yıpratmak ve orduyu kışkırtacak olaylara geniş yer vermiştir.³⁰⁵ Stratejisi bir darbeye³⁰⁶ göre hazırlanmıştır. Orduya sızmak için hükümetin memleket sorunlarını halledecek nitelikte olmadığı, yaşanan sorunların nedeni olduğu yolundaki tenkitleri ile ordu mensuplarını yanlarına çekmeye çalışmışlardır. Yazılarında öncelikle parlamentarist düzenin bir an önce yıkılması gerektiğinden bahsedilmiştir. Gazete devrimci mücadele içine girmiş görünen bütün grupların destekçisi olmakta ve bütün anarşist grupları polisle karşı karşıya getirerek bir anarşi ortamı yaratıp Türk Silahlı Kuvvetleri’ni antidemokratik bir darbeye teşvik etmekteydi.³⁰⁷

1971 yılına girildiğinde ise Silahlı Kuvvetler içinde artık müdahale yöntemleri tartışılmakta, müdahale için hazırlıklar yapılmaktadır. Bu hazırlıkların kısmen veya tamamen cumhurbaşkanı, başbakan ve komuta konseyi tarafından bilindiği anlaşılmaktadır. 1971 sonlarına doğru bir müdahale yaparak, yönetime bütünü ile el koymayı planlayan sivil-asker ortak bir projenin Muhsin Batur’a sunulduğu bilinmektedir. Sivil ve asker ortak müdahaleyi amaçlayan proje; Doğan Avcıoğlu, Cemal Madanoğlu, Ekrem Acuner, Orhan Kabibay, Korgeneral Atıf Erçikan gibi isimlerce hazırlanmış ve bu projede genel olarak devletin yeni düzeni, anayasa taslağı, alternatif bakanlar kurulu listesi yer almıştır. Genel olarak Doğan Avcıoğlu’nun görüşlerini yansıtan ve bir devrim öngören proje dosyasını inceleyen Muhsin Batur bazı noktalarına katılmakla birlikte bazı noktalara katılmadığını ve bunları kendilerine bildirdiğini söylemiştir.³⁰⁸ Dosyada kod isimleriyle kimin hangi görev için düşünüldüğü de belirtilmektedir. Faruk Gürler’den Selim Bey, Muhsin Batur’dan Yavuz Bey, Celil Gürkan’dan Nuri Bey, Atıf Erçikan’dan Erci Bey diye bahsedilmektedir. Aydın Kirişoğlu, Şükrü Köseoğlu, Ömer Çokgör için herhangi bir kod

³⁰³ Maurice Duverger, “Kalkınma açısından parlamentoculuk”, *Devrim* 7(2Aralık 1969), s.2.

³⁰⁴ Atılğan, *age*, s.309.

³⁰⁵ Ilıcak, *age*, s.278.

³⁰⁶ Muhsin Batur anılarında Cumhurbaşkanı ve Başbakanın Silahlı Kuvvetler tarafından planlanan darbeden önceden haberleri olduğunu yazmıştır. Bkz. s.217

³⁰⁷ Kirişoğlu, *age*, s.218-219.

³⁰⁸ Dursun, *age*, s.46.

kullanılmamıştır. Bütün bu isimler cuntacıların tabiriyle stratejik noktalar için düşünülmüştür.³⁰⁹

Batur'un dosyada yer alan devrim kurulu hakkındaki görüşleri ise şöyledir;³¹⁰

- *Devrim kurulu yalnız asker kişilerden kurulmuştur. Denenmiş ve fiyasko ile neticelenmiş usulleri ufak farklarla tekrar denemenin ne faydası var (Kasıt Milli Birlik Komitesi)*

-*Orduda askeri hiyerarşi ve disiplin bozulacak*

-*Hem askeri hiyerarşi ve disiplin anlayışı hem de çeşitli rütbelerden kişilerin bulunduğu Devrim Kurulu'nda, Genelkurmay Başkanı ve Komutanların bir kukla durumuna düşeceği aşikârdır.*

-*Devlet başkanının bugünkü cumhurbaşkanından fazla bir yetkisi yoktur. Kendi kişiliğini ne dereceye kadar kullanabilecektir çoğu hallerde devrim kurulunun oynacağı olur.*

-*Devrim Kurulu Genel Sekreterliği ile Başbakan arasındaki yetki, sorumluluk ve icra bakımından sürtüşmelerin önüne geçilemez demiştir.*

Madanoğlu grubu içinde planlanan devrim anayasasının taslaklarını hazırlamak ve güç birliği yapılan gruplar tarafından hazırlanan taslakları inceleyerek tek taslak haline getirmekle görevli üye ise Cemal Reşit Eyüboğlu'ydu. Eyüboğlu taslaklar üzerinde Doğan Avcıoğlu ile birlikte çalışmaktaydı. Bu çalışmalar Tank Binbaşı Yılmaz Kılıç ve Erol Bilbilik'e verilmekteydi. Eyüboğlu'nun Ankara Yıldız Blokları dairesinde anayasa çalışmalarıyla birlikte Devrim Partisi Tüzüğü, Devrim Mahkemeleri, Hakimler Savcılar Yüksek Kurulu görevini üstlenecek yeni bir yapılanmaya gidilmesi ile ilgili çalışmalar da yürütülmekteydi.³¹¹ Bu çalışmaların yapılmasının sebebi planlanan devrim hareketi başarılı olursa devlet erkinin tümünü bünyesinde toplayan tamamı sivillerden oluşan devrim kurulu, devrim partisi, devrim güvenlik genel sekreterliği ve devrim anayasası ile hayata geçirilmesiydi.³¹²

Cemal Reşit Eyüboğlu ve Doğan Avcıoğlu'nun hazırladığı "Türkiye Cumhuriyeti Devrim Anayasası"nın bazı maddeleri ise şu şekildedir;³¹³

Madde 1-Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir.

Madde 2-Türkiye Cumhuriyeti, Devrim ilkelerine dayanan halkçı, devletçi, lâik, milli ve sosyal devrimci bir devlettir.

³⁰⁹ Ilıcak, **age**, s.142-143.

³¹⁰ Muhsin Batur, **Anılar ve Görüşler**, Milliyet Yayınları, İstanbul 1985, s. 225-226.

³¹¹ Bilbilik, **age**, s.122.

³¹² **Age**, s.110.

³¹³ Bilbilik, **age**, s.157-171.

Madde 5-Yasama yetkisi, Devrim Konseyi ve Devrim Meclisi tarafından kullanılır.

Madde 6-Yürütme görevi, Cumhurbaşkanı, Başbakan ve bakanlar Kurulu tarafından yerine getirilir.

Madde 7-Yargı yetkisi, Ulus adına bağımsız mahkemelerce kullanılır.

Madde 51-Tüm ekonomik olanaklar, toplumsal yapıyı güçlendirecek, halkı harcadığı emek ve ulusal ekonomiye katkısı oranında yararlandırılacak şekilde düzenlenir.

Madde 54-Herkes, öğrenim ve eğitim hakkına sahiptir.

Madde 55-Özel din eğitimi yapılamaz. Din eğitiminin nitelik ve kapsamı, devletçe düzenlenir. Din eğitiminin nitelik ve kapsamı, Devrimin ilke ve amaçlarına ve lâiklik ilkesi ile kişinin vicdan özgürlüğüne aykırı olamaz.

Darbeyi gerçekleştirebilselerdi planladıkları anayasa yürürlüğe girecekti ancak 12 Mart'ın da yaşanmasıyla bu mümkün olmamıştır.

Devrim gazetesi, hükümeti eleştirme yazılarına devam ederken mart ayı başlarında üniversitelerde ve yurdun çeşitli yerlerinde meydana gelen olaylar, banka soygunları, işgaller, adam kaçırmalar ve sol örgütlerin açıkça bir gerilla savaşı başlatma girişimleri hem hükümette hem de Silahlı Kuvvetlerde ciddi tepkilere yol açmış, müdahale hazırlığı içerisinde bulunan subaylar yapılacakları kararlaştırmak için sık sık bir araya gelme ihtiyacı duymuşlardır. Her geçen gün ülkede artan gerilim Silahlı Kuvvetlerde de hareketliliğin artmasına ve toplantıların sıklaşmasına yol açmıştır. Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç ülkeyi dolaşarak büyük karargahlarda çeşitli toplantılar düzenliyor ve subayları uyarma ihtiyacı duyuyordu. Bu toplantılarda “*Her şeyi baştaki komutanlar düşünür, gereğini yapar*” düşüncesini yaygınlaştırmaya çalışıyor, emir-komuta zincirinden çıkacak hareketleri önlemeye çalışıyordu. Memduh Tağmaç'ın 3 Mart 1971 tarihinde yapmış olduğu Ankara'da geniş katılımlı olarak gerçekleştirilen ve bir bakıma Silahlı Kuvvetlerin kalbinin attığı toplantı son derece önem arz etmektedir.³¹⁴ Bu toplantıda Memduh Tağmaç “*Silahlı Kuvvetlerin idare ettiği yerde devlet yoktur*” demiştir.³¹⁵ Tağmaç toplantıda genel olarak Türkiye'de aşırı sol akımların kendisini gösterdiğini ve subayların bu aşırı akımlara, tahriklere kapılmamaları gerektiğini, olayları kendisinin yakından takip ettiğini ve gerekenin gerektiği zaman yapılacağını vurgulamıştır.³¹⁶

4 Mart'ta Ankara Gölbaşı'ndaki Amerikan üssünde görevli 4 erin kaçıırılması ve Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu adlı örgütün silahlı savaşı başlattığını duyurması Silahlı Kuvvetlerde

³¹⁴ Dursun, **age**, s.54.

³¹⁵ *Milliyet*, 4 Mart 1971, s.1.

³¹⁶ *Hürriyet*, 4 Mart 1971, s.9.

yapılması düşünölen müdahalenin artık zamanını geldiğini ortaya koymuştur.³¹⁷ İşte böyle bir ortamda müdahale konusunu bütün yönleriyle konuşup nihai sonuca varmak için mesai saatinin bitiminden sonra 9 Mart 1971 tarihinde Hava Kuvvetleri Kumandanlığı'nda bir toplantı olmuştur. Bu toplantıya Hava Kuvvetleri Kumandanı Muhsin Batur, Kara Kuvvetleri Kumandanı Faruk Gürler ve onların hemen altında Kara Kuvvetleri Plan Prensipler Daire Başkanı olan Tümgeneral Celil Gürkan katılmıştır. Bütün ihtilal kadroları o gün ihtilale katılmak üzere harekete geçmişlerdir. Kütahya'dan, Eskişehir'den, Diyarbakır'dan gelen yüzlerce genç subay orada alınacak kararı beklemek için toplanmıştır.³¹⁸

Toplantıda kara generalleri tarafından yapılan konuşmalardan anlaşıldığı kadarıyla belirli kişi ve birlikler hazırlık durumuna geçmiş bulunmaktaydılar, eylem için düğmeye basmaları yeterliydi.³¹⁹ Müdahaleye gerek görmeyen Orgeneral Faruk Gürler hariç toplantıya katılan generaller hükümetin değiştirilmesi, anayasa ve seçim kanunu değişikliği, reformların yapılması ve müdahale edilmesi hakkındaki düşüncelerini dile getirmişlerdir. Katılanlar arasında müdahale edilmesi gerektiğini düşünenler büyük çoğunlukta idi.³²⁰ Dışarıdan hareket saatini bekleyen subaylar için beklenen olmamış ve o gün ihtilal yapma kararından vazgeçilmiş, Faruk Gürler beklemelerini söylemiştir.³²¹

Faruk Gürler'in bekleme kararına rağmen 9 Mart gecesi Celil Gürkan başkanlığında Bahçelievler'de bir toplantı yapılmıştır. Şükrü Köseoğlu, Lütfi Erol, Ömer Çokgör bu toplantıya katılanlar arasındadır. O gün bütün birlik komutanlarının Ankara'ya gelmiş olmasından kaynaklı olarak ihtilal kararı alınmıştır. Bu kararın Faruk Gürler'e bildirme görevi Celil Gürkan'a verilmiştir. Gürkan 10 Mart günü kumandana durumu arz etmiş ve kendisinden bu hareketin başına geçmesini istemiştir. Faruk Gürler ise bu teklif üzerine Celil Gürkan'dan 14 Mart'a kadar süre istemiştir.³²² Ancak 12 Mart karşı darbenin gerçekleşmesi ile girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Planlanan 9 Mart Darbe Teşebbüsü gerçekleştirilebilseydi doğrudan ülkenin rejimini değiştirecek bir sol darbe olacaktı. MİT ajanı Mahir Kaynak'a göre sivil kesimde de büyük üstünlüğe sahip Madanoğlu cuntasını, asker içinde organize olması engellenmeseydi Türkiye'de bu oluşumu durdurabilecek bir

---

³¹⁷ Dursun, **age**, s.56.

³¹⁸ Numan Esin, **Devrim ve Demokrasi Bir 27 Mayısçının Anıları**, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2005, s.278.

³¹⁹ Batur, **age**, s.279.

³²⁰ **Age**, s.297.

³²¹ Erkan Şen , "Tarihi, Siyasi ve Fikri Arka Planıyla 9 Mart 1971 Darbe Girişimi" (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, 2014), 65.

³²² Ilıcak, **age**, s.185.

güç yoktu. Çünkü ihtilal grubunun fikri hazırlığı, ideolojisi olduğu gibi ordu, işçi, öğrenci, devrimci kuruluşlar arasında da çok fazla destekçisi vardı.³²³

3.6. 12 Mart 1971 Muhtırası ve Basın

27 Mayıs 1960 darbesinden sonra yaşanan Talat Aydemir'in darbe girişimlerinin ardından, Türkiye'nin ikinci darbesi 12 Mart 1971 tarihinde olmuştur. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Faruk Gürler, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Celal Eyiceoğlu ve Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi Başkanlıklara ortak muhtıra vererek Demirel Hükümeti'nin istifasını istemiştir.³²⁴

Genelkurmay Başkanı ve Kuvvet Komutanlarının ortak imzasını taşıyan muhtırada şunlardan bahsedilmektedir;³²⁵

1. Parlamento ve hükümet süregelen tutum, görüş ve icrasıyla yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk'ün bize hedef verdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve anayasanın öngördüğü reformları tahakkuk ettirememiş olup, Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür.

2. Türk Milletinin ve sinesinden çıkan Türk Silahlı Kuvvetlerinin bu vahim ortam hakkında duyduğu üzüntü ve ümitsizliği giderecek çarelerin partiler üstü bir anlayışla meclislerimizle değerlendirilerek mevcut anarşik durumu giderecek ve anayasanın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele alacak ve inkılap kanunlarını uygulayacak kuvvetli ve inandırıcı bir hükümetin demokratik kurallar içinde teşkili zaruri görülmektedir.

3. Bu husus süratle tahakkuk ettirilemediği takdirde, Türk Silahlı Kuvvetleri kanunların kendisine vermiş olduğu Türkiye Cumhuriyeti'ni korumak ve kollamak görevlerini yerine getirerek idareyi doğrudan doğruya üzerine almaya kararlıdır.

Açıklanan bu bildirin 27 Mayıs hareketından farkı ordunun iktidara direk el koymaması ve hükümetin değişmesini istemesidir. Bu bildiriye göre eğer Süleyman Demirel hükümetten çekilmeyecek olursa ordu iktidara el koyacaktır.³²⁶ Muhtıraya gerekçe olarak

³²³ Age, s.266.

³²⁴ Ergin Eroğlu, **Sınıflar Açısından 12 Mart: 12 Mart Devam Ediyor mu?**, Soyut Yayınları, İstanbul 1974, s.11

³²⁵ Ulus, 13 Mart 1971, s.1.

³²⁶ Birand vd, age, s.245.

kardeş kavgası, anarşi, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar gibi nedenler gösterilmiştir. Muhtıra ile parlamento kapatılmamıştı ama hükümet istifa etmek zorunda bırakılmıştı.³²⁷

Sadi Koçaş 12 Mart muhtırasının veriliş amaçlarını; *“Türkiye’yi iç kargaşa, geri kalmışlık, sömürü düzeni, milli gelir dağılımındaki adaletsizlikten kurtarmak, ekonomik ve siyasal sömürüye son verip milli çıkarlara uygun bir dış politika olanağı bulmak yani kısaca anayasanın öngördüğü reformları Atatürkçü bir görüşle ele almak”* şeklinde sıralamıştır.³²⁸

Muhtıranın saat 13.00’de Türkiye radyolarından kamuoyuna açıklanmasının ardından bakanlar kurulu Süleyman Demirel tarafından olağanüstü toplantıya çağırılmıştır. Üç saat on dakika süren toplantının sonunda Devlet Bakanı ve Hükümet Sözcüsü Turhan Bilgin açıklama yaparak hükümetin istifaya karar verdiğini bildirmiştir.³²⁹ Süleyman Demirel istifa mektubunda *“Hukuk devleti ve anayasa ile bağdaşmayan bir tutum karşısında çekildiğini”* söylemiştir.³³⁰

Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay Süleyman Demirel’in istifasından sonra askerlerin isteklerine uygun olabilecek birisi olan Nihat Erim’in başbakanlığa aday olmasına karar vermiştir. Cumhuriyet Halk Partisi’nden istifa eden Nihat Erim yeni partiler üstü hükümetin başbakanı olarak atanmıştır.³³¹ 19 Mart’ta ise kabineyi kurması istenmiştir. Nihat Erim AP’den 5, CHP’den 3, MGP’den 1, geri kalan üyelerini ise parlamento dışından alarak kabineyi oluşturmuştur.³³² Kabine AP’den; Cahit Karakaş (Bayındırlık), Doğan Kitaplı(Devlet), Erol Akçal(Turizm), Haydar Özalp(Gümrük), ve Sezai Ergun (Gençlik ve Spor); CHP’den; Sadi Koçaş(Başbakan yardımcısı), İhsan Toplaoğlu (Enerji ve Tabii Kaynaklar), İsmail Arar (Adalet) ve; MGP’den; Ferit Melen’i(Savunma) kapsıyordu. Parti dışından ise; Atilla Karaosmanoğlu(Ekonomik işlerden sorumlu başbakan yardımcısı), Mehmet Özgüneş (Devlet), Hamdi Ömeroğlu (İçişleri), Şinasi Orel (Milli Eğitim), Ayhan Çilingiroğlu (Sanayi ve Teknoloji), Türkan Akyol (Sağlık), Orhan Dikmen (Tarım), Haluk Arık (Ulaştırma), Atilla Sav (Çalışma), Selahattin Babüroğlu

³²⁷ Hakkı Uyar, **İki Darbe Arasında CHP**, Doğan Kitap, İstanbul 2017, s.390.

³²⁸ Dursun, **age**, s.60.

³²⁹ *Ulus*, 13 Mart 1971, s.1.

³³⁰ Nihat Erim, **Günlükler 1925-1979 2.Cilt**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005, s.962.

³³¹ Yasin Coşkun, “12 Mart 1971 Muhtırasının İngiliz Arşiv Belgelerindeki Yansıması”, **Tarih Okulu Dergisi** 27 (2016), s.305.

³³² Erim, **age**, s.964.

(İmar ve İskan), Cevdet Aykan (Köy İşleri), Selahattin İnal (Orman), Özer Derbil (Dış ticaret) ve Osman Olcay (Dış işleri) bakanlığa alınmıştır.³³³

Darbeci devrimciliğin savunucularından *Devrim* gazetesi ise, muhtıra sonrasında ihtilal hareketini “*Ordu anti-kemalist gidişe artık dur dedi*” başlığıyla vermiştir. Muhtıranın verilmesinin sonraki köşe yazısında Doğan Avcıoğlu güdümlü ya da güdümsüz parlamentoculuk yoluyla Türkiye’nin yerinde saymaya mahkum olduğunu yazmıştır. Muhtıra üzerine, derhal parlamentonun feshi kararı almayan politikacıların hiçbir alanda olumlu işbirliği yapamayacağını yazmıştır. Türkiye’nin içine düşürüldüğü Anti-Kemalist bataklıktan çıkarılması ve çağdaş uygarlık düzeyine en kısa sürede ulaştırılmasının kapitalist ve feodal yapıları kırarak devrimci bir şahlanışla mümkün olabileceğini yazmıştır.³³⁴

12 Mart muhtırası tıpkı 1960’da olduğu gibi basın tarafından sağ iktidara karşı bir darbe olarak görülmüş ve desteklenmiştir. Çoğu sol görüşlü kuruluşların, aydınların, öğrencilerin gözünde Amerikancı iktidara karşı Milli Devrimci güçlerin bir zaferiydi.³³⁵ 1971 muhtırasının radyoda okunmasından sonra sol hareketlerin çoğu orduya önerilecek reform programlarının hazırlığına girmişlerdir. Ama kısa bir zaman içerisinde durumun böyle olmadığı anlaşılmıştır.³³⁶

Demirel hükümeti sırasında meydana gelen eylemlerden duyulan rahatsızlığı bilen Nihat Erim başa geldikten sonra sıkıyönetim ilan etmiş, grevi yasaklamıştır. 27 Nisan’da 11 ilde Ankara, İstanbul, İzmir, Kocaeli, Sakarya, Zonguldak, Eskişehir, Adana, Hatay, Diyarbakır ve Siirt’te sıkıyönetim ilan edilmiştir. Sıkıyönetimin ilk günlerinde siyasi gençlik örgütleri kapatılmış, meslek gruplarının ve sendikaların siyasi toplantıları ve seminerleri yasaklanmıştır.³³⁷ *Akşam* ve *Cumhuriyet* gazeteleri kapatılmış, İlhan Selçuk ve Çetin Altan gözaltına alınmıştır. Nihat Erim 27 Mayıs askeri hareketinden sonra çıkarılan 61 anayasası için “*Bu anayasa bize lükstür*” diyerek anayasanın 40 maddesini değiştirmiştir. Değiştirilen konular ise daha çok insan hakları, kişi hak ve özgürlükleri, toplu sözleşme ve grev hakkı, üniversite ve TRT özerkliği olmuştur. Darbe ile gelen bir anayasa darbe ile geri gitmiştir.³³⁸

³³³ Feroz Ahmad, **Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980**, Hil Yayınları, İstanbul 2007, s.356.

³³⁴ Doğan Avcıoğlu, “Teşhis ve Tedavi”, **Devrim** 73(16 Mart 1971), s.7.

³³⁵ Eroğlu, **age**, s.9.

³³⁶ Dursun, **age**, s.64.

³³⁷ Ahmad, **age**, s.361.

³³⁸ Birand vd, **age**, 263-264.

Emek dergisi ise bu konuyla ilgili muhtıranın iki temel konu üzerinde durduğunu belirtmiştir. Birincisi anarşinin önlenmesi, ikincisi ise reformların gerçekleşmesidir. Anarşinin önlenmesi için işçi sınıfının ve muhalefetin baskı altına alınmasından bahsedildiğini açıklamıştır. Hükümeti kurmakla görevli olan Nihat Erim'in temel görevlerinden bahsederken de anarşiyi önleyeceğini ve toprak, eğitim, vergi reformları yapacağını dile getirdiğini yazmıştır. Dergi 12 Mart'a alkış tutanların büyük bir yanılgı içerisinde olduklarını çünkü yapılacak reformların devrimle ilgisi olmadığını açıklamıştır.³³⁹

Derginin de bahsettiği gibi Nihat Erim 61 anayasasıyla gelen bazı özgürlüklerin Türkiye açısından sıkıntı yarattığını düşünerek başbakan olduktan sonra bunların değiştirilmesiyle işe başlamıştır. 12 Mart müdahalesi hükümeti devirip reformları uygulamak isteyen sivil ve askeri radikallerin faaliyetlerine son vermek için tasarlanan önleyici bir darbe olmuştur.³⁴⁰ Muhtıranın gerçekleştiği ilk zamanlarda ise sol görüşün hakim olduğu yazarlar devrimci bir hareket olduğu düşüncesiyle 12 Mart'a destek vermişler, parlamentoculuğa son vermeleri gerektiği ile ilgili yazılar yazmaya devam etmişlerdir. Ancak Nihat Erim, Süleyman Demirel dönemindeki sıkıntıları bildiğinden dolayı sonrasında baskı politikası uygulamış, anayasayı değiştirerek düzeni sağlamaya çalışmıştır.

---

³³⁹ "12 Mart Muhtırası ve Sonrası", **Emek** 11 (1971), s.(8).

³⁴⁰ Ahmad, **age**, s.359.

SONUÇ

1938 yılında Atatürk'ün ölümünden sonra İsmet İnönü Cumhurbaşkanı, Celal Bayar Başbakan olmuştur. Ancak Celal Bayar 2 ay sonra istifa etmiştir. Meclis içerisinde Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü İsmet İnönü'ye karşı muhalefet oluşturmuşlardır. Artık çok partili hayata geçilmesi gerektiğini vurgulayan “*dörtlü takrir*”i yayınlamışlardır. Bunun sonucunda Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü CHP'den ihraç edilmiştir. Celal Bayar'ın da istifasıyla 7 Ocak 1946 yılında DP'yi kurmuşlardır.

DP'nin ilk yıllarına bakıldığında ordu ve basınla iyi ilişkiler içerisinde bulunmuştur. Ancak ilerleyen dönemlerde özellikle 1955 yılından sonra muhalefetle de arasının açılmasıyla işler ters gitmeye başlamıştır. Basında yer alan şeker buhranı, ekonomik kriz, laikliğin elden gitmesi, ülkede fesli insanların görülmesi gibi haberler DP'ye karşı tepkilerin oluşmasına yol açmıştır. Gazetelerde verilen haberlerde Atatürk inkıplarının tehlikede olduğu vurgulanmıştır. Yaşanan öğrenci olayları, basında çıkan haberler ordunun bir müdahale yapılması gerektiği düşüncesini canlandırmış ve 27 Mayıs 1960 yılında yönetime ordu tarafından el konulmuştur. O günlerde çıkan gazete haberlerinde ülke bayram havası içerisinde gösterilmiştir. Türk ordusunun yaptığı ihtilal halk tarafından onay almış ve Türk ordusu alkışlanmıştır. 27 Mayıs ihtilali okullarda ders olarak okutulmuş, milli bayram olarak ilan edilmiştir. Devrilen hükümetin üyeleri ise Yassıada'ya götürüldükten sonra basında karalama politikaları daha da artmıştır. Üniversite öğrencilerinin öldürülüp asfaltların altına gömüldüğü, cesetlerin bazılarının yem makinelerinde kıyılıp toz haline getirildiğine dair çıkan haberlerin ardı arkası kesilmemiştir. Yargılamaların sonucunda başbakan Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan idam edilmiştir. Basında çıkan bu tarz haberler, aslında yapılan darbeyi meşru gösterip, hükümet üyelerinin yargılanmalarını ve alacakları cezanın alt yapısını oluşturmalarına yöneliktir.

27 Mayıs ihtilalinin amacına ulaşamadığını düşünen başını Talat Aydemir'in çektiği bazı subaylar ise yeniden ihtilal kararı almışlardır. 15 Ekim 1961 seçimlerinde AP ve CHP'nin birbirlerine çok yakın oylar alması subayların, 27 Mayıs ve inkılaplarının korunamayacağı düşüncesi ile yeni bir ihtilal kararı almaya itmiştir. Talat Aydemir ve İsmet İnönü'nün ilk hesaplaşması ise İnönü'nün Kara Harp Okulu'na ziyarete gittiği sırada olmuştur. Eski bir asker olan İnönü orada ihtilal havasını sezmiştir. 9 Şubat Protokolü'nün de ortaya çıkması ile İnönü ihtilal planı içerisinde olan subayların tayinini hazırlamış ancak açıklamak için 21 Şubat'ı beklemiştir.

Talat Aydemir, arkadaşları Turgut Alpogut ve Selçuk Atakan'ın tutuklanmasının ardından ihtilal alarmını birliklere verdimiştir. Köşk ele geçirildikten sonra İsmet İnönü ve içerdekiler serbest bırakılmıştır. Karşılarında kan dökmekten korkan ve pazarlık eden bir ihtilalci vardı. Eski bir komiteci olan İnönü durumu anlamış ve Aydemir'in kaybettiğini dile getirmiştir. Divan-ı harbe verilmeyeceğinin garantisi alan Aydemir ihtilal hareketini sonlandırmıştır. Basın 22 Şubat'la ilgili olarak ihtilal de sivillerinde etkili olduğunu yazmıştır. Bu dönemde *Yön* dergisi Türkiye'nin hızlı bir şekilde batışması için zinde kuvvetlere dayalı bir yönetimin olması üzerinde duruyordu. Yöncülere göre Türkiye'yi ilerletecek en önemli kuvvet ordu idi. Bu görünüşün savunucuları arasında; Doğan Avcıoğlu, Cemal Madanoğlu, İlhan Selçuk, Uğur Mumcu ve İlhami Soysal gibi yazarlar vardır.

Dönemin genelini incelendiğinde sol görüşe ait dergiler, hükümetin ülkeyi iyi yönetemediği ve orduyla arasının giderek açıldığına dair haberlere yer vermiştir. Gazeteler ihtilali bastıran Türk ordusundan övgüyle bahsetmiştir. Dış basında ise ihtilalin bastırılması İsmet İnönü'nün başarısı olarak değerlendirilmiştir.

22 Şubat'ta başarıya ulaşamayan Talat Aydemir ise 21 Mayıs'ta tekrar bir darbe teşebbüsüne daha kalkışmıştır. Ancak olaylarının planladığı gibi gitmemesi ve radyonun sürekli olarak el değiştirmesi sonucu ordu içerisinde çözümler ve dağılmalar meydana gelmiştir. İşler yolunda gitmeyince Aydemir kaçmayı tercih etmiş ancak yakalanarak bu darbe teşebbüsüne de son verilmiştir. Talat Aydemir ve Fethi Gürcan'ın idamıyla bu sayfa da kapatılmıştır. Aydemir'in dönemini incelediğimizde ise özellikle *Yön* dergisi Aydemir'i överek onu cesaretlendirici yazılar yazmıştır. Dergi yazarları kendi istek ve düşüncelerini ordu kanadıyla gerçekleştirmeyi amaçlamışlardır.

1965 yılına gelindiğinde ise süngüyle gidenlerin seçimle tekrar iktidara gelmesi orduyu rahatsız etmeye başlamıştır. AP'nin iktidara geldikten sonra genel af yasasını çıkarmak istemesi orduyu rahatsız etmiş ve etrafta bir ihtilal olacağı düşüncesi yayılmaya başlamıştır. 70'li yıllara gelindiğinde ise yaşanan öğrenci olayları, eylemler, ekonominin bozulması ile ilgili haberler Türkiye'yi 27 Mayıs öncesinin manzarasıyla tekrar karşı karşıya getirmiştir. Ordu içerisinde bir müdahale yapılması gerekliliği fikri, artan bu eylemler neticesinde kuvvetlenmiştir. 9 Mart'ta giden süreçte ise Cemal Madanoğlu ve Doğan Avcıoğlu'nun başını çektiği asker-sivil cunta etkili olmuştur. Dönemin ihtilal yayın organı olan *Devrim* gazetesi yazılarıyla, orduyu ve halkı etkisi altına almıştır. Gazete incelendiğinde genel olarak parlamenter rejimi eleştirmekte Türkiye gibi az gelişmiş bir ülkeye uygun olmadığı belirtilmektedir. Çünkü genel oy ile seçimlerden her zaman tutucu güçlerin çıktığını, böyle bir mecliste reformların gerçekleştirilemeyeceğini o yüzden asker-sivil ortak bir ihtilal yaparak, ülkenin rejimini değiştirebileceği düşüncesi içerisinde girmişlerdir. Ancak 12 Mart'a gelindiğinde ise Genelkurmay Başkanı Orgeneral Memduh Tağmaç, Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Faruk Gürler, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Muhsin Batur ve Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Celal Eyiceoğlu ortak bir muhtıra vererek Demirel Hükümetinin istifası istemiş ve 9 Mart darbe teşebbüsü 12 Mart'a gerçekleştirilen karşı bir darbe ile engellenmiştir. Süleyman Demirel'in istifasının ardından Nihat Erim başbakan olmuştur. 12 Mart'ın 27 Mayıs'tan farkı ise parti ve meclislerin kapatılmaması olmuştur. Ancak sonrasında ülke sıkıyönetime alınarak anayasa değiştirilmiştir. Bazı gazeteler, dernekler kapatılmış, grevler yasaklanmıştır. 12 Mart'ın gerçekleştiği sıralarda alkışlayanların bazıları, sonrasında Erim'in baskıcı tutumu karşısında pişman olmuşlardır.

Çalışma doğrultusunda ihtilal ve darbe teşebbüslerinin yaşandığı dönemlerin gazete ve dergilerini incelediğinde ise basın ne kadar etkili bir kuvvet olduğunu görülmektedir. Çıkan haberler ve köşe yazılarıyla halk ve ordu etki altına alınmıştır. Özellikle 27 Mayıs ihtilalinden sonra DP ile ilgili çıkan haberlerin Yassıada'daki davaların sonuçlarını etkilemiştir. Mahkemeden karar çıkmadan Adnan Menderes dergi kapaklarında idam sehpasında resmedilmiştir. İhtilal sonrası basında bu kadar yoğun bir şekilde DP'yi karalama politikası izlenmeseydi belki de Adnan Menderes ve arkadaşlarına idam kararı çıkmayacaktı.

Talat Aydemir'in darbe teşebbüslerini gerçekleştirdiği döneme baktığımızda ise *Yön* dergisinin olaylar üzerinde etkisi oldukça yüksektir. Türkiye'nin hızlı bir şekilde

kalkınabilmesinin zinde kuvvetlerle mümkün olabileceğini düşünen *Yöncü* yazarlar Talat Aydemir'i överek ve cesaretlendirerek ihtilal teşebbüslerinde bulunmasına neden olmuşlardır. Ancak Aydemir darbe teşebbüslerinin ikisinde de başarı sağlayamamıştır. Yöncüler gerçekleştirmeyi planladıkları düşüncelerine sonrasında *Devrim* gazetesi ile devam etmişlerdir. 12 Mart'a giden süreçte de aynı şekilde etkinliklerini sürdürmüşler, yazılarıyla ordu destekli bir ihtilale yeşil ışık yakmışlardır. Dönemin gazete ve dergilerine bakıldığında ise 27 Mayıs'ta olduğu gibi ülkede ekonomik krizin olduğu, inkılapların tehlikede olduğu, irtica faaliyetlerinin hız kazandığı gibi haberlere sıklıkla yer verilmiştir. Af konusunun gündeme gelmesi ve 27 Mayıs'ın bu şekilde başarısızlıkla sonuçlanacağı konusunda çıkan yazılar da ordunun harekete geçmesine neden olmuştur. 9 Mart'ta gerçekleştirilmesi planlanan ihtilal engellenerek 12 Mart'ta muhtıra verilmiştir. 12 Mart Muhtırası'nın, 27 Mayıs'tan farkı ise askerler, parti ve meclisleri kapatmamışlar ve darbe hiyerarşik düzen içerisinde gerçekleşmiştir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

AHMAD Faroz, **Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980**, Hil Yayınları, İstanbul 2007.

ARCAYÜREK Cüneyt, **Demirel Dönemi 12 Mart Darbesi 1965-1971**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1985.

ATILGAN Gökhan, **Yön-Devrim Hareketi**, TÜSTAV, İstanbul 2002.

AVCIOĞLU Doğan, **Türkiye'nin Düzeni Dün Bugün Yarın**, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul 2016.

AYDEMİR Talat, **Hatıratım**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017.

BAŞGİL Ali Fuat, **27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri**, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2017.

BATUR Muhsin, **Anılar ve Görüşleri**, Milliyet Yayınları, İstanbul 1985.

BİRAND Mehmet Ali, DÜNDAR Can, ÇAPLI Bülent, **12 Mart**, Can Sanat Yayınları, İstanbul 2016.

ÇELİKOĞLU Adnan, **Bir Darbeci Subayın Anıları-27 Mayıs Öncesi ve Sonrası**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2017.

DURSUN Davut, **12 Mart Darbesi**, Şehir Yayınları, İstanbul 2003.

ERİM Nihad, **Günlükler 1925-1979 II.Cilt**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005.

EROĞLU Ergin, **Sınıflar Açısından 12 Mart: 12 Mart Devam Ediyor mu?**, Soyut Yayınları, İstanbul 1974.

ESİN Numan, **Devrim ve Demokrasi Bir 27 Mayısçının Anıları**, Doğan Kitapçılık, İstanbul 2005.

GÜRSOY Nilüfer, **27 Mayıs Darbesi ve Bizler**, Timaş Yayınları, İstanbul 2014.

ILICAK Nazlı, **12 Mart Cuntaları**, Ufuk Yayınları, İstanbul 2013.

KİRİŞÇİOĞLU Nusret, **12 Mart ve Raporum**, Baha Matbaası, İstanbul 1973.

KOÇAŞ Sadi, **Atatürk'ten 12 Mart'a**, May Yayınevi, İstanbul 1977.

ÖZDAĞ Ümit, **Menderes Döneminde Ordu Siyaset İlişkileri ve 27 Mayıs İhtilali**, Boyut Yayın Grubu, İstanbul 2004.

ÖZKAN Tuncay, **MİT'in Gizli Tarihi**, Alfa Yayınları, İstanbul 2003.

Tek Parti Devrinden 27 Mayıs İhtilaline Demokratlar, Haz. Kamil Maman, Timaş Yayınları, İstanbul 2013.

UYAR Hakkı, **İki Darbe Arasında CHP**, Doğan Kitap, İstanbul 2017.

Makaleler

“Az Gelişmiş Ülkelerde Parlamentoculuk”, **Devrim**, 5(1969), s.(2)

AKSOY Muammer, “Demokrasimiz Çıkmazdadır”, **Akis Dergisi**, 622(1966).

AVCIOĞLU Doğan, “Çekişme”, **Devrim**, 2(1969), s.(1).

AVCIOĞLU Doğan, “Devrim Bildirisi”, **Devrim**, 1(1969), s.(8).

AVCIOĞLU Doğan, “Efendilerimiz”, **Yön Dergisi**, 3(1962), s.(3).

AVCIOĞLU Doğan, “Huzur”, **Yön Dergisi**, 1(1961), s.(3).

AVCIOĞLU Doğan, “İnanç Buhranı”, **Yön Dergisi**, 11(1962), s.(3).

AVCIOĞLU Doğan, “Kemalizmi İyi Anlamak Gerek”, **Devrim**, 4(1969), s.(7).

AVCIOĞLU Doğan, “Paşanın Çıkmazı”, **Devrim**, 10(1969), s.(1).

AVCIOĞLU Doğan, “Rejim Buhranı”, **Yön Dergisi**, 10(1962), s.(3).

AVCIOĞLU Doğan, “Tehlikeli Dönemeç”, **Yön Dergisi**, 43(1962), s.(3).

AVCIOĞLU Doğan, “Teşhis ve Tedavi”, **Devrim**, 73(1971), s.(7).

AVCIOĞLU Doğan, “Ümitsizlik”, **Yön Dergisi**, 52(1962), s.(4).

BAKAN Selahaddin ve ÖZDEMİR Hakan, “Türkiye’de 1946-1960 Dönemi İktidar-Muhalefet İlişkileri: Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Demokrat Parti (DP)’ye karşı, **İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, 1(2013), s.(386).

BAYUR Hikmet, “1954 Genel Seçimleri Üzerine Düşünceler”, **Akis Dergisi**, 1(1954), s.(8).

COSKUN Yasin, “12 Mart 1971 Muhtırası’nın İngiliz Arşiv Belgelerindeki Yansımaları”, **Tarih Okulu Dergisi**, 27(2016), s.(305).

DEMİR Yeşim, “Albay Talat Aydemir’in Darbe Girişimleri”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, 12(2006), s.(156-157).

DİKİCİ Ali, “27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ve Türk Polisi”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 89(2014), s.(40-41).

DUVERGER Maurice, “Kalkınma Açısından Parlamentoculuk”, **Devrim**, 7(1969), s.(2).

ERTEM Barış, “12 Mart 1971 Askeri Müdahalesi Sonrası Ara Rejim ve Türkiye Siyasetine Etkileri(1971-1974), Uluslar arası Toplum Araştırmaları Dergisi, 14(2018), s.(59).

GÜNGÖR Süleyman, “14 Mayıs 1950Seçimleri ve CHP’de Bunalım”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 21(2010), s.(201).

KORKMAZGİL Hüseyin, “Ulan Put, Yerim seni”, **Yön Dergisi**, 12(1963), s.(8).

İLYAS Ahmet, “27 Mayıs Askeri Darbesi’nin Sancıları ve Orduda Tasfiyeler 1960-1964”, **Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi**, 22(2016), s.(173).

KOÇ Yıldırım, “9 Mart’çuların Devrim Anayasası”, **Aydınlık**, (2013).

ÖZGÜDEN Doğan, “Bir İhtilal Çıkarsa Müsebbibi Sizsiniz”, **Ant Dergisi**, 80(1968), s.(3).

“Parlamentoculuk Tartışmaları”, **Devrim**, 6(1969), s.(2).

SELÇUK İlhan, “Gençlik, gençlik”, **Yön Dergisi**, 74(1963), s.(3).

SOYSAL İlhami, “Neler Yapmadık Şu Vatan İçin”, **Yön Dergisi**, 44(1962), s.(8).

ŞAHİN Enis ve TUNÇ Bilal, “Demokrat Parti’nin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasi Mücadelesi(1945-1947)”, **Sosyal ve Kültürel Araştırma Dergisi**, 2(2015), s.(33-34).

TARAY Kemal Hüsnü, “Kim Sorumlu”, **Yön Dergisi**, 75(1963), s.(3).

TOKER Metin, “Bunlar Meczup Ya Cüretleri?”, **Akis Dergisi**, 617(1966), s.(5).

TOKER Metin, “Dramdan Sonra”, **Akis Dergisi**, 465(1963), s.(7).

TOKER Metin, “Madalyonun Öbür Yüzü”, **Akis Dergisi**, 434(1962), s.(7).

TOKER Metin, “Ordu İtibarının Zirvesindeyken”, **Akis Dergisi**, 466(1963), s.(7).

TOKER Metin, “Ödev Şimdi Daha Güç”, **Akis Dergisi**, 591(1965), s.(5).

TOKER Metin, “Türk Subayı Dikkat”, **Akis Dergisi**, 631(1966), s.(6).

TOKER Metin, “Tehlikeli Hevesler”, **Akis Dergisi**, 443(1962), s.(9).

Tezler

KESKİN Yusuf, **27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ve 12 Mart 1971 Muhtırası'nın Türk Devlet Teşkilatı ile Siyaset Hayatına Etkileri**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum 2016.

SERT Mahmut, **1961 Anayasası'ndan 12 Mart'a Cumhuriyet Senatosu**, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2012.

ŞEN Erkan, **Tarihi, Siyasi ve Fikri Arka Planıyla 9 Mart 1971 Darbe Girişimi**, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014.

TARIM Osman, **27 Mayıs'tan 12 Mart'a Adalet Partisi ve Türkiye**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya 2013.

Gazeteler

Akşam, İstanbul, 1960-1969.

Bugün, İstanbul, 1969.

Cumhuriyet, İstanbul, 1960-1971.

Devrim, Ankara, 1969-1971

Günaydın, İstanbul, 1969.

Hürriyet, İstanbul, 1954-1971.

İstanbul Ekspres, İstanbul, 1955.

Milliyet, İstanbul, 1969-1971

Sabah, İstanbul, 1969.

Tercüman, İstanbul, 1960-1970.

Ulus, Ankara, 1960-1971.

Zafer, Ankara, 1960-1971.

Dergiler

Akis

Ant

Aydınlık

Barış Dünyası

Emek

Partizan

Yön

Zabıtlar

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 25, 19.02.1968, s.373-381.

EKLER

EK-1; Cumhuriyet, 27 Mayıs 1960, s.1.

Türk Kara, Hava ve Deniz Silahlı Kuvvetleri elele vererek demokrasimizin içine düştüğü buhrana ve vukuu muhtemel kardeş kavgasına mâni olmak için giriştikleri hareketi kansız bir şekilde başardı

Türk Silahlı Kuvvetleri Bütün Memlekette İdareyi Ele Aldı

Orgeneral Cemal Gürsel, Türk Silahlı Kuvvetleri Başkomutanı ve Millî Birlik Komitesi Başkanı oldu - Meclis feshedildi - Demokrasi en kısa zamanda serbest seçimle kurulacak, bu maksatla Ord. Prof. Onar başkanlığında bir heyet kuruldu

Orgeneral Gürsel'in Konuşması Bütün emelim, süratle dürüst demokratik nizam kurmaktır

10 yıldanberi memleket idaresini unutup parti kavgalarına katlan hükümet, Ordu tarafından kan dökülmeden devralınmış ve Türk Milleti vakar içinde tarihini muhterem gününü daha kutlamıştır

« Biz hiçbir şahsı ihtirasın esiri olmadan, milletin arzusunu yerine getirmek için harekete geçtik »

Bütün yurtta büyük sevinç... Millî Birlik Komitesi dün 22 tebliğ yayınladı

İnönü ve arkadaşları sihhâl ve selâmetle Sabık hükümet erkânı tamamen emniyet altına alındılar

Millî Birlik Komitesi'nin yayınladığı tebliğ... Türk Silahlı Kuvvetleri bütün yurtta yaygınlaşmış ve bütün memleketi ele almıştır

Kıbrıs'ta sevinç Yakalanınlar

Türk Silahlı Kuvvetleri Kıbrıs'ta da büyük başarılar elde etti... Kıbrıs'ta da büyük sevinç yaşanıyor

Mevkuf basın mensupları tahliye ve bütün basın dâvaları da iptal ediliyor

Millî Birlik Komitesi'nin yayınladığı tebliğ... Basın mensupları tahliye edildi ve bütün basın dâvaları iptal edildi

Türk Silahlı Kuvvetlerini Dünya güvenle karşıladı

İstanbul'da Türk Silahlı Kuvvetleri'nin varlığına büyük ilgi... Dünya güvenle karşılandı

Atatürk'ün Ruhu Cihad BABAN

Atatürk'ün ruhu... Cihad Baban'ın yazdığı makale... Atatürk'ün ruhu her zaman bizimle beraberdir

Memurların normal mesai'ye başlayacakları hakkında

Millî Birlik Komitesi'nin yayınladığı tebliğ... Memurların normal mesai'ye başlamaları için talimat verildi

GÜNAYDIN Bülent ECEVİT

Günaydın... Bülent Ecevit'in yazdığı mektup... Her gün sizler için buradayız

EK-2; Ulus, 28 Mayıs 1960, s.1.

9 Haziran 1960

EGEMENLIK ULUSUNDUR

Yan İhtisat: 1000
Yan İhtisat: 1000
Yan İhtisat: 1000
Yan İhtisat: 1000
Yan İhtisat: 1000

YATırımlar

günkü minler

ULUS

ADIMIZ ANDIMIZDIR

Devlet Başkanı

ULUS'UN KÜÇÜK İLANLARI

MERCEĞİN SİZE AZ PARA İLE ÇOK İŞ GÖRÜR

Sabık iktidarın Harbokulu öğrencileri için tasarladığı suikast tasarısı dün açıklandı

Gürsel'in subaylarla yaptığı konuşma

Harbokulu makinahılar ve bombayla imha edilecekti

Açıklanan plana göre öğrenciler yürüyüşe çıkarılıp yolda kurşunlanacak veya öğrencilere izin verildikten sonra evlerinden teker teker alınarak imha edilecekti

Devlet ve Hükümet Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel 4 Haziran 1960 Cumartesi günü Milli Mücadele Yurtlarında Şişli ve Anadoluhisari'de bulunan Harbokulu öğrencilerle konuştu.

Tarife bir arabanın altına iki bomba yerleştirilerek bir dernek binasına saldırı yapılacağı bildirildi.

Bu yolla harbokulu öğrencilerin hayatını kurtulmaları için hazırlanan suikast planının detayları şu şekilde açıklanıyor:

(Sıra No: 1. S. 1. 4. 4.)

İnkılâp şehitlerimiz için büyük merasim

Yarın şehitlerimizi hakkın rahmetine tevdi ediyoruz

İstanbul'dan trenle nakledilen naaşlar yarın sabah şehrimizde olacak - Şehitlerimizin vatan topraklarına tevdi merasimi yarın Cebeci Camiinde başlayacak

Millî İnkılâp şehitlerimiz, 18 Haziran 1960 Çarşamba günü öğle saatlerinde Cebeci Camii'nde yapılacak törenle vatan topraklarına tevdi edileceklerdir.

Millî Mücadele şehitlerimiz, 18 Haziran 1960 Çarşamba günü öğle saatlerinde Cebeci Camii'nde yapılacak törenle vatan topraklarına tevdi edileceklerdir.

Millî Mücadele şehitlerimiz, 18 Haziran 1960 Çarşamba günü öğle saatlerinde Cebeci Camii'nde yapılacak törenle vatan topraklarına tevdi edileceklerdir.

(Sıra No: 1. S. 1. 4. 4.)

inönü'nün Kıbrıs Türklerine mesajı

CHP Genel Başkanı İsmet İnönü, İstanbul'da bulunan Kıbrıs Türkleri ile görüşme yaptı. İnönü, Kıbrıs Türklerine bir mesaj gönderdi. İnönü, Kıbrıs Türklerinin vatan topraklarına dönüşlerini hızla gerçekleştirmelerini istedi. İnönü, Kıbrıs Türklerinin vatan topraklarına dönüşlerini hızla gerçekleştirmelerini istedi.

(Sıra No: 1. S. 1. 4. 4.)

Yeni Valilerin tâyini dün gece ilân edildi

İçişleri Bakanlığı bir tebliğ yayınladı

Devlet ve Hükümet Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel, dün öğleden sonra saat 15.00'de, Devlet Tiyatrosu sanatkarlarıyla görüşti.

Devlet ve Hükümet Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel, dün öğleden sonra saat 15.00'de, Devlet Tiyatrosu sanatkarlarıyla görüşti.

(Sıra No: 1. S. 1. 4. 4.)

Karanlık günler geri gelmeyecektir

Devlet ve Hükümet Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel dün stadyumda bir hitabede bulundu

Devlet ve Hükümet Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel, dün öğleden sonra saat 15.00'de, Devlet Tiyatrosu sanatkarlarıyla görüşti.

(Sıra No: 1. S. 1. 4. 4.)

İstanbul'da dünkü muazzam miting

Devlet ve Hükümet Başkanı Orgeneral Cemal Gürsel, dün öğleden sonra saat 15.00'de, Devlet Tiyatrosu sanatkarlarıyla görüşti.

(Sıra No: 1. S. 1. 4. 4.)

EK-4; Ulus, 9 Haziran 1960, s.1.

UANI ERDİ
Kırmızıları söğütler

Yöy dün alandı

Bandırma'nın kartı

Yeni aç

Bir köy kavgasında dört kişi öldü 3 kişi de yaralı

7. Kota!

ULUS
ADIMIZ ANDIMIZDIR

18 EYLÜL 1961

ANADOLU AJANSI

VAKIFLAR BANKASI

Menderes'in cezası infaz edildi

Y. ADADAN NAKİLLER BAŞLIYOR

Muhküm Milletvekilleri Kayseri, diğerleri Adana cezaevine sevk edilecekler

Kayseride hazırlık

Son muayenede tamamen iyi idi Muayeneyi Ord. Prof. Sedat Tavat Dr. Yeğinsu ve altı arkadaşı yaptı

A. P. de çözüme

Kuzey Irakta bulunan Kürtler isyan etti

General Kasım isyanı bastırmak için Irak Ordusunun en modern kotalarını Kuzeye gönderdi

Irak sınırında eie geçiren kaçaklar...

C. H. P. MECLİSİ, bugün olağanüstü toplanıyor

DÜN DE ONUÇ İLMİZİN C. H. P. SENATO VE MİLLETVEKİLİ ADAYLARI BELLİ OLDU

Dört tane büyük hata...

BİRİNCİSİ - Etiler Adalı Mürşad Adnan N. özne hakkında sevk kararı çıktı

C.H.P. MECLİSİ İZMİR KURULU TOPLANIYOR - C.H.P. Meclis İdari Kurulü ile de Genel İktisat ve İstatistik Kurulü toplantıları yapıldı

Sükrü Koçak öldü

Hasan Fehmi öldü

EK-6; Ulus, 18 Eylül 1961, s.1.

EK-7; Hürriyet, 23 Şubat 1962, s.1.

EK-8; Cumhuriyet, 21 Mayıs 1963, s.1.

KURUŞUMLAR		SALI	
Emekli İşçiler	12.00	21	
Emekli Memurlar	12.00	MAYIS	
Emekli Öğretmenler	12.00	1963	
Emekli Doktorlar	12.00		
Emekli Hukukçular	12.00		
Emekli Öğretmenler	12.00		
Emekli Öğretmenler	12.00		
Emekli Öğretmenler	12.00		
Emekli Öğretmenler	12.00		
Emekli Öğretmenler	12.00		

Feci trafik kazası

HERGÜN
8
SAYFA

SON DAKİKA Durum normale döndü. Silâhlı Kuvvetler Hükümete bağlılıklarını bildirdi

Demokratik rejime karşı olan bir hareket bastırıldı

Yer yer çatışmalar oldu çatışmada yaralananlar var

Genel Kurmay Başkanlığı Radyoda yayınladığı bir bildiri ile Kara, Hava, Deniz ve Jandarma Birliklerinin Hükümete bağlılıklarını duyurdu

"Piyasada mal darlığı hissolunmamaktadır,"

1963 yılı içinde 613 milyon dolar üzerinden hazırlanmış olan ithal programı uygulanacak

Başbakan İnönü olayları evinden izledi, zaman zaman komutanlar kendisine bilgi verdi

Başbakan İnönü, olayları evinden izledi, zaman zaman komutanlar kendisine bilgi verdi. Başbakan İnönü, olayları evinden izledi, zaman zaman komutanlar kendisine bilgi verdi.

İnönü sergide - Başbakan İnönü, olayları evinden izledi, zaman zaman komutanlar kendisine bilgi verdi.

Geçen haftayı piyasaya 122 milyon liralık iş sunuldu

Amerika, Karşılık Paralar Fonundan 917 milyon lırayı Türk Hükümeti emrine serbest bıraktı

Gençler her tertibin dışında toplanmışlardır,

Billis'te 110 ev yıkıldı

CHP. Müsterek Grup Çoğurcu

Trenlerde yolculuk süresi kısalıyor

Yeni evlere iki ay için yüzde 40 indirimli tarife uygulanacak

Orduya, Hükümet süven mahkûm oldu

YTP ilk büyük kongresi dün başladı

Kurtulamadı

Memura daha geniş borç imkânı tanındı

Senato Komisyonlarının kabul ettiği tasarıya göre Emekli Sandığı 100 Milyon lira borç verebilecek

Nöbetçi

Memura daha geniş borç imkânı tanındı

Senato Komisyonlarının kabul ettiği tasarıya göre Emekli Sandığı 100 Milyon lira borç verebilecek

1963 yılında 613 milyon dolar üzerinden hazırlanmış olan ithal programı uygulanacak

1963 yılında 613 milyon dolar üzerinden hazırlanmış olan ithal programı uygulanacak.

GENEL KURMAY BAŞKANLIĞI

Genel Kurmay Başkanlığı Radyoda yayınladığı bir bildiri ile Kara, Hava, Deniz ve Jandarma Birliklerinin Hükümete bağlılıklarını duyurdu.

BAŞBAKAN İNÖNÜ OLAYLARI EVİNDEN İZLEDİ

Başbakan İnönü, olayları evinden izledi, zaman zaman komutanlar kendisine bilgi verdi.

GEÇEN HAFTAYI PIYASAYA 122 MİLYON LIRALIK İŞ SUNULDU

Amerika, Karşılık Paralar Fonundan 917 milyon lırayı Türk Hükümeti emrine serbest bıraktı.

GENÇLER HER TERTİBİN DIŞINDA TOPLANMIŞLARDIR,

Gençler her tertibin dışında toplanmışlardır.

BİLLİS'TE 110 EV YIKILDI

Billis'te 110 ev yıkıldı.

CHP. MÜSTEREK GRUP ÇOĞURCU

CHP. Müsterek Grup Çoğurcu.

TRENLERDE YOLCULUK SÜRESİ KISALYOR

Trenlerde yolculuk süresi kısalıyor.

ORDUYA, HÜKÜMET SÜVEN MAHKÛM OLDU

Orduya, Hükümet süven mahkûm oldu.

YTP İLK BÜYÜK KONGRESİ DÜN BAŞLADI

YTP ilk büyük kongresi dün başladı.

KURTULAMADI

Kurtulamadı.

MEMURA DAHA GENİŞ BORÇ İMKÂNINI TANINDI

Memura daha geniş borç imkânı tanındı.

Senato Komisyonlarının kabul ettiği tasarıya göre Emekli Sandığı 100 Milyon lira borç verebilecek.

İnönü sergide - Başbakan İnönü, olayları evinden izledi, zaman zaman komutanlar kendisine bilgi verdi.

CHP. MÜSTEREK GRUP ÇOĞURCU

CHP. Müsterek Grup Çoğurcu.

TRENLERDE YOLCULUK SÜRESİ KISALYOR

Trenlerde yolculuk süresi kısalıyor.

ORDUYA, HÜKÜMET SÜVEN MAHKÛM OLDU

Orduya, Hükümet süven mahkûm oldu.

YTP İLK BÜYÜK KONGRESİ DÜN BAŞLADI

YTP ilk büyük kongresi dün başladı.

KURTULAMADI

Kurtulamadı.

MEMURA DAHA GENİŞ BORÇ İMKÂNINI TANINDI

Memura daha geniş borç imkânı tanındı.

Senato Komisyonlarının kabul ettiği tasarıya göre Emekli Sandığı 100 Milyon lira borç verebilecek.

Senato Komisyonlarının kabul ettiği tasarıya göre Emekli Sandığı 100 Milyon lira borç verebilecek.

Senato Komisyonlarının kabul ettiği tasarıya göre Emekli Sandığı 100 Milyon lira borç verebilecek.

Senato Komisyonlarının kabul ettiği tasarıya göre Emekli Sandığı 100 Milyon lira borç verebilecek.

GENÇLER HER TERTİBİN DIŞINDA TOPLANMIŞLARDIR,

Gençler her tertibin dışında toplanmışlardır.

BİLLİS'TE 110 EV YIKILDI

Billis'te 110 ev yıkıldı.

CHP. MÜSTEREK GRUP ÇOĞURCU

CHP. Müsterek Grup Çoğurcu.

TRENLERDE YOLCULUK SÜRESİ KISALYOR

Trenlerde yolculuk süresi kısalıyor.

ORDUYA, HÜKÜMET SÜVEN MAHKÛM OLDU

Orduya, Hükümet süven mahkûm oldu.

YTP İLK BÜYÜK KONGRESİ DÜN BAŞLADI

YTP ilk büyük kongresi dün başladı.

KURTULAMADI

Kurtulamadı.

MEMURA DAHA GENİŞ BORÇ İMKÂNINI TANINDI

Memura daha geniş borç imkânı tanındı.

Senato Komisyonlarının kabul ettiği tasarıya göre Emekli Sandığı 100 Milyon lira borç verebilecek.

Senato Komisyonlarının kabul ettiği tasarıya göre Emekli Sandığı 100 Milyon lira borç verebilecek.

Senato Komisyonlarının kabul ettiği tasarıya göre Emekli Sandığı 100 Milyon lira borç verebilecek.

tomris uyar
İPEK
veBAKIR
bilgi yayınevi

47. yıl, sayı: 16740

47. yıl, sayı: 16740

47. yıl, sayı: 16740

47. yıl, sayı: 16740

Öğüz,
F. Bahce
Bolu'yu
sikâyet
edecek

Seleno G. Saray
Kışpırsor
10 Mart'ta
sanacak...

Bir öğrenci can verdi, bir jandarma eri de komada

ELİFİDAR KUVVETLERİ, ELİZİNDİ SİBAHILARI MİNİNDİ...

4 Amerikalı gazetemize mektup gönderdi

Fidye süresi, bu sabah saat 6'da sona erdi

THKO'nun «Söz bildirisi» de bulunan zarfın çıkan mektuplarda kaçırılan havacılık Türk ve Amerikan makamlara «Yasamamız istiyoruz bize yardım ediniz» diyorlar

Bir tuhaf manzara

M... (Text continues with details of the scene)

ODTÜ, DÜN BİR SAVAŞ ALANINA DÖNDÜ

GÜVENLİK KUVVETLERİ İLE ÇATIŞMADA 32 KİŞİ YARALANDI

ANKARA (Cumhuriyet Bülteni)

Ölür Şey Değil

D... (Text continues with news about a student's death)

Demirel, "Sıkıyönetim söz konusu değil," dedi

S... (Text continues with a statement from Demirel)

SUNAYLA GÖRÜŞEN BAKIRKAN DAHA DÖNME BAĞAKLAR KURULUNU TOPLADI

A... (Text continues with news about Sunay and Bakırkan)

Kırıkhan'da olaylar: 2 ölü, 23 yaralı

S... (Text continues with news about Kırıkhan)

NADİR NADİ

A... (Text continues with news about Nadir Nadi)

SUNAYLA GÖRÜŞEN BAKIRKAN DAHA DÖNME BAĞAKLAR KURULUNU TOPLADI

İstanbul'da da bir banka soyuldu

Dekan Aldıkaçtı, Polis'in samik olarak gösterdiği 5 kişiden Yavuz'un, TMTG Başkanı da Gürkan'ın olay saatlerinde yanlarında bulduklarını bildirdiler

İSTANBUL HABER SERVİSİ

A... (Text continues with details of the bank robbery)

Erkek Teknikçi 3 yaralı — Ankara Erkek Teknikçi, Erkek Teknikçi, Erkek Teknikçi...

Nixon: "Pazarlık tavsiye etmem"

ABD'nin Ankara Büyükelçisi ise, Türk Hükümetinden, Amerikalı 4 erin serbest bırakılması için çağrıda bulunulmasını istedi

DİŞ HABERLER SERVİSİ

WASHINGTON — ABD Dışişleri Bakanı, Ankara'da bulunan bir Amerikan gazetecisine, ABD Hükümeti'nin, Türkiye'den serbest bırakılması için çağrıda bulunulmasını istediğini söyledi.

MİLLÎ GÜVENLİK KURULU

HAZİROL.

BAHAT.

Milliyet
Halk Gazetesi

AYRILIK 21, SAYI: 8277

BUGÜN 10 SAYFA 60 KURUS

Sayın Öğrenci Yalvarı! **ÜLKÜ OKUL ANSİKLOPEDİSİ'dir. 12.** Farklıdır. Günlük.

CUMHURİYETİN 5. MART 1971

Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu,, adında gizli bir örgüt şimdiye kadar 5 olayın sahibi olduğunu açıkladı ve dün iki yeni olay yarattı

GECE SAAT 01'de
Amerikalı, Çölbashi mevkiinde kaçırılarak meçhul yere götürüldü

SABAH SAAT 08,30'da
Anadolu Ajansına gelen maskeli ve silahlı 3 kişi ultimatom bıraktılar

SONRA 4 ŞART ÖNE SÜRDÜLER

“YA 400 BİN DOLAR VEYA DÖRT AMERİKALI ÖLDÜRÜLECEK.”

Örgüt cumartesiye kadar mühlet verdi

İŞTE KAÇIRILAN 4 AMERİKALI

4 Amerikalıyı kaçıran gençlerden biri yakalandı

Başbakan bildiri için “ne kurtuluşu imiş,, dedi

inönü : “Orduya görev düşeceğini sanmamaktayım”

AMERİKALILAR BURADA KAÇIRMİŞTI

ANKARA, ÖZEL

ÇARŞAMBA'yı perşembeye bağlayan gece saat 01'de 4 Amerikalı askeri, silahlı 5 kişi tarafından kaçırılmasından sonra Ankara olayları dolu bir gün yaşandı.

ANKARA, ÖZEL

4 Amerikalıyı kaçıran gençlerden biri yakalandı

ANKARA, ÖZEL

Başbakan bildiri için “ne kurtuluşu imiş,, dedi

ANKARA, ÖZEL

inönü : “Orduya görev düşeceğini sanmamaktayım”

ANKARA, ÖZEL

EK-11; Milliyet, 5 Mart 1971, s.1.

EK-12; Hürriyet, 13 Mart 1971, s.1.

BAŞKAN SUNAY KARARINI AÇIKLADI

ERİM BAŞBAKAN

İNÖNÜ-
"MEMLEKETİ
BIRAKMAYA
NİYETİMİZ YOK"

CHP
Başbakan Erim'in istifasını kabul etmediğini ve İnönü'nün istifasını da düşünmediğini bildirdi.

Ortak Pazar
az gelişmiş ülke
olmaya karşı çıktı

SUNAY DP İLERİLE GÖRÜŞTÜ

Emekliye sevk edilen üç general açıklama yaptı

■ Kiseoğlu, Gürkan ve Bilgeç, "Gerçekleştireceğimize başarılar elde edene kadar görevlerimizdeyiz"

Erim dün gece İnönü'ye giderek CHP'den istifasını bildirdi

Dün gece Ankara'ya çağrılan Erim'e görev verildi

ANKARA, 18 MART (TAN) - Başbakan Erim, dün gece Ankara'ya çağrılarak, İnönü'ye istifasını bildirdi. Erim, İnönü'ye giderek, istifasını bildirdi. İnönü, Erim'in istifasını kabul etmediğini bildirdi.

EMNİYET SARAYINDAN BOYLE ÇIKARILDI

ABD, TÜRKİYE'DE DEMOKRASİNİN KORUNMASINI DİLİYOR

■ ABD, Türkiye'de demokrasiyi desteklediğini ve demokrasiyi korumak için çalışacağını bildirdi.

Gezmiş "Orta-Doğuda saklanıyorduk," dedi

■ Polis yetkilileri, Gezmis ve arkadaşlarının bulmak için şimdiye kadar 3 milyon lira harcadığını bildirdiler.

DENİZİ SEVİYORLAR...

DURUM

SUNAY'IN FORMULÜ VE PARTİLER

HERKESİN bilmesi gereken bir gerçeğe işaret ediyor. Sunay'ın formülü, Türkiye'de demokrasiyi korumak için çalışmaktır. Sunay, Türkiye'de demokrasiyi korumak için çalışmaktır. Sunay, Türkiye'de demokrasiyi korumak için çalışmaktır.

TURİZM SAYFASI

BUGÜN 6'NCI SAYFAMIZDA

Silahlı soygunda 468 bin lira çalındı

■ Taksim'de bir oto komisyoncusunun yazhanesini basan üç genç kasadaki 468 bin lirayı alıp kaçtılar.

O.D.T.U'da ARAMA DÜN SONA ERDİ

ANKARA, 18 MART (TAN) - O.D.T.U'da arama dün sona erdi. Arama, O.D.T.U'da yapıldı. Arama, O.D.T.U'da yapıldı.

EK-13; Milliyet, 19 Mart 1971, s.1.

DEVİRİM

Haftalık Gazete
Sayı: 10-22 Aralık 1969-150 Kr.
Baskı: Genel Neşriyatçı - Genel
Yayın: Mithat, Doğan Ajansı - Van İşlet
Mehmet / Hasan Kaya Cıvı
İsare Yurti Adakale Sok. 2/14 Yenisu -
Ankara Telefon : 13 72 00
Abone : Yıllık 90 TL, Altı ayık 50 TL. Üç ayık
30 TL. Devirimi için yazışmaların adresi:
Samsun Döğmen Sok. 2/3 Beşiktaş 89 TL.
Ankara'da Maas Gazetesi'de editörlük yaptı
edilmiş, Mehmet Mustafa'da basılmış

"DAREİ MASLAHAHATÇILAR ESASLI DEVİRİM YAPAMAZ. GAZİ MUSTAFA KEMAL"

Devrimci şahlanışı kimse durduramaz

Çici demokrasisi için pazarlık!

Demirel, satrançta Paşa'yı mat etti!..

O gün CHP Parlamento Grubu gündeminde önemli konular vardı. Grup, Genel Başkan görüşlerini öğrenmek ihtiyacını duymuş ve İnönü'yü çağırmıştı. Genel Başkan geldi, gündemi sordu. Gündemde gençlik olayları, öğretmen boykotu ve orman suçularının affı konuları vardı. Fakat her maddede okununca İnönü, «Gençlik mi, onu geç», «Orman suçuları mı, onu da geç» demekteydi.

İnönü'nün bu ilgisiz tutumu, bazı üyelerin müdahalesine yol açtı. Bunlar, özellikle öğretmen boykotu konusunda Paşa'ya, öğrencileri bilseniz teslimatçı, sözcükleri anlayamayan Paşa, yazın ödül Ödenmiş Bildirge'ne diyor» diye sordu. Durumu öğrenince de homurdanarak gitte. Paşa, suçularının da tutulabileceği, büyük yankılar uyandırdı ve Türkiye'nin geçirdiği değişikliği anımsadığı büyük «tarifli» konuşmasını teşvik etti. Orman boykotu, gençlik gibi önemli işlerle uğraşma, «69 Subayın Bildirisi» de, Paşa çevresinde görüşüne göre, büyük tartışılmayacağı gerektiği kalmaktadı. Bildiri, duyulmuş ve derhal Pembe Köprü'ye ulaştırılmış. Paşa dikkatle okumuştur. Paşa, pek serdiği gibi yitmiş «maskaralar» demiştir. Bu «maskaralar» a on «teşkilatçılara» ne hadlerini bildirilecektir.

EVDKİ HESAP CARİYA UYUMADI

Paşa bu arzum, Meclis ve Senato'nun ortak toplantısında (Sona S. 7 de)

PAŞA'NIN ÇIKMAZI...

doğan avcıoğlu

Siyasette Rejim, İsmet Paşa ile artık, bir arada olmaktan beklenen, bir anıya hâline gelmiştir. Ancak, Türk halkının mutabakatı, özgür ve bağımsız bir Türkiye'nin kurulması değil, ülkenin seçime yaklaşan eci demokrasinin, kotuk denklemlerinde de olsa, yaşatılmasını Paşa, «ya demokrasinin rejim, ya da mahvolmak» demektir. Eski devrimci, başka bir alternatif tanımayı reddetmektedir. Eci demokrasinin nimetlerinden yoksun bulduğumuz Atatürkçü ideolojide, bu de mahvolmuşumuz, «İsmet Paşa» a yaklaşmak mümkün değildir. Geçelim.

Bu eci demokrasinin sapantısı, sandıkta çıkmayı bir türlü başarmayan ve partisinin aldık ayıncısı, 1967 yılından beri devrimci düşüne gösteren İsmet Paşa'yı, itidatın ufkuna, göstermelik bir muhafazatçı lideri haline getirmişti. İsmet Paşa'nın eci devrimci «Herşeyin bir 21 Mart işine yansın» dediği, «Paşa, eci demokrasinin seneberru kırılıp düva, bunları görmeyi, hâlinde gelme nurlarıdır. Ülkede partinin önemli Öğünde arştığı günlerde İttihatçı Afyon Filo üsretine İfın vermesi en hâflı devrimci sıvası bir basiretsizlik. Bu basiretsizlik karşısında, «ya mahvolmaktaki» kesinlikle yükselebileceği. Ama tecrübeli kanun, eci demokrasinin tek, nesli bavlara bildirir koruyucu süzme durumundadır.

KOALİSYONUN İKİNCİ ADAMIĞI

Son Parlamento konuşmasında Paşa, İktidarı basıya la, «son partideki sağ ittifak, benim de sağ ittifakı temsil eder» demeye gelen bir «ne paşa»ya girişmiştir. Demirel, İsmet Paşa'nın «Paşa, eci demokrasinin seneberru kırılıp düva, bunları görmeyi, hâlinde gelme nurlarıdır. Ülkede partinin önemli Öğünde arştığı günlerde İttihatçı Afyon Filo üsretine İfın vermesi en hâflı devrimci sıvası bir basiretsizlik. Bu basiretsizlik karşısında, «ya mahvolmaktaki» kesinlikle yükselebileceği. Ama tecrübeli kanun, eci demokrasinin tek, nesli bavlara bildirir koruyucu süzme durumundadır.

ÖĞRETMENLERİN ÖRNEK DİRENİŞİ Boykot'un Bilânçosu

Dört günlük Genel Öğretmen Boykotu, demokrasinin parlamento görevlilerinden ibaret sanan politikacılar, gerçek demokrasinin gücünü gösterecek beyhüde bir hareket olmuştur. Zaptıye nazirliği kafasıyla, öğretmeni sindire bileceğini ve az sayıya boykotuyla halktan tecrübe edenini sanan yöneticiler, na rekatin büyüklüğü karşısında ezilmişlerdir. Baya sedit ka yöneticileri yüzlerce öğretmen, işlerinden uzaklaştırılmışlardır. Binlerce öğretmen hakkında konuşma açılmıştır. Valiler, Maarif Müdürleri «boykot kırma» la görevlendirilmişler. İktidar partisi partizanları, bazı yerlerde öğretmenlere saldırılmış, sendika binaları tahrip edilmiştir. Zaptıye Nazirliği kafasının gerekli kaldırıldığı bildiği usullere başvurulmuştur. İçişleri Bakanı Memişoğlu, «Tatiller ülkelerde öğretmen boykotu güls, kızıncı asarlar» tehdidini savmuşdur. Eğitim Bakanı, «Bu bir kanunuz vardır, Cumhuriyet Kanunlarına karşı işlen-

TUU...

Kaç oldu öldürdüğün, bu kaçını tuzak.
Sözde polisim var,
Sözde yargıcım var,
Devrimde yürümek bu mu
Tuu sana alpak.

N'eler neler getirmeye güneş, bak,
Kırık bin köyün açlığını söyleşem suç dersin.
Dinsizlik dersin tutsağılı dild getirmiş.
Çağın dışına mı götüreceksin yürürümü
Tuu sana alpak.

Çıkacağız karşına omuzlarımızda bayrak,
Damarlarımızda Atatürk'ün verdiği kan.
Soracağız şehitlerimizi bir bir
Ödün kopacak görür görmez ordumu,
Tuu sana alpak.

Fazıl Hüsnü Değirince

Battal Mehmet Trabucbaşı'nın tabutu başında açılan devrimci gençler

Gençliğe karşı savaş açıldı

«Fatiha meydanı kalkan «Kılıçkaya olaylarına karşı da tepkinin artması, Parlamentoda konuşma yaptı Ankara Üniversitesi Senatosu, Barolar Birliği gibi toplulukların «suçlu» ların yakalanması yolunda işlerini öneren, Yıldırım'ı öge çayıncıy, hünerli, birer yakalandı.

Buğün 2301 itirici gazeteler, 11 kişilim gelişmiş nezarate alınmış İfıkı sende-ler. Buğün, «Uç kurşunu 11 kişi mi siktir» diyor. Bu loce polisler «suç» işiri caa mısabımsız önlöğü geç terimlere itiriyor. Başta, buna manette vermekle kısır etmedi. Ama İsmet Paşa'nın İktidarı teşekkül ettiği yeni politika ve yeni tasarımlara göre, «suç» sağ itirici gibi «suç» sağ itiriciye de haddi bildirilecektir. Yüzde Mühendislik ve Mimarlık Akademisine alınmış devrimci öğrenciler, buradan çıkartıldı. Sivill polisler, Akademi (Sona S. 6/1)

6. Fİ

Türk devrimci h Fazarla eç anlı g Altın Filo'nun gelmiş ykkede sırada İsmet'e günde okunması, re bir meydan d İktidarı buna gıcileri dalkı ve İsmi, Temeslik güden, «Türkiye

GİDİŞAT

demokrasinin geçmek öldürdüğü, bu kaçını tuzak. Sözde polisim var, Sözde yargıcım var, Devrimde yürümek bu mu Tuu sana alpak.

N'eler neler getirmeye güneş, bak, Kırık bin köyün açlığını söyleşem suç dersin. Dinsizlik dersin tutsağılı dild getirmiş. Çağın dışına mı götüreceksin yürürümü Tuu sana alpak.

Çıkacağız karşına omuzlarımızda bayrak, Damarlarımızda Atatürk'ün verdiği kan. Soracağız şehitlerimizi bir bir Ödün kopacak görür görmez ordumu, Tuu sana alpak.

Fazıl Hüsnü Değirince

merkan ittifakı sonucu saymak Simdi Paşa, yeni bir şık ü sa, «İsmet» de jimi getirme kanlı itilali o caktı demektir sa, itilali de mekrak rej tiri Bu itirak, lu nun o ta list kademel Cevat Darsu tan önce ya nusmalarda doğrulamak Paşa'nın çoi yönelmiş ne makaydı. 3 rarı serub

